

5/

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΔΗΜ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ, ΡΕΤΟΦΙ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ-
ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ, ΒΥΡΟΝ, Ε. ΛΥΣΙΩΤΗΣ, Γ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ, ΕΙΡΗΝΗ ΠΑ-
ΝΑΓΗ-ΤΣΟΥΛΛΗ, ΔΗΜ. ΚΡΑΝΗΣ, Δ. Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, ΧΡΙΣΤΟΥΛΑ
ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗ, Π. ΣΟΦΑΣ.

164

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Ἐτησία συνδρομή	£ 1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομή διὰ βιβλιοθηκῆς, σχολεία, ὀργανισμοὺς	£ 2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομή ἐξωτερικοῦ	£ 2,500 μίλς
Τιμὴ Τεύχους	£ 0.250 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίαις ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗ: Δεκαπέντε ποιήματα	211
ΡΕΤΟΦΙ (μετ. Κ. Χρυσάνθης): Ποίημα	214
Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ—ΚΥΠΡΟΔΕΟΝΤΑ: Στόχοι τῆς πεζογραφίας	215
BYRON (μετ. Ε. Λυσιώτης): Τὰ Ἑλληνικὰ Νησιά	218
Γ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗ: Ματαιόδοξος; (διήγημα)	221
ΕΙΡ. ΠΑΝΑΓΗ—ΤΣΟΥΛΛΗ: Ἡμερολόγιο	229
ΔΗΜ. ΚΡΑΝΗ: Ἡ βαλίτσα (διήγημα)	232
Δ. Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ: Ὁδὴ Θυσίας	237
ΧΡΙΣΤ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗ: Θρόισμα	240

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Ἡ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη» τοῦ Ε.Π.Ο.Κ. —
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Ἰ. Τσάτσου «Ὁ ἀδερφός μου Γιώργος Σεφέρης» — Π.
Σ ό φ α: Γιά μιὰ μετάφραση Βυρωνικοῦ ποιήματος — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Ἀπάντηση — ΘΕ-
ΑΤΡΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Μιχ. Πασιαρδῆ «Τὸ νερόν τοῦ δρόπης» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙ-
ΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — QUALITY.

ΒΙΒΛΙΑ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος) σελ. 474	£ 3,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ I (τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου) (4 νοβέλλες)	σελ. 276 £ 2,500
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ II (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς γιατροῦ) (μυθιστόρημα)	σελ. 112 £ 1,250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ III (ιστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρινη) (49 διηγήματα)	σελ. 224 £ 2,250

Πωλοῦνται στὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος»

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣ», Τηλ. 44940, Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΔ'	ΜΑΗΣ 1974	ΑΡ. 164
------------	-----------	---------

ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΟΙ ΜΟΝΟΙ

Οί μόνοι που κατέχουν το μυστικό της ζωής και του θανάτου
είναι τα δέντρα!
Επειδή βρίσκονται σε άμεση επικοινωνία με τη
μητέρα γη!
Ποιό είναι άραγε το πιο νοήμον δέντρο
που με άνθινες λέξεις, με άνθινα νοήματα
θα μπορούσε να μάς αποκαλύψει το πολυθρύλητο αυτό
μυστικό;...

ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΕ

Σκλαβωμένε πόθε μου, δείξε στην Έπιτροπή Άνθρωπίνων
Δικαιωμάτων
τις κακώσεις που σου προξένησε η απάνθρωπη έγγραφεια
μέσα στα βασανιστήρια της συνείδησης!

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Ή εκστρατεία κατά του θορύβου έπεξετάθη
και στα πεδία των μαχών!...
Στα τηλεβόλα μεγάλου και μικρού θεληνεκούς,
στις δόμβες ναπάλι, στα κροταλίσματα των πολυβόλων
και γενικά σε όλα τα μέσα μαζικής καταστροφής
τοποθετήθηκαν αποσιωπητήρες!!...
Άκόμα και το ούρλιαχτό και ο βόγγος των πληγωμένων
δέν πρέπει να ξεπερνάει το κανονικό όριο της ούμωγής!!...

Η ΑΣΤΡΑΠΗ

Τούτη ή πλυμένη αστραπή έχει τή γεύση θρεφικού λίχνου
 τή γεύση παιδικών δνείρων!
 Είναι ή αστραπή για τήν όποία μιλήσαμε με τή μανούλα
 τήν ώρα του απόδειπνου,
 τήν ώρα που κλείναν τὰ δλέφαρα οί άγγέλοι να κοιμηθούν.
 Είναι ή αστραπή που αγαπά τὰ καλά παιδιά.
 "Ερχεται άθόρυβα, χαϊδεύει τὰ νυσταγμένα δλέφαρα,
 κι' ύστερα φεύγει πάλι από τις γρίλιες τών παραθύρων,
 τυλίγοντας προσεκτικά τήν αστραφτερή της εσάρπα για να μη τὰ
 ξυπνήσει...
 Αδτή είναι ή ιστορία τής μικρής καλής αστραπής...

ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ

Ποιό σπίτι όπου έζησα τὰ μικράτα μου
 διεκδικεί τὸ καλύτερο παρελθόν
 και διατηρεί τις πιό ζωνηρές άναμνήσεις;
 "Εκείνο που φώτιζε πιότερο ό ήλιος.
 "Ενας παιδαρος ήλιος με πρόσωπο όλοστρόγγυλο
 σαν τόν άρτον ήμῶν τόν επιούσιον...
 "Ενας ήλιος που τόν πλαισίωνε τὸ γέλιο τής άμεριμνησίας
 και τής χαράς!

ΠΗΓΕΣ;

Πήγες στη Διεθνή "Εκθεση Κύπρου;
 "Εδλεπα τὸ προσωπάκι τής Κατινούλας!
 Πήγες στη Γιορτή του κρασιού στη Λεμεσό;
 "Επινα άπ' τὰ ματάκια τής Κατινούλας!...

ΤΟ ΑΙΣΘΗΜΑ

Πρώτα τὸ αἶσθημα τής αγάπης μου ήτανε ρόδο μονόφυλλο.
 Με τόν καιρό ή αγάπη γιγάντωνε
 και τὸ ρόδο γινόταν με πολλαπλή αναδίπλωση πετάλων.
 Τώρα τὸ ρόδο ξεπέρασε τὸ όριο του τριαντάφυλλου
 κι' έγινε μιὰ πολύφυλλη μυρωμένη άνάσα!

ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ

Μέσα στους δρόμους τής Πομπηίας θά συναντήσετε
 κι ένα άπολιθωμένο σκυλλί,
 με τήν έκφραση του υπέρτατου πόνου όταν τὸ πρόλαβε
 ή λάθα του ήφαιστειου.
 Τέτοιο σκυλλί υπάρχει και μέσα μου
 με τὸ αἰώνιο ούρλιαχτό τής δδύνης!
 Είναι ό πόθος μου που τόν σκέπασε ή λάθα τής καρδιάς!...

ΠΡΩΤΑ ΗΜΟΥΝ

Πρώτα ήμουν ένα άθροισμα από σπίθες.
 Ύστερα ξίγινα φλόγα ζωής.
 Σήμερα είμαι μιὰ μικρή πυρκαγιά
 που τρέφεται από... κούτσουρα γνώσης!
 Είμαι από τις πυρκαγιές που ίσως δέν πρέπει
 να τίθενται υπό έλεγχο...
 που ίσως δέν πρέπει να σβύνουν από τον πυροσβέστη χρόνο!...

ΔΥΝΑΤΟΤΗΣ

Ό άνθρωπος μπορεί με τον έβενο τής νύχτας
 να κατασκευάσει τὸ γλυπτό τῶν ονείρων
 καί με τὸ έλεφαντόδοντο καί τὸ χρυσάφι τῶν ἀχτίτων τοῦ ἡλίου
 να κατασκευάσει τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα τῆς Παλλάδος ἡμέρας!

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ

Είμαι ένας κινούμενος ἀριθμὸς που πάει να γίνει πράξη...
 Ένα γράμμα τοῦ ἀλφαριθήτου που πάει να γίνει ποίηση!
 Είμαι ένας λογαριασμὸς που πλησιάζει τὴν καταστιχογραφία...
 Είμαι ένα μηδενικό που πάει να γίνει "Απειρο!

ΥΕΙ...

Ύει, τὸ ὑποκείμενο, ὁ Ζεὺς,
 Κι' ἐπειδὴ δέν ὑπάρχει ἄλλος ἀπὸ τὸν Δία ὑπεύθυνος
 γιὰ τὴ βροχή,
 γι' αὐτό, τὸ ὑποκείμενο παραλείπεται.
 Καί ὁμως ὑπάρχει:
 ἡ ψυχὴ μου!
 Μήπως αὐτὰ τὰ ζεστά δάκρυα που τρέχουν αὐτὴ τὴ στιγμή
 ἀπὸ τὰ μάτια μου
 τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ βροχούλα τῆς ψυχῆς;...

ΣΤΗ ΣΠΑΡΑΚΤΙΚΗ...

Στὴ σπαρακτικὴ κραυγὴ τῆς χαροκαμένης μάνας,
 τὰ κυπαρίσσια τοῦ κοιμητηριοῦ ἀνατρίχιασαν.
 Τὰ μάρμαρα που ἡ καρδιά τους ἦταν κάπως μαλακή,
 ἔρρεψαν μερικῶς!
 Όσες μαρμάρινες προτομές ἦσαν σκληρόκαρδες
 παρουσίασαν μόνο μιὰ φουρτουνιασμένη ὄψη!
 «Εἰς οἰωνὸς ἄριστος...»

ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ

“Όταν λέμε πεζογραφία, έννοούμε κυρίως τὸ μυθιστόρημα καὶ τὸ διήγημα. Καὶ κείνο τὸ ένδιάμεσο εἶδος ποὺ ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθός του μπορεῖ νὰ χαρακτηριστῆ σάν μεγάλο διήγημα ἢ μικρὸ μυθιστόρημα, καὶ ποὺ λέγεται νουβέλλα.

Ἡ Πεζογραφία εἶναι τὸ σημαντικώτερο εἶδος τῆς Λογοτεχνίας. Ὑπερέχει σημαντικὰ ἢ μάλλον καταθλιπτικὰ σὲ ὄγκο ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς Λογοτεχνίας — Θέατρο, Ποίηση, Δοκίμιο — καὶ οἱ ὀρίζοντές της εἶναι ἀφάνταστα εὐρύτεροι. Αὐτὸ ὀφείλεται στοὺς ἐξῆς λόγους:

α) Ἐνῶ τὸ Θέατρο κι’ ἡ Ποίηση περιορίζονται σὲ στενὰ πλαίσια καὶ ὑπακούουν σὲ κανόνες ποὺ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεφυγῆ ἀπὸ τὴν τυραννία τους, ἀντίθετα ἡ Πεζογραφία δὲν ὑπακούει σὲ κανένα κανόνα καὶ δὲν νοιώθει τὴν κατάθλιψη κανενὸς περιορισμοῦ. Ὅσο γιὰ τὸ Δοκίμιο, τὰ πλαίσιά του εἶναι ἀκόμα πιὸ περιορισμένα.

β) Τὸ πεζογράφημα διαδάζεται πιὸ εὐκολα, πιὸ ἄνετα καὶ πιὸ εὐχάριστα, καὶ θίγει τὶς ψυχικὲς χορδὲς πολὺ εὐρύτερων διαβαθμίσεων τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Τὸ Θέατρο ἔχει προορισμὸ νὰ διδάσκει ἀπὸ σκηνῆς καὶ εἶναι περὶ ὁρισμένους παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ κύκλος τῶν θεατροφίλων. Κι’ ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ποίηση, τὴν ἀξία τοῦ δνόματός της φυσικὰ, ἔχει ἀκόμα πιὸ περιορισμένους θιασῶτες, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὸ Δοκίμιο.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα ποιοὶ εἶναι οἱ στόχοι τῆς Πεζογραφίας. Οἱ στόχοι αὐτοὶ εἶναι εὐρύτατοι, γιὰτὶ εὐρύτατοι εἶναι κι’ οἱ ὀρίζοντες τῆς πεζογραφίας. Μιὰ καὶ δὲν ὑπάρχουν πλαίσια ποὺ νὰ τὴν περιορίζουν, ἀπλώνεται παντοῦ μέσα στὸ χῶρο καὶ τὸν χρόνο, μέσα στὴ φαντασία καὶ τὴν πραγματικότητα, μέσα στὸ ὄνειρο καὶ τὴν ἀλήθεια. Κι’ ἀπευθύνεται μὲ τὴν ἴδια εὐκολία καὶ στὴ ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα, μὰ καὶ στὶς αἰσθήσεις.

Ἡ Πεζογραφία ἀνατέμνει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ σ’ ὄλο της τὸ βάθος, τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος. Ἀνακαλύπτει, ἐξιχνιάζει τὰ συναίσθηματά τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἀναλύει, τὰ περιγράφει, τὰ φέρνει στὴν ἐπιφάνεια. Ὑπεισέρχεται μέσα στὰ πιὸ μύχια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς κι’ ἀνασκαλεῖ ὡς καὶ τὰ πιὸ ἀκόγια πάθη ποὺ τὴν ἀναστατώνουν καὶ τὴν συγχλονίζουν.

Μὲ τὸ ἴδιο χειρουργικὸ νυστέρι ἀνασκαλεῖ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη κι’ ὕπεισέρχεται στὰ πιὸ ἀπόκρυφα μυστικά της, ἀναλύει καὶ ξεκαθαρίζει τὰ πιὸ πολὺπλοκα κίνητρα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἐνεργειῶν. Ἐξῆ ἄλλου ἀνακαλύπτει καὶ παρακολουθεῖ βῆμα πρὸς βῆμα τὸ λεπτὸ μὰ ἀτσαλένιο κεῖνο νῆμα, ποὺ ξεκινῶντας ἀπὸ τὰ τρίσβαθα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, πλέκει καὶ ὕφαινει τὸ χαρακτηριστῆρα του καὶ τὴν προσωπικότητά του.

Ἔτσι, σάν πρῶτος καὶ κυριώτερος στόχος τῆς Πεζογραφίας εἶναι νὰ ζωγραφίσῃ τὸν ἀνθρωπο ἀπ’ ὄλες του τὶς πλευρὲς κι’ ἀπ’ ὄλες του τὶς ὀψεις, νὰ τὸν γνωρίσῃ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, κι’ αὐτὴ ἡ γνωριμία στὰ χέρια ἐνὸς ἀξίου τεχνίτη τοῦ Λόγου μπορεῖ ν’ ἀποτελέσῃ ὀσωτὴ ἀποκάλυψη. Γιὰτὶ ποῖος ἀπὸ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους μπορεῖ νὰ καυχηθῆ πὼς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του κατὰ βάθος; Κι’ ἡ ζωγραφιά αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ρεαλιστικὴ, ἐμπρεσιονιστικὴ, ἐξπρεσιονιστικὴ ἢ ἀκόμα καὶ κυδιστικὴ. Δὲν ἔχει σημασία. Σημασία ἔχει νὰ διαπνεέται καὶ νὰ διαποτίζεται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

Τέτοια ἔργα ποὺ νὰ ἀπογομνώνουν τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὴν παρουσιάζουν ἀνάγλυψη μπροστὰ του γιὰ νὰ τὴν γνωρίσῃ, νὰ θαυμάσῃ, τὸ πολὺπλοκὸ της ἢ νὰ τρομάξῃ ἀπὸ τὸ ἀντίκρῳμα τοῦ ἀβυσσαλέου βάθους ποὺ ἔχει ριγμένες τὶς ρίζες της, ἔχουμε ἄφθονα στὴν παγκόσμια πεζογραφικὴ Λογοτεχνία. Ἀναφέρουμε μερικὸς ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς των, περιοριζόμενοι στὸν περασμένο καὶ στὸν σημερινὸ αἰῶνα. Τέτοιοι εἶναι οἱ Ρῶσοι Ντοστογιέφσκη, Τολστόη, Τουργκένιεφ, Γκόρκυ, Ἐρεμπουργκ, Σιολόχοφ, Σολτςενίτσιν κλπ., οἱ Γάλλοι Μπαλζάκ, Σταντάλ, Φλωμπέρ, Ζολᾶ, Ἀνατόλ Φράντς, Ρομαίν Ρολλάν, Ἀντρέ Ζίντ, Μωριάκ, Μωρουά, Καμύ, Μακλώ, Μπερνανός, Σάρτρ κλπ., οἱ Ἀγγλοὶ Ντίκενς, Τζαίην Ὁστεν, Θάκεραη, Ἐλιστ, Κονραντ, Χάρντνυ, Γκάλσγουορθ, Βιργίνια Γούλφ, Λῶρενς, Σόμερσετ Μάμ, Κρόνιν, Γκρήην, Ντάρρελ κλπ., οἱ Ἀμερικανοὶ Ἄπτον Σίγκλαϊρ, Χένρυ Τζαίμς, Τζάκ Λόντον, Χέμιγγουαϊν, Φῶκνερ, Στάϊμπεκ, Πέρλ Μπάκ, Κῶλντγουελ κλπ., οἱ Γερμανοὶ Χέρμαν Ἐσσε, Τόμας Μάνν κλπ., οἱ Ἴ-

ταλοι Ντ' Άνγούντσιο, Γκράτσιο Ντελέντα, Μοράβια κλπ., ο Ίσπανός Μπλάσκο Ίμπάνιθ, ο Νορβηγός Κνουτ Χάμσουν, ο Πολωνός Έρρίκος Σιεγκιέβιτς κι' άλλοι πολλοί φυσικά.

Κι' από τούς Έλληνες συγγραφείς μπορούμε ν' αναφέρουμε τόν Παπαδιαμάντη, τόν Θεοτόκη, τόν Χατζόπουλο, τόν Ξενοπούλο, τόν Καρκαβίτσα, τόν Καζαντζάκη, τόν Μυριβήλη, τόν Βενέζη, τόν Δουντέμη, τόν Μάγλη, τόν Άθανασιάδη, τόν Θεοτοκά, τόν Τερζάκη, τόν Καραγάτση, τόν Πετσάλη, τόν Πρεβελάκη κι' άλλους.

Άλλος στόχος τής Πεζογραφίας είναι νά ζωγραφίση μιάν εποχή, και μιά κοινωνία. Ο άνθρωπος δέν είναι ένα άτομο μεμονωμένο. Άποτελεί μέλος μιᾶς κοινωνίας, και κινεῖται μέσα στόν τόπο και στό χρόνο. Βέβαια υπάρχουν λογοτεχνήματα πού ασχολοῦνται ἀποκλειστικά ἢ σχεδόν ἀποκλειστικά μέ τόν ἄνθρωπο και τήν ἀνατομία τής ψυχῆς του. Άλλά ο τέτοιος στενός ὀρίζοντας ἀνήκει περισσότερο στήν ποίηση και σ' αὐτό πού λέγαμε ἄλλοτε πεζοτράγουδο, και πού σήμερα είναι αὐτή ἡ ἴδια ἡ ποίηση πού μπλέχτηκε μέ τήν πεζογραφία και συνταυτίστηκε ὁλότελα μέ τό πεζοτράγουδο.

Ὡστόσο ο μέγιστος ὄγκος τής Πεζογραφίας ἀσχολεῖται μέ τόν ἄνθρωπο μέσα στό κοινωνικό, τοπικό και χρονικό περιβάλλον του. Συνεπῶς ένα καλό πεζογράφημα και εἰδικώτερα ένα μυθιστόρημα, ζωγραφίζοντας τόν ἄνθρωπο ἀποτελεῖ παράλληλα και ταυτόχρονα ένα καθρέφτη πού ἀντικαθρεφτίζει πιστά τό κοινωνικό, τοπικό και χρονικό περιβάλλον μέσα στό ὅποιο κινεῖται ο ἄνθρωπος. Μέ ἄλλα λόγια δεύτερος στόχος τής Πεζογραφίας είναι νά περιγράψη και ν' ἀναπαραστήσῃ τά κοινωνικά ρεύματα και τίς ἐπικρατούσες ἰδέες μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς, ἐνῶ ταυτόχρονα δίνει και μιᾶ περιγραφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος μέσα στό ὅποιο κινουῦνται και δροῦν οἱ ἥρωες τοῦ ἔργου.

Στό σημεῖο αὐτό μπορούμε νά προχωρήσουμε και νά ποῦμε, ἀκόμα και νά ἰσχυριστοῦμε, πῶς γιά νά γνωρίση κανεῖς μιάν εποχή, ἢ τίς ἐπικρατούσες τότε ἰδέες, ἢ τό φυσικό περιβάλλον ἐνός ὄρισμένου τόπου ἢ χώρας, είναι πολύ ἐπιωφελέστερο νά καταφύγῃ κανεῖς στή μελέτη ἐνός καλοῦ μυθιστορήματος παρά ὅποιουδήποτε ἐπιστημονικοῦ ἔργου ἢ μελέτης ἢ ταξιδιωτικοῦ ἐγχειριδίου.

Και πραγματικά: Θέλει κανεῖς νά γνωρίση τήν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε π.χ. στή Ρωσία πρῖν ἑκατό χρόνια, τό κοινωνικό της περίγραμμα, τίς ἰδέες και τά ρεύματα πού τή διέσχιζαν, τά ἦθη και ἔθιμα πού ἐπικρατοῦσαν, τή ζωῆ τῶν μουζίκων, τή ζωῆ τής τσαρικής ἀριστοκρατίας και γενικά τό κοινωνικό σύστημα; Ἄς μὴν ἐπιχειρήσῃ νά διαβάσῃ εἰδικές μελέτες ἢ ἱστορικά ἐγχειρίδια. Ἡ ἰδέα πού θά σχηματίσῃ ἀπό τά ἀναγνώσματα αὐτά θά είναι χαώδης. Γιὰ νά σχηματίσῃ μιᾶ ὁλοκληρωμένη γνῶμη πάνω σέ ὅλα αὐτά πρέπει νά διαβάσῃ τούς γίγαντες τής τότε Ρωσικῆς Λογοτεχνίας: τόν Δοστογιέφσκη, τόν Τοστόη, τόν Τουρκένιεφ.

Τό ἴδιο ἰσχύει και γιά ὅλες τίς χώρες και γιά ὅλες τίς ἐποχές. Μόνο ἀπ' τόν Μπαλζάκ θά γνωρίση κανεῖς τή Γαλλία τῶν μέσων τοῦ 10' Αἰῶνα, ἀπ' τό Ζολά τή Γαλλία τής Β' Αὐτοκρατορίας, ἀπ' τόν Ντίκενς τήν Ἀγγλία τοῦ 10' Αἰῶνα, ἀπ' τούς Στάϊνμπεκ, Φῶκνερ, Ντός Πάσος τήν προπολεμική Ἀμερική, κλπ., κλπ.

Άλλά ἐδῶ μπαίνουμε στόν τομέα τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος πού είναι ἀδέρφια μέ τό λεγόμενο ἐποχιακό μυθιστόρημα. Μάλιστα τό ξαναζωντανεμα μιᾶς παλιάς νεκρᾶς ἐποχῆς, μπορούμε νά τό χαρακτηρίσουμε σάν τόν τρίτο στόχο τής Πεζογραφίας. Τό ἱστορικό μυθιστόρημα, φυσικά τό ἀξιο τοῦ ὀνόματός του, ζωντανεῖ μιᾶ ἐποχή περασμένη, τούς ἀνθρώπους της, τά γεγονότα της, τόν πολιτισμό της, τό κοινωνικό περίγυρο της, τά ἦθη και τά ἔθιμά της. Κι' ο ἀναγνώστης παίρνει μιᾶ πῖθ ζωηρή ἰδέα, και σχηματίζει πῖθ ἐναργεῖς παραστάσεις ἀπό τέτοια ἔργα, παρά ἀπ' τά καθαῶς ἱστορικά συγγράμματα, πού ὡς ἐκ τής φύσεως τους είναι κατ' ἀνάγκην στεγνά και ἐν πολλοῖς ἀνιαρά.

Και γιά ν' αναφέρουμε συγκεκριμένα παραδείγματα: Καμιᾶ ἱστορική μελέτη, κανένα ἐπιστημονικό ἐγχειρίδιο δέν μπορεῖ ν' ἀναπαραστήσῃ, ν' ἀναπλάσῃ, μέ ζωντάνια τήν προϊστορική ἐποχή, ὅσο τά μυθιστορήματα τοῦ Γάλλου Ροσνύ. Ὅτε κανένα ἱστορικό ἔργο τήν ἐποχή τῶν διωγμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ Νέρωνα ὅσο τό «Κῆδ Βάντις» τοῦ Σιεγκιέβιτς. Ὅτε τήν καταστροφή τής Καρχηδόνας ὅσο τό ἔργο τοῦ Φλωμπέρ «Σαλαμπῶ». Ὅτε τόν Μεσαίωνα ὅσο τά ἱστορικά μυθιστοῦρα τοῦ Γουδῶλτερ Σκότ. Ὅτε τή Γαλλία τοῦ 12'—13' αἰῶνα ὅσο τά ἔργα τοῦ Δουμά. Ὅτε τήν

καταστροφή τοῦ Ναπολέοντα στή Ρωσία δσο τὸ ἔργο τοῦ Τολστόη «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη». Οὔτε τὸν πρόσφατο Ἴσπανικὸ ἐμφύλιον πόλεμον δσο τὸ ἔργο τοῦ Χέμινγκουαίη «Γιὰ ποιὸν χτυπᾶ ἡ Καμπάνα», κλπ., κλπ. Εἶναι καὶ μερικά νεώτερα ἔργα ποὺ ξεχωρίζουν ὅπως τὸ «Ἡ Ἀνθρώπινη Φύση» τοῦ Γάλλου Ἀντρέ Μαλρώ ποὺ ἀναφέρεται στοὺς ἐμφύλιους πολέμους τῶν Κινέζων, «Σινουχὲ ὁ Αἰγύπτιος» τοῦ Φινλανδοῦ συγγραφέα Μίκα Βαλτάρι ποὺ ἀναφέρεται στή Μινωικὴ ἐποχὴ τῆς Κρήτης, «Ὁ Βασιλεὺς Πρέπει νὰ Πεθάνῃ» τῆς Ἀγγλίδας Μαίρης Ρενὼ ποὺ ἀναφέρεται στήν ἴδια ἐποχὴ, «Ὁ Μαῦρος Ἄγγελος» πάλι τοῦ Μίκα Βαλτάρι ποὺ ἀναφέρεται στήν Ἀλωση τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ ἄλλα πολλά.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ ξεχνῶμε τὴ Νεοελληνικὴ παραγωγὴ, ἀναφέρουμε τὴν «Ἡρώιδα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τοῦ Στέφανου Ξένου, ἔργο μικρῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας ἀλλὰ ἱστορικὰ πιστό, τοὺς «Μαυρόλुकους» καὶ τοὺς «Πανθῆους» τοῦ Θανάση Πετσάλη—Διομήδη, τὸ «Νούμερο» καὶ τὴν «Αἰολικὴ Γῆ» τοῦ Βενέζη, τὸν «Καπετὰν Μιχάλη» τοῦ Καζαντζάκη, τὸν «Κρητικὸ» τοῦ Πρεβελάκη, τὸν «Κοτζάμπαση τοῦ Καστρούργου» τοῦ Καραγάτση, τὸν «Συνέσιον τὸν Κυρηναῖο» τοῦ δικοῦ μας Μελεῆ Νικολαΐδη, τὴν «Πριγκηπέσσα Ἰζαμπῶ» τοῦ Τερζάκη κλπ.

Τέταρτος στόχος τῆς Πεζογραφίας εἶναι νὰ μορφώσῃ, νὰ διδάξῃ, νὰ παραδειγματίσῃ, νὰ ἐξυψώσῃ τὴ ψυχὴ, ν' ἀναπτύξῃ τὸ πνεῦμα. Πραγματικὰ ἀπὸ ἓνα καλὸ πεζογράφημα πολλὰ πράγματα μπορεῖ νὰ μάθῃ καὶ νὰ διδαχθῆ κανεὶς, πράγματα ποὺ πολλὰ ἐγχειρίδια ἄπρεπε νὰ μελετήσῃ γιὰ νὰ τὰ μάθῃ καὶ νὰ τὰ ἐμπειδῶσῃ, ὅπως θταν τὰ μαθαίνει καὶ τὰ διδάσκειται μὲ τὸν ἐπαγωγὸ τρόπο ποὺ τὰ προσφέρει ἓνα λογοτεχνικὸ ἔργο. Καὶ μὲ τούτα δὲν ἐννοῶ μόνον τὶς γενικώτερες ἐκείνες γνώσεις, τὶς ἱστορικές, λαογραφικές, ἐθνολογικές κλπ. ποὺ εἶχα ἀναφέρει πρὸ μιστοῦ. Ἀλλὰ ἐπίσης καὶ πρακτικώτερες γνώσεις. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρω τὸ «Ζερμινάλ» τοῦ Ζολᾶ, ὅπου περιγράφεται πολὺ λεπτομερῶς καὶ παραστατικὰ ἡ ζωὴ στὰ ἀνθρακωρυχεῖα, μάλιστα μ' ὅλες τὶς τεχνικές λεπτομέρειες. Καὶ τέτοια ἔργα ποὺ ἀναφέρονται σὲ βιομηχανίας, τεχνικὰ ἔργα καὶ ἄλλα ποικίλα ἔργα τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῆς φύσεως, ἀκόμα καὶ ἀρρώστειες καὶ ἐπιδημίες μ' ὅλες τὸς λεπτομέρειες, ὑπάρχουν ἄφθονα. Κι' ἂς μὴ παραλείψω τὰ λεγόμενα προφητικὰ ἔργα τοῦ Ἰουλίου Βέρν καὶ τοῦ Οὔέλς, ὅπως καὶ μερικά ἀπὸ τὰ λεγόμενα «διδαστημικά» μυθιστορημματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μπορεῖ κανεὶς ν' ἀντλήσῃ πολλὰς γνήσιες ἐπιστημονικές γνώσεις.

Ἀλλὰ οἱ πράξεις καὶ οἱ ἐνέργειες τῶν ἀνθρώπων ποὺ περιγράφονται στὰ διάφορα λογοτεχνήματα καὶ οἱ ἀντιδράσεις τοὺς σὲ ὄρισμένες καταστάσεις, παραδειγματίζουν τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν καθοδηγοῦν στὸ δρόμο τῆς ζωῆς, τοῦ γίνονται ὁδηγοὶ ἀλλὰ καὶ παραστάτες ἀκόμη σὲ κάθε περίσταση, ἀπλῆ ἢ περίπλοκη, εὐκολὴ ἢ δύσκολη, ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος. Κι' ὅλα αὐτὰ τὰ ὑποβάλλει ἓνα καλὸ λογοτεχνικὸ βιβλίον, δὲν τοῦ τὰ ἐπιβάλλει μὲ τὸ κήρυγμα, μὰ μὲ τὸ ἄπλωμα μπροστὰ στὸν ἀναγνώστη καταστάσεων ποὺ ἀποτελοῦν παραδείγματα πρὸς μίμησην καὶ ἄλλα πρὸς ἀποφυγὴν, διεγείροντας καὶ ζωογονώντας τὴ σκέψη καὶ τὸ αἶσθημα.

Ἐπὶ αὐτὰ καὶ καταστάσεις ποὺ ἀσπλύνουν τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πολλοῦς ρύπους, τὴν ἐξευγενίζουν καὶ τὴν ἀνυψώνουν. Καὶ οἱ καταστάσεις αὐτὲς ὑπάρχουν μέσα σὲ ἔργα γραμμένα ἀπὸ ἀνθρώπους ἰδεολόγους, ἀνώτερους πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ, καὶ ποὺ τὴν ἀνωτερότητά τους καὶ τὴν ψυχικὴ τους εὐγένεια διοχετεύουν μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοὺς στοὺς ἀναγνώστες τοὺς, ποὺ ἂν δὲν μποροῦσιν νὰ τὴν προσλάβουν ὀλόκληρη, πάντως δέχονται μέσα στή ψυχὴ τοὺς γόνιμον σπόρον ποὺ θ' ἀποδώσῃ καρποὺς πρῶσῶπότε.

Πέμπτος στόχος εἶναι ἡ ψυχαγωγία. Δὲν πρέπει νὰ περιφρονεῖται τὸ ψυχαγωγικὸ στοιχεῖον σ' ἓνα λογοτεχνικὸ ἔργο. Ἐκτός ἀπὸ τὸ γεγονός πὺς ἡ ψυχαγωγία εἶναι ἀπαραίτητη στὸν ἄνθρωπον, εἶναι μιὰ ἀνάγκη ζυμωμένη μὲς στὴν ἴδια τὴν ὑπόστασή του καὶ γεννημένη μαζί του, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ σήμερον εἶναι τόσο στυγνὴ μὲ τὰ δόσολτα καὶ καταθλιπτικὰ προβλήματα τῆς, ὥστε ἡ ψυχαγωγία σήμερον καθίσταται ἀκόμη πρὸς ἐπιτακτικὴ. Κι' ὑπάρχουν εἰδῶν—εἰδῶν ψυχαγωγίεσ. Καλὰ καὶ κακάς. Ἐθγενικές καὶ ὀλθρικές. Κι' ἡ εὐγενικώτερη ψυχαγωγία εἶναι τὸ διάβασμα ἓνος εὐχάριστου βιβλίου. Φυσικὰ δὲν ἐννοῶ τὸ λαϊκὸ βιβλίον ποὺ προορισμὸς του εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ διασκεδάσῃ τὸν ἀναγνώστη, ἂν καὶ διάσημοι σοφοὶ διαβάξουν εὐχαρίστως ἀκόμη καὶ ἀστυνομικὰ μυθιστορημματα γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν ἀπὸ τοὺς μύχθους τῆς σοβαρῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας.

Ἡ μεγάλη πλειονότητα ὥστόσο ἀπ' τὰ αξιολογώτερα λογοτεχνικά δημιουργήματα, ἐκτὸς ἀπ' τὴ λογοτεχνική τους ἀξία ὅπως τὴν ἀναπτύξαμε παραπάνω, διαθέτουν καὶ τὸ ὄχι ἀξιοκαταφρόνητο χάρισμα νὰ τέρπουν. Ποιὸς λ.χ. ἀγνοεῖ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, τοὺς «Ἀθλίου», ποὺ παρὰ τὸν ὄγκο του δὲν σοῦ κάνει καρδιά νὰ τ' ἀφήσης ἀπ' τὰ χέρια, ποὺ σὲ τραβᾷ, ποὺ σὲ κάνει νὰ τὸ ρουφᾷς κυριολεκτικά; Κι' ὁμοῦς ὀνομάστηκε καὶ δίκαια «τὸ εὐαγγέλιο τῆς κοινωνίας».

Βεβαίως ὑπάρχουν καὶ μυθιστορήματα δύσκολα, ποὺ ἡ ἀνάγνωσή τους εἶναι ἐπιμοχθη, ποὺ τὰ χαρακτηρίζουν πολλοὶ σὰν βαθεῖα. Δὲν εἶναι ὥστόσο θαυότερα, ὑπὸ τὴν πραγματικὴ ἔννοια τῆς λέξης, ἢ ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀποψη ἀξιολογώτερα ἀπὸ ἄλλα ποὺ διαβάζονται μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐκολία καὶ τὴ μεγαλύτερη ἀπόλαυση. Κάθε ἄλλο. Δώσανε ὥστόσο τὸ κακὸ παράδειγμα σὲ πολλοὺς νεώτερους συγγραφεῖς νὰ γράψουν ἔργα δυσνόητα γιὰ νὰ δείξουν δῆθεν βάθος, πολλὰς φορὲς ἀνύπαρτο, καταπονώντας τὸν ἀναγνώστη καὶ κάνοντάς τον νὰ τ' ἀφήσῃ στὴ μέση. Κι' ἂν βρεθοῦν ἀναγνώστες ποὺ ἔχουν τὴν ὑπομονὴ νὰ τὰ διαβάσουν ὡς τὸ τέλος, αὐτοὶ εἶναι ἐλάχιστοι. Ἄρα ποιὸς εἶναι ὁ προορισμὸς τους; Ὁ προορισμὸς ἐνὸς καλοῦ βιβλίου εἶναι νὰ διαβαστῆ ἀπὸ ὅσο τὸ δυνατό περισσότερους ἀνεπτυγμένους ἀνθρώπους. Ἀλλὰ οἱ συγγραφεῖς τῶν δυσκολονόητων τούτων βιβλίων, τῶν δῆθεν μοντέρνων, αὐτοκολακεύονται πὼς θὰ τοὺς διαβάσουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ μέλλοντος!

Τελειώνοντας τὴ σύντομη αὐτὴ ἐπισκόπηση τῶν στόχων τῆς Πεζογραφίας, ἔχω νὰ συστήσω σὲ ὅλους: μάθετε νὰ διαβάσετε καλὰ λογοτεχνικά βιβλία. Κι' ὅταν λέγω «μάθετε» ἔννοῶ νὰ τὸ κάνετε συνήθεια νὰ διαβάσετε κάθε μέρα κι' ἀπὸ λίγες σελίδες, ποὺ νὰ τις αἰξάνετε βαθμιαία, ὅσπου νὰ φτάσετε στὸ σημεῖο νὰ εἶστε σὲ θέση ν' ἀποκομίζετε ἀπ' τὸ διάβασμα ὅλη τὴ θεοπέσια πνευματικὴ τροφή, ὅλη τὴν ἀμβροσία ποὺ βρίσκεται μέσα στὶς σελίδες τῶν ἀριστουργημάτων τῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς παγκόσμιας Λογοτεχνίας.

Α. Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ—ΚΥΠΡΟΛΕΟΝΤΑ

ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΑ

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ

Ἦ τῆς Ἑλλάδας τὰ νησιά, ὦ πανωραῖα νησιά!
 σὲ σὰς οἱ τέχνες ἀνθίζαν καὶ πόλεμου καὶ εἰρήνης,
 σὲ σὰς ἡ φλογερὴ Σαπφῶ τραγουδοῦσα ἔρωτικά,
 σὲ σὰς ἡ Δῆλος πρόβαλε κι' ἀνάτειλεν ὁ Φοῖβος!
 Πάλι μιᾶς ἀνοιξῆς τὸ φῶς σὰς ντύνει σιτὰ χρυσᾷ
 μὰ ἐχτὸς ἀπὸ τὸν ἥλιο σὰς τὰ πάντα ἐδύσαν πειὰ.

Ἡ Μοῦσα ἡ μεγαλόπρεπη τῆς Χίου καὶ τῆς Τέω,
 τ' ἀντρεωμένου ἡ ἄρπα κι' ἡ λύρα τοῦ ἔραστή
 τὴ δόξα βρήκανε μακριὰ ποὺ ἡ γῆ σας τοὺς ἀρνιόταν.
 Μόνον ἐσᾶς, πατρίδες τους, μένει βουβὴ ἡ ἀχτὴ
 στὰ δλόγλυκα τραγούδια τους ποὺ πέρα κι' ἀπ' τὴ Δύση
 ἀχολογᾶνε σήμερα τὴ θεία τους τὴ φωνή.

Ἄπ' τις κορφές τους τὰ βουνὰ κυτοῦν τὸν Μαραθῶνα
 κι' ὁ Μαραθῶν ἀπὸ μακρυὰ τῆ θάλασσα κυτᾶ.
 Ἐκεῖ γλυκὰ ὄνειρεύτηκα ρεμβάζοντας μονάχος
 πῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλεύτερη θὲ νὰ τὴν δῶ ξανά.
 Γιατὶ πατῶντας στῶν Περσῶν τὸν τάφο δὲν μποροῦσα
 νὰ φανταστῶ πῶς θάμμενα γιὰ πάντα στὴ σκλαδιὰ.

Ἐνας μονάρχης κάθισε στὰ βράχια τ' ἀψηλὰ
 πού τῆ θαλασσογέννητη κυτάζουν Σαλαμίνα.
 Χιλιάδες πλοῖα βρίσκουνταν κεῖ κάτω ἀρμενισμένα
 κι' ὀλάκαιρα ἔθνη μαζωχτά.— Ὅλα δικά του αὐτά!
 Περὶφανα τὰ μέτρησε στὸ χάραμα τῆς μέρας—
 μὰ σὰν ὁ ἥλιος ἔδουσε τὶ νὰ γενῆκαν πειὰ;

Ἦ ποῦ εἶν' αὐτά; κι' ὦ ποῦ εἶσαι σὺ πατρίδα μου γλυκειά;
 στίς ἄφωνες σου τίς ἀχτὲς καμιά πειὰ μελωδία
 δὲν ἀντηχάει ποιητικὰ ἀπ' τῶν ἡρώων τὴν κοίτη,
 τὰ στήθεια τῆ ἡρωϊκά — ὦ δὲ χτυποῦνε πειὰ!
 Καὶ πρέπει τῶρα ἢ λύρα σου γιὰ τόσα χρόνια θεία
 νὰ πάθῃ μέσ' τὰ χέρια μου μιὰ τόση διαφθορά;

Μὰ μέσ' τῆ δόξα πού ἔσθυσε κάτι μὲ κάμνει ἀκόμα,
 ἂν καὶ δεμένος βρίσκουμαι σὲ σκλαδιωμένη γῆ,
 νὰ νοιώθω, καὶ σὰν τραγουδῶ, στὸ πρόσωπο μου ἀπάνω
 τοῦ πατριώτῃ ἢ πορφυρῇ νὰ χύνεται ντροπή.
 Αἰσχύνῃ γιὰ τοὺς Ἑλληνας, δάκρυ γιὰ τὴν Ἑλλάδα
 —αὐτὸ μονάχα ἀπόμεινεν ἐδῶ στὸν ποιητῆ.

Πρέπει νὰ κοκκινίζουμε, νὰ κλαῖμε μοναχὰ
 γιὰ παληὲς δόξεις; Τὸ αἷμα τους δὶναν οἱ πρόγονοι μας.
 Ἦ γῆ! τοὺς κόρφους ἄνοιξε, τὴν κρύα σου ἀγκαλιὰ
 κι' ἀπ' τῶν νεκρῶν μας Σπαρτιατῶν στείλ' ἕνα ἀπομεινάρι.
 Ἄπ' τοὺς τρακόσους δῶσε μας ὀπίσω τρεῖς μονάχα
 καὶ Θερμοπύλες ἄξαφνα θὰ πλάσουμε ξανά.

Γιατὶ δὲν ἀποκρίνεσαι; γιατί παντοῦ σιωπῆ;
 Μ' ἀκοῦστε! σὰν τὸ βογγητὸ ἀπόμακρου χειμάρρου
 ἀχολογáει τῶν νεκρῶν ἢ βροντερῆ φωνῆ:
 « Ἐνας μονάχα ζωντανὸς τὴν κεφαλὴ ἄς σηκῶσει
 ἕνας μονάχα — κι' ὅλοι ἐμεῖς ἐρχόμαστε γοργά».
 Ἄχ μόνο ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ἐχάθηκε ἡ φωνή!

Ἄδικα, μάταια: σὲ χορδὲς καινούργιες τραγουδῖστε,
 γεμίστε τὰ ποτήρια μας Σαμιώτικο κρασί.
 Τοὺς πόλεμους ἀφίστε τους στὰ Τούρκικα τὰ στήφη
 —αἶμα γλυκὸ ἀπ' τὰ Χιώτικα τ' ἀμπέλια ἄς ξεχυθεῖ.
 Ἀκοῦστε! στήν οὐτιδανὴ τὴν πρόσκληση ξυπνῶντας
 πῶς ἀποκρίνεται ἄτρομη τῶν δάκχων ἡ φωνή.

Μέσ' τὸν Πυρρίχιο τὸ χορὸ ἀκόμα ἐσεῖς γλεντᾶτε
 ἀλλὰ ἡ Πυρρίχια φόλαγγα τί νᾶχει γίνε πειά;
 Κι' ἀπὸ τὰ οὐδὲ διδάγματα γιατί ἔχετε ξεγάσει
 τὴν ἀσκησι τὴν πειδὲ ἐνδοξὴ καὶ τὴν πειδὲ ἀνδρική;
 Ἔχετε σεῖς τὰ γράμματα ποὺ ἐκόμισεν ὁ Κάδμος—
 Φαντάζεστε πῶς τᾶφερε γιὰ νᾶνε στὴ σκλαβιά;

Μ' ἀφίστε τίς ἀνάμνησες γιὰ πάντα κοιμισμένες!
 Γεμίστε τὰ ποτήρια μας Σαμιώτικο κρασί!
 Τοῦ Ἀνακρέοντα τίς ὠδὲς ἔκαμε νᾶνε θεῖες
 ποὺ σ' ἓνα τύραννο κι' αὐτὸς εἶχεν ὑποταχτεῖ.
 Τὸν Πολυκράτη δούλεψε — τουλάχιστο ὁμοῖς τότε
 οἱ τύρανοι μας ἦτανε πατριῶτες μας κι' αὐτοί.

Τῆς Χερσονήσου ὁ Τύραννος ἦτανε ὁ ποῖδὲ ἀνδρεῖος,
 ἦτανε ὁ ποῖδὲ καλλίτερος φίλος τῆς λευτεριάς.
 Κι' αὐτὸν τὸν ἄξιο τύραννο τὸν λέγανε Μιλτιάδῃ!
 Μὰ σήμερα πατρίδα μου γιατί δὲν μᾶς γεννάς,
 στὴν ὥρα αὐτὴ τὴν σκοτεινὴ κι' ἄλλον τέτοιο δυνάστη;
 Ὡ ἡ τρανὴ του ἡ δύναμη ν' ἀλύσωνε κι' ἐμᾶς!

Γεμίστε τὰ ποτήρια σας Σαμιώτικο κρασί!
 Πάνω στοὺς βράχους τοῦ Σουλίου, στῆς Πάργας τ' ἀερογάλια,
 ἀπαμεινᾶρια βρῖσκονται ἀπὸ ἐνδοξὴ φυλὴ
 τέτοια σὰν τὴν γεννήσανε οἱ Δωρικὲς μανάδες.
 Ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ἐσπάρθηκε καινούργιο ἓνα βλαστᾶρι
 ποὺ τὸ αἶμα τῶν Ἡρακλειδῶν μέσα του νὰ βρεθεῖ.

Στοὺς Φράγκους μὴν ἐλπίζετε γιὰ τὴν ἐλευτεριά σας—
 ὁ αἰσχροκερδὴς τους βασιληᾶς γοράζει καὶ πωλεῖ.
 Μέσ' τὰ δικά σας τάγματα καὶ στὰ δικά σας ξίφη
 τοῦ θάρρους ἢ χλωμότερη ἐλπίδα κατοικεῖ.
 Μὰ ὅμοῖς τοῦ Τούρκου ἡ δύναμη καὶ τοῦ Λατίνου ὁ δόλος
 θὰ ἐσπάζαν τὴν ἀσπίδα σας κ' ἄς ἦταν δυνατὴ.

Γεμίστε τὰ ποτήρια σας Σαμιώτικο κρασί!
 Κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιο οἱ λυγερὲς χαρεῦνουνε κοπόλλες—
 βλέπω στὰ μαῦρα μάτια τους μιὰ λαμπερὴ ἀστραπή.
 Μὰ κοιθῶ πῶς τὰ μάγουλα τὸ δάκρυ μου ἀδλακῶνε
 σὰν σκέφτομαι, θαυμάζοντας τὰ κάλλη τὰ παρθένα,
 πῶς θεὲ νὰ θρέψει ὑπόδουλους τὸ ὠραῖο τους τὸ βυζί.

Ὡ θάλτε με πὰ στοῦ Σουγιῶ τὸ μαρμαρένιο φρούδι!
 Θλιμμένο κι' ὀλομόναχο ἀφίσετέ με ἐκεῖ
 μὲ τὸν καημὸ τῆς θάλασσας τὸν βόγγο μου νὰ σμίξω,
 μὲ κύνου στερνοστράγουδο νὰ σβύσω τὴ ζωή.
 Πετάξτε τὸ ποτήρι αὐτὸ μὲ τὸ κρασί τῆς Σάμου—
 Ποτὲ δὲν θᾶν πατρίδα μου μιὰ σκλαβωμένη γῆ!

ΜΑΤΑΙΟΔΟΞΟΣ;

(Διήγημα)

Βγήκε από τὸ νεκροταφεῖο στενοχωρημένος ὁ συνάδερφος Μιλτιάδης. Προχωρημένο τὸ ἀπόγευμα, γεμάτοι κόσμο οἱ δρόμοι. Σχολοῦσαν τὰ γύρω ἐργοστάσια, πού ἦταν ἄφθονα στὴν παλιὰ συνοικία. Κυρίως μαρμαράδικα καὶ ὑφαντουργεῖα. Ξαφνικά κάποιος τὸν πλησίασε.

— Ἦσουν φίλος μὲ τὸν μακαρίτη;

— Συνάδερφοι.

— Δοιπὸν, ἀγαπητέ μου, σοῦ λέγω πὼς ἔμα δὲν πιστεύεις στὸν ἄνθρωπο, πιστεύε ὅσο θέλεις στὸν Θεό. Ἡ πίστη σου εἶναι ματαιοπονία.

— Τί θέλετε νὰ πεῖτε; ρώτησε ὁ Μιλτιάδης.

— Τί νὰ πῶ; Ἄν τὸν γνώρισες καλά, σολογίσου τὰ λόγια μου ὅταν θὰ πᾶς στὸ σπῆτι σου.

Ὁ ξένος ἀπομακρύνθηκε καὶ χάθηκε στὸ πλήθος. Ὁ Μιλτιάδης κάπου τὸ εἶδε αὐτὸ τὸ πρόσωπο, ἀλλὰ ὅσο καὶ νὰ προσπάθησε δὲν μπόρεσε νὰ θυμηθεῖ. Γιὰ μιὰ στιγμή πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ του ὁ γιὸς τοῦ πεθαμένου κι ἔτρεξε νὰ τὸν προλάβει. Δὲν τὸν βρῆκε. Χάθηκε σὲ στροφή δρόμου ἢ μπῆκε σὲ ἀλλή σπιτιοῦ κι ἔκλεισε τὴν πόρτα.

— Ὡστε, λοιπὸν, εἶχε ἐχθροὺς ὁ καλὸς ἄνθρωπος;

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔζησε κοντὰ στὸν μακαρίτη, στὸ Νικελωτῆριο τῆς ὁδοῦ Βαρώνου στὸν Πειραιᾶ. Δὲν τοῦ μίλησε κανεὶς γιὰ τὸν ἀρχιεργάτη Κωνσταντῖνο Τραγάκη παρὰ μόνο ἕνας. Ἐκεῖνος πού ἔφυγε γιὰ νὰ κάνει δική του δουλειά.

— Ὁ Τραγάκης εἶναι μηχανή. Λάδωνε τὴν καθημερινὰ μὲ δωράκια. Θὰ λειτουργήσει καλὰ καὶ θὰ ὠφεληθεῖς.

Ὁ Μιλτιάδης τὸ βρῆκε φυσικό. Ἄνθρωπος μεγάλος στὴν ἡλικία, θὰ τοῦ ἄρεσαν τὰ μικρὰ δῶρα, πού δείχνουν σεβασμὸ κι ἐκτίμησιν ἀπὸ νεώτερος πού κι αὐτὸς ἀγαποῦσε. Δὲν ἦταν μόνο ἐγωισμὸς ἦταν ἀνάγκη, κάτι βαθύτερο γιατί δὲν πιστεύε πὼς ὁ Τραγάκης εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα κουραμπιέ ἢ τὸ πολλὸ ἕνα γύφισιν ἀγαλματάκι.

— Εἶναι καλὸς ἂν τ' ἀρνί, εἶπε δειλά.

— Καλὸς ὅσο νὰ σοῦ μπηξεί τὸ μαχαίρι. Γιὰ τὸ συμφέρο σου μὴν πολυμιλεῖς μὲ τ' ἀφεντικό.

Θὰ σὲ ξετινάξει χωρὶς νὰ τὸ καταλάβεις. Εἶναι ἂν ἐκείνους τοὺς δολοφόνους πού ἔχουν πάντοτε «ἄλλοθι».

Ὁ Μιλτιάδης ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ συνάδερφου μὲ δυσπιστία. Καὶ νὰ τώρα, ἄλλος ἐρχόταν νὰ ταραξεί τὴν πίστη του, πού στὰ πολλὰ χρόνια τῆς συνεργασίας τους ἐξελίχθηκε σὲ ἀγάπη. Ὁ ξένος ἔμπαινε στὴν περιοχὴ τοῦ ὑποσυνείδητου, ἐπιχειροῦσε νὰ ἐπιταχύνει τὴν ψυχικὴ ἐργήγορση, ἀφοῦ καλοῦσε νὰ ἐμβαθύνει στὴ φιλοσοφία τῆς ζωῆς. Βρῆκε ὁ ἄνθρωπος νὰ χτυπήσῃ ὅτι δονοῦσε τὴ βιοθεωρία τοῦ μακαρίτη, τὴν ἀγάπη του στὸν Θεὸ καὶ ταυτόχρονα νὰ ξεριζώσῃ ἀπὸ τὴν δική του καρδιά τὴν ἀγάπη σ' ἐκεῖνον πού ἐκοιμήθηκε τὸν αἰώνιο ὕπνο.

— Ὁχι, δὲν λέει τὴν ἀλήθεια, σκέφτηκε ὁ Μιλτιάδης καὶ τράβηξε βαρῦθυμος γιὰ τὸ σπῆτι του. Θυμήθηκε τότε δυὸ πράγματα. Ὁ Κωνσταντῖνος Τραγάκης ἦταν δέξυθος, κακομιλοῦσε μὲ τὸ παράμικρό, ἔβριζε καὶ δὲν δέχονταν ἀντίρρηση στὶς πεποιθήσεις του, στὶς ιδέες του. Ὅταν ὁμως βρισκονταν στὶς καλὲς τους συμβούλευε, βοηθοῦσε, ἐξηγοῦσε μ' εὐχαρίστηση τὸ κάθε τί, γινόταν, μ' ἄλλα λόγια, θυσία γιὰ νὰ σ' ἐξηγηρηθεῖ. Ἀπὸ τοὺς τύπους πού ἦ καλωσύνη τους ἦταν ἐκθλη καὶ τοὺς θεωροῦν καλοὺς ἀνθρώπους. Συγριτικὰ μὲ ἄλλους μαστόρους, πού κοντὰ τους εἶχε δουλέψῃ ὁ κύριος Μιλτιάδης, τὰ ἐλαττώματα τοῦ Τραγάκη ἦταν οἱ γνώσεις του. Σοφὸς ὡς τὸ δάθος τῆς λέξης, εὐστροφος, ἔπρεπε νὰ γίνῃ παπᾶς, δάσκαλος, τέλος πάντων κάτι μεγάλο. Χανόταν ἄσημος νικελωτῆς στὸ μικρὸ μαγαζὶ τῆς ὁδοῦ Βαρώνου. «Μήπως οἱ ἀντινομίαις τῆς ψυχῆς του προέρχονταν ἀπὸ αὐτὸ τὸ μειονεκτικὸ ἀπέναντι στοὺς καλὰ κατεστημένους πού κάθε τόσο τὸν ἐπισκέπτονταν;» Στὸ μυαλό τοῦ κυρίου Μιλτιάδη γύριζαν βλα τὰ περιστατικὰ πού σύνθεταν τὴ ζωὴ στὸ νικελωτῆριο τὰ τελευταῖα χρόνια.

***

Δούλευαν τρεῖς ὄλοι κι ὄλοι στὸ νικελωτῆριο. Ὁ κὸρ Κώστας, ὁ κύριος Μιλτιάδης καὶ ὁ Παναγιώτης. Ὁ τελευταῖος παιδάριον τὸ ἔστειλε στὸ ἐργοστάσιον ὁ μητροπολίτης μὲ συστατικὸ

γράμμα. Ήταν καλή λύση και για την επιτροπή, γιατί ο Παναγιώτης εξεδήλωσε την επιθυμία ν' αφήσει το όργανοτροφείο και νά «άπωλεσθῆ εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν κόσμον».

«Δὴν αὖτε τὰ μέσα εἰς τὸ ὄργανον νά ζήσει ὡς κ' ὁλὸς χριστιανός, τέκνον μου Κωνσταντίνε. Ἔχει μεγίστην ἀνάγκην βοήθειας διὰ νὰ μὴν ἀπωλεσθῆ εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν κόσμον. Πρόκειται περὶ ἀδαμαντίνου χαρακτῆρος. Ἡ εὐχή μου καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ εἰ μεθ' ὑμῶν».

Δὲν ἔγραφε φέματα ἢ σύσταση. Τὸ «ὄργανον» ἀποδείχτηκε νέος μὲ καλὸ χαρακτήρα, τίμιος, πρόθυμος, ἀτίθασος φυσικά καὶ προπάντων δίκαιος καὶ ἀυθόρητος, ἔγινε ἀπαραίτητος στὸ νικηλωτήριο. Ὅλοι συμπαίραναν πῶς ἡ μητέρα του ἢ ὁ πατέρας μ' ὄλο πού ἔπεσε στὸ φριχτὸ σφάλμα νὰ ἐγκαταλείψει τὸ παιδί του ἔξω ἀπὸ τὴν ξένη πόρτα, κάτω ἀπὸ τὴ σκληρότητα του καὶ τὴ ἀναποδιὰς τῆς ζωῆς πίστευε ἀκόμη στὴν καλωσύνη πού τρεμοφέγγει στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ δὲν γελᾶστηκε.

Βρῆκε τὸν ἥσυχον περίγυρο τὸ παιδάκι καὶ γαλήνεψε. Ὁ Κωνσταντίνος Τραγάκης στάθηκε πατριωτικῶτατος. Ἀγάπησε τὸ παιδί ὡς δικό του, ἂν καὶ οἱ καλοθελητὲς σφύριζαν στὸν κύριον Μιλτιάδη πῶς ὄλα τὰ ἔκαμαν ὁ ἀρχιεργάτης γιὰ νὰ φανεῖ καλὸς στὸν μητροπολίτη, ὁ Μιλτιάδης, ἀκκληρὸς ὅπως ἦταν, ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴν καλωσύνη καὶ ἀπόρριψε μὲ ἀγανάχτηση τίς διαβολές, ἔδειξε ὄλον τὸν ἀνθρωπισμὸ πού κοιμόταν στὴν καρδιά του. Τοῦ νοίκιασε δωμάτιο, τοῦ ἀγόρασε κρεβάτι μὲ δικὰ του λεφτά, δὴν κουβέρτες καὶ κατὰφερε ὁ νεαρὸς νὰ ζεῖ μὲ τὸ μεροδούλι τοῦ μαθητευόμενου. Ὁ Κωνσταντίνος ἦταν ὁ μόνος πού κέρδιζε λεφτά στὸ νικηλωτήριο. Κι ὅμως πάντα ἀδέκαρος ἔκαμνε μικροδάνεια ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν Μιλτιάδη. Τὰ ἔδωθε ἄσκοπα;

—Τοῦ τὰ τρῶνε οἱ ἐπιτήθειοι, εἶπε τὸ ὄργανο.

—Ἰσως νὰ δίνει τοῦ γιοῦ του, ἀπάντησε ὁ Μιλτιάδης. Μέσα στὴν καρδιά του ἀντιπάλευε ἡ ἰδέα πῶς τὰ λεφτά δὲν τὰ ἔδινε ὁ γέρος στὸν γιό του. Τοῦ τὰ ἔπαιρναν ἄλλοι, ἄλλοι καὶ ἀναρωτιόταν πῶς ἕνας τόσο ἔξυπνος ἄνθρωπος δὲν καταλάβαινε πῶς ὅσοι τὸν περιτριγύριζαν ἦταν καιρὸς κόποι, κόλακες καὶ δεκαρολόγοι.

Στὸ νικηλωτήριο ἔρχονταν ταχτικά παπᾶδες, καλόγεροι, καλόγριες, ἄνθρωποι τῆς ἐκκλησίας. Θρησκευόμενοι τοῦ κατηχητικοῦ, στέκονταν μιὰ στιγμὴ, κοίταζαν τὸ μηχανήμα, τοὺς ρωτοῦσαν

πῶς ζοῦσαν μὲ τόσους θορύβους καὶ σκόνες, καὶ ἀνέβαιναν στὸ πατάρι, ἔμπαιναν στὸ γραφειάκι καὶ συζητοῦσαν μὲ τὸν κυρ Κώστα ὄρες.

—Ἔτσι μούρχεται νὰ πάγω ἀπάνω καὶ νὰ τοὺς πετάξω ὄλους ἔξω. Τί λένε ἐκεῖ μέσα, λεφτά τοῦ ζητᾶνε; φώναξε θυμωμένο τὸ ὄργανο.

—Σῶπα, μὴ μιλάς ἔτσι, παιδί μου. Δὲν καταλαβαίνεις πῶς ὁ κυρ Κώστας εἶναι μεγάλος ἄνθρωπος;

—Τίποτα δὲν εἶναι. Ἄς μὴν εἶχε λεφτά νὰ ἰδοῦμε πόσοι ἀπὸ δαύτους θὰ ἔρχονταν νὰ τοῦ ποῦνε καλημέρα. Τοὺς ἔζησα τοὺς τύπους αὐτοὺς στὸ ὄργανοτροφείο. Μὴ μοῦ πεῖς κουβέντα, κύριε Μιλτιάδη. Εἶναι ἡ μόνη φορὰ πού δὲν θὰ σ' ἀκοῦσω.

✱

Τὸ ἀφεντικό ἦταν ξετρελαμένο μὲ τὸ σύγχρονο μηχανήμα πού ἔμπασε στὸ νικηλωτήριο. Λέγανε πῶς κόστισε ἐνιακόσιες χιλιάδες καὶ ἔβγαζε πολὺ δουλειά. Δὲν ἔδιωξε μάλιστα οὔτε τὸν Μιλτιάδη, ὅπως τὸ ὑπολόγιζε. Ὁ μόνος πού προβιβάστηκε ἦταν τὸ ὄργανο πού ἔμαθε τὸ χειρισμὸ τῆς μηχανῆς ἐπειδὴ ἦταν νέος. Καὶ τὰ κατὰφερε θαυμάσια. Τὸ μηχανήμα αὐγάτισε δουλειές καὶ παραγωγή καὶ τὸ ἀφεντικό ἔδωσε μικρὸς ἀξήσεις χωρὶς νὰ τὸ ζητήσουν, φοβισμένοι καθὼς ἦταν ἀπὸ τὴ μηχανὴ καὶ τὰ παχιά λόγια γιὰ τὴν ἐκτόπιση τῶν ἐργατικῶν χειρῶν ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη τοῦ μικροῦ κεφάλαιου.

Τὸ μηχανήμα σβοῦριζε. Ἀπὸ τὰ γρανάτζια του ἔβγαине τσίριγμα πού ἔξοῆκωνε τὴ γειτονιά. Ἡ σκόνη τοῦ νίκελ γέμιζε ρουθούνια καὶ πνευμόνια. Σίγουρα ἂν δὲν περιορίζονταν οἱ ἀτέλειες οἱ τρεῖς δὲν θ' ἄντεχαν πολὺ. Οἱ μαστόροι πού ἀνάλαθαν νὰ τὸ διορθώσουν δὲν ἔκαναν τίποτα. Τὸ βέβαιο πῶς οἱ θόρυβοι θὰ πέφτανε μὲ τὴν τριβὴ, τὸ ἀναγνώρισε καὶ ὁ Γερμανὸς εἰδικός.

Ἁ Κωνσταντίνος Τραγάκης μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση χωρὶς τὸ μεροδούλι στὰ τρία καὶ ἔτσι ἔμαθαν καὶ οἱ τρεῖς τὴ χρησιμοποίηση τοῦ μηχανήματος. Δηλαδή εἶχε καὶ τὰ καλὰ του ἢ σκληρότητα τῆς μηχανῆς, δὲν φοβόταν πιά, καὶ μποροῦσαν νὰ δουλέφουν ὅπου ἄλλοῦ, σὲ μεγάλα νικηλωτήρια. Γενικά οἱ δουλειῆς ἦταν καλύτερες ἀπὸ τὰ γειτονικά μικρομάγαζα. Ρύθμιζαν τὰ πάντα μόνοι τους οἱ τρεῖς ἀφοῦ τὸ ἀφεντικό ἔρχόταν ἀργὰ μὲ τὴν κούρσα του, φόρτωνε προϊόντα, ἄφηνε λεφτά καὶ ἔδινε ἐντολές γιὰ τίς καινούργιες παραγγελίες. Τὰ συμφέροντα τους δὲν τοὺς ἔφερναν σὲ σύγκρουση γιὰ τὰ προβλή-

ματα τὰ ἀντιμετώπιζε μὲ πολιτικότητα ὁ κύρ Κώστας καλμάροντας τοὺς θυμοὺς τῶν ἐργαζομένων, κολακεύοντας τοὺς ἐγωισμοὺς τοῦ ἐργοδότη πού θησαύρισε ἀπότομα ἀπὸ τὸ σῶρευμα παραγγελιῶν. Περνοῦσε ἀπὸ τὶς συμπληγάδες καὶ μὀλις κολοθώνονταν. Τ' ἀφεντικό ἔδλεπε πὼς ἀντὶ γιὰ ἓνα χειριστὴ εἶχε τρεῖς κι αὐτὸ τὸν εὐχαριστοῦσε. Δὲν θέλησε ὁμως νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὴν περίπτωσι μὲ τὸν ἀνταγωνισμό. Παρακολοῦθοῦσε τὴν ἐργασία ἀπὸ τῆ σκιά. Δεσπόζουσα μορφὴ ὁ Κωνσταντῖνος. Ἄντρας μεγάλωσμος, ὄλο νεῦρα, ὀπλαρχηγὸς κι ἀντάρτης στὴν κατοχὴ, πολέμησε στὰ βουνὰ τοὺς Γερμανοὺς. Ἐξηνηταπέντε χρονῶ ἦταν καὶ λογάριζε νὰ πάρει σύνταξη, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμνε γιὰτὶ εἶχε δυὸ μεγάλα παιδιὰ ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο. Κόρη «πάντρεμένη στὴν Ἀμερικὴ» εἶπε δταν τὸν ρώτησαν «Καλοπαντρεμένη». Ἐλεγε φέματα. Τὴν κόρη του τὴν ἔχασε ἀνεπανόρθωτα. Ἴσως νὰ πῆθανε στὴν κατοχὴ ἢ πιὸ ὕστερα. Ὁ γιὸς του θρίσκονταν στὴν Ἀθῆνα. Τύπος στὰ κακόφημα κέντρα, ἐκμεταλλεύονταν τὶς κοινὲς γυναίκες, ἔπαιζε στὰ μπιλιάρδα καὶ στ' ἄλλα τυχερὰ μηχανάκια, ξεκοκάλιζε τὰ λεφτὰ τοῦ νικελωτῆ καὶ συχνὰ τὸν τραβοῦσαν στὶς φυλακὲς. Τρεῖς μέρες πού τὸ παιδί του σέρνονταν στὰ δικαστήρια, αὐτὸς στριφογύριζε ἀνήσυχος στὸ ἐργοστάσιο, τηλεφωνοῦσε συνέχεια σὲ φίλους του πολιτικούς, ἀστυνομικούς, ἐκκλησιαστικούς. Ὅποιον γνώριζε καὶ ἦταν γραμμένο τ' ὄνομα του στὸ χοντρὸ εἰρητήριο τῶν τηλεφῶνων πού τὸ ἔσερνε πάντοτε μαζί του. Ἄν πετύχαινε νὰ τὸν ἀπαλλάξει τὸν φόρτωνε λεφτὰ καὶ συμβουλές. Τὰ λεφτὰ τὰ σκορποῦσε ἄσκοπα ὁ ἄσωτος καὶ τὶς συμβουλές τὶς ξεχνούσε. Γεγονὸς πὼς δταν ξαναγύριζε ὁ γέρος στὸ νικελωτήριο τὰ μάτια του γελούσαν.

—Τόσο πολὺ τὸν ἀγαπᾶ τὸν ἄσωτο, κύριε Μιλτιάδη;

—Δὲν ξέρω. Παιδί του εἶναι. Πῶς νὰ μὴν τὸ ἀγαπᾶ;

Δὲν χωροῦσε ἀμφιβολία πὼς ὁ ἀρχιεργάτης ἦταν δυστυχημένος. Τί σχέση κι ἂν δὲν τὸ φανέρωνε, ἂν δὲν μιλοῦσε γιὰ τὰ βάσανά του. Καὶ σὲ ποῖον νὰ τὰ ἔλεγε; Τὰ ἔκρυβε στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του ἔτσι πού ὁ Μιλτιάδης σκεφτόταν πὼς ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν ἀπὸ τῆ γενιά τῶν φιλοσόφων, πού φανεράνουν μόνον τὴν εὐτυχία τους σὰν νὰ μὴν ὀργωσε τὸ πεσοῖ τους κανένας πόνος.

Ἡ ζωὴ στὸ νικελωτήριο ἄλλαξε στὶς εἰκοσιοχτὼ κάθε μῆνα. Ἐρχόταν ἔξω ἀπὸ τὸ μαγαζί

αὐτοκινητάκι μὲ τρεῖς ρόδες καὶ ξεφόρτωνε δυὸ χιλιάδες τετρασέλιδες ἐφημερίδες: «Ὁ Θρησκός», «διευθυντὴς Κωνσταντῖνος Τραγάκης, ἐργάτης—κατηχητής». Τὴν ἐφημερίδα τὴν σύντασσε ὁ ἀρχιεργάτης, πού ἔγραφε τὸ ἄρθρο, τὴν ἐξήγησι τῶν εὐαγγελίων, τὰ σοφὰ λόγια, ἐνῶ τὶς θρησκευτικὲς εἰδήσεις τὶς γράφανε τὰ παιδιὰ τοῦ κατηχητικοῦ πού τὶς συγκέντρωναν ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τῆς περιφέρειας. «Ἐργάτης—κατηχητής» ἐξέθετε εἶδος ἠθικῆς πού στὸ βάθος τῆς ὕπῃρχε λυγμὸς καὶ δάκρυ. Σὰν νὰ ἀπευθύνονταν στὰ δυὸ παιδιὰ του: «παιδιὰ μου πλανημένα στὸν μεγάλο κόσμον, σὰς στέλνω τοὺς χαιρετισμοὺς μου», ἀρχιζε τὸ ἄρθρο του καὶ τὸ συνέχιζε στὸν ἴδιο θερμὸ τόνο. Τοῦτο τὸ ἄρθρο μόνον διάβαζε τὸ ὄρφανό, ἔβαζε τὴν ἐφημερίδα στὴν τσέπη του καὶ τὸ διάβαζε πολλὲς φορές, σὰν νὰ ἦταν κάποιον μῆνυμα πού ἔρχονταν γι' αὐτὸ κάθε τέλος τοῦ μῆνα.

Τρεῖς μέρες τῆς διεκπεραίωσης γινόταν πανηγύρι τὰ βράδια ὕστερα ἀπὸ τὴ δουλειά. Δούλευαν οἱ τρεῖς σιωπηλοί. Τὸ ὄρφανὸ δῖπλωνε τὸ φύλλο στὰ ὄχτῳ, ὁ Μιλτιάδης τύλιγε τὶς ταινίες καὶ κολλοῦσε τὸ γραμματόσημο κι ὁ Τραγάκης ἔγραφε τὶς διευθύνσεις ἀπὸ τὸ κατᾶστιχο τῶν ἀναγνωστῶν.

—Κύρ Κώστα, τὰ πιστεύεις αὐτὰ πού γράφεις; ρώτησε τὸ ὄρφανὸ κόθοντας τὴ σιωπῆ. Ἐγὼ κὺρ Κώστα δὲν τὰ πιστεύω.

Οἱ δυὸ σήκωσαν τὰ κεφάλια καὶ κοίταξαν τὸ παιδί.

Ὁ Τραγάκης ἄφησε τὸ μολόβι γιὰτὶ τὰ χέρια του τρέμανε.

—Τί λές, Παναγιώτη. Ἐῆρεις τί λές; ἔκαμε ὁ Μιλτιάδης.

—Ἐῆρω, κύριε Μιλτιάδη.

Ὁ κατηχητής δὲν μίλησε. Πῆρε τὸ δέμα μὲ τὶς ἐφημερίδες καὶ ἔφυγε.

Σιωπῆ. Οἱ δυὸ ἄνθρωποι κολλοῦσαν τὶς ταινίες στὶς ὑπόλοιπες ἐφημερίδες.

—Δὲν ἔπρεπε νὰ μιλήσεις ἔτσι, εἶπε ὁ Μιλτιάδης.

—Αὐτὰ εἶναι σαχλαμάρες. Ἄδικα λεφτὰ.

—Δὲν τὸ ξέρεις πὼς ὁ κύρ Κώστας εἶναι ἱεροκήρυκας;

—Τί δηλαδὴ, ὀμιλεῖ στὶς ἐκκλησίες;

—Καὶ στὸ κατηχητικό. Ἐχει μιλήσει σὲ μεγάλες ἀῆθουσες σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Τὸν θαυμάζουν καθηγῆτες; ὀνομαστοὶ διανοοῦμενοι, συγγραφεῖς. Τοῦ στέλνουν γράμματα.

—Είναι τόσο σπουδαγμένους;

—Γιὰ νὰ τὸν ὀνοματίσει κατηχητὴ ὁ ἀρχιεπίσκοπος.

Τὸ παιδί ἔμεινε σκεπτικό.

—Μοιάζει πὺ πολὺ μὲ λήσταρχο.

✱

Μόνο μιὰ φορὰ μίλησε γιὰ τὰ παιδιά του ὁ Κωνσταντῖνος Τραγάκης. Ἐκφράζει πὺ πολὺ παράπονο. Τότες εἶπε πὺς ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς ἦταν ἓνα οἰκόπεδο μὲ δυὸ δωμάτια πὺ τὰ χάρισε στὴν ἐκκλησία γιὰ νὰ ὀργανώσει κατηχητικό.

—Και γιὰ τὸ ἔκαμες αὐτό, κύρ Κώστα;

—Γιὰ νὰ κάμω εὐτυχημένα τὰ παιδιά τοῦ κόσμου πὺ θὰ μεγάλωναν στὴν εὐθεία τοῦ Θεοῦ ὅπως δὲν μεγάλωναν τὰ δικὰ μου.

Οἱ δυὸ ἄλλοι δὲν μίλησαν. Σὰν νὰ σκέφτονται ἢ σὰν νὰ δέχονταν τὴ δικαιολογία τοῦ ἀρχιεργάτη. Ὁ Μιλτιάδης δὲν κρατήθηκε και εἶπε θυμωμένα.

—Τὸ σίτι θὰ ἦταν δικό σου γιὰ νὰ τὸ χარიσεις. Μαστρο-Κώστα, γιὰ τὸ ἀνακήρυξαν κατηχητὴ, πίστευες τόσο; Ἐσὺ ἦσουν ἀντάρτης. Ἀμάρτηδες πολὺ;

—Πολέμησα ὅταν ἔπρεπε μὲ τὸ τουφέκι, πλεμὼ πάλι μὲ τὸ λόγο.

—Ματαιόδοξε ἄνθρωπε, διάλυσε τὸ σπιτικό σου και κατάρτεφες τὴν ψυχὴ του. Λυποῦμαι.

Τὸ ὄρφανὸ δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει ἄλλο. Ἦξερε τί πάει νὰ πεῖ «χωρὶς οἰκογένεια». Τί νὰ μάθει ἀκόμη; Τὸν μισοῦσε τώρα τὸν Κωνσταντῖνο Τραγάκη, πὺ τὸν θεωροῦσε ἄλλοτε πατέρα του. Ἦταν κι αὐτὸς σὰν ἐκείνους τοὺς φευτοχριστιανούς πὺ γνώρισε στὸ ὄρφανοτροφεῖο. Εἴχανε μετατρέψει τὸ νόημα τῆς ἐπιεικειᾶς και τῆς ἀγάπης πὺ δίδαξε ὁ Θεᾶνθρωπος σὲ τιμωρὸ πνεῦμα και προσπαθοῦν νὰ ἐπιβληθοῦν στ' ἀδύνατα κ' ἀπροστάτευτα πλάσματα πὺ δὲν ἔπλωναν τὰ χερᾶκια τους γιὰ νὰ τ' ἀγκαλιάσουν πρόσωπα ἀγαπημένα ἀλλὰ γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν ἄγριο θυμὸ τοῦ δυνατοῦ. Ἔβαλε μὲ βία ἐμπρὸς τὴ μηχανὴ και γέμισε τὸ μαγαζὶ σκόνη και τσίριγμα. Ὁ Κωνσταντῖνος και ὁ Μιλτιάδης ἀποσύρθηκαν στοὺς πάγκους. Ἦ συζήτηση ἴσως νὰ ὀδηγοῦσε στὸν ἔλεγχο μιᾶς πράξης, πὺ ποιὺς ἔφειρε τί ἀλοθῆματα ξυποῦσε στὴν καρδιά τοῦ πατέρα ὅταν μάλιστα στὴν καρδιά τοῦ Μιλτιάδη και τοῦ ὄρφανοῦ κομματιάζονταν ἢ εἰκόνα πὺ χρόνια τὴν σύνθεσαν τὰ περιστατικά πὺ τὸ ὄθος τους ἀποδείχνονταν συναλλαγὴ και ματαιοδοξία. Μετά-

νοῖωσε γιὰ τὰ λόγια του γιὰ τὸ ἂν δὲν ἦταν ὅπως τὸ νόμιζε τάρταζε τὰ θεμέλια μιᾶς πίστεως και ἀναμόχλευε τὴ συνείδηση φέρνοντας ἀπάνω τὴν δυσπιστία γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τῆς πρόθεσης πὺ ἦταν ἢ ἐξιλέωση ζωῆς κουρασμένης. Ὁ Μιλτιάδης ὅπως ἔξηγε τὰ ἐξογκώματα μὲ τὴ λίμα σκέφτηκε πὺς δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ καταδικάσει πράξεις ἀνθρώπου, ὅταν αὐτὸς και στὴν κατοχὴ και ὕστερα δὲν τόλμησε καμμιά πράξη πὺ νὰ διευκόλυνε τὴ ζωὴ τοῦ διπλανοῦ του. Τί πειράζει ἂν ὀλη ἢ ζωὴ τοῦ Κωνσταντῖνου στηρίχθηκε στὸ ἀυθαίρετο, στὸ ἀυταρχικό και τὰ δυὸ παιδιά ἔπρεπε νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν πατέρα τους. Τὸ σίτι ἦταν ἢ αἰτία. Εἶχαν τὰ νιάτα τους, ἄς στηρίζονταν σ' αὐτὰ νὰ δημιουργήσουν. Ὁ θυμὸς τους ἦταν ἐξέσπασμα ψυχικῆς φτώχειας, κατὰπτωση πὺ δὲν τὴν κληρονόμισαν ἀπὸ τὸ γερὸ κύτταρο τοῦ πατέρα, μὰ τὴν συνήθισαν γυρίζοντας μὲ πεσμένο ἠθικό σὲ κόσμο πὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ μπυλιάρδα και τὰ μηχανάκια γιὰ νὰ διασκεδάσει τὴν ἀνία του.

Ἦταν ἀντάρτης ὅταν πέθανε ἢ γυναῖκα του. Στὴν Ἀθήνα ἢ πείνα, ἢ δυστυχία, ὁ θάνατος. Κίνδυνοι τὰ μαῦρα πουλιὰ πὺ φτερούγιζαν γύρω. Τὰ παιδιά μόνα. Ὁ γυρισμὸς ἦρθε ἀργὰ γιὰ ὀλους. Ζήτησε τὰ παιδιά του. Ὁ γιὸς του στὴ φυλακὴ, δὲν ἤθελε νὰ τὸν δεῖ. Τὸ κορίτσι χαμένο. Κόσμοι τρομεροὶ κατὰπιναν τοὺς ἀδύνατους κ' ἀνοίγονταν σὰν τὰ κύματα, πὺ γυρίζουν και χάνονται στὸν ἀπέραντο ὠκεανὸ.

Μόνος ἔζησε χρόνια μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ξαναμαζέψει τὰ παιδιά. Τὰ χρόνια πέρασαν ἐλπίδα και ἀπελπίδια ἀμπλέκονταν σὲ ἀτέλειωτα ὀνειρα και τὸν ὀδηγοῦσαν σὲ ἀδιέξοδο και περίπλοκους μαιάνδρους. Μέσα στὴν ἔξαψη σὰν ἐπιθυμία γιὰ θαῦμα χάρισε τὸ σίτι στὴν ἐκκλησία και μπῆκε στὴν ὕπηρεσία της. Τοῦ εἶπαν πὺς ἔπρεπε νὰ παντρευτεῖ τὴν Μερόπη, χαροκαμένη και κόρη τοῦ κατηχητικοῦ. Ἔβλεπε πὺς ἢ Μερόπη ἦταν μικρὴ, κοπέλα σχεδόν, βασίστηκε στὴν καλωσύνη της. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ γάμο γεννήθηκαν τρία κορίτσια. Τὸ μεγαλύτερο δώδεκα χρονῶ, ὅταν ὁ πατέρας ἔγινε ἐξηνταπέντε. Χωρὶς νὰ τελειώσουν τὸ δημοτικό τὰ ἔβαλε σὲ δουλειές. Δὲν πεινοῦσαν, βέβαια, περνοῦσαν στριμωγμένα. Ἦ ὕπομονη τῆς Μερόπης ἐξαντλήθηκε, σπάσανε τὰ νεῦρα της. Ὁ γέρος παραμελοῦσε τὰ παιδιά ἔχοντας ἄλλα ἐνδιαφέροντα, πὺ τῆς φαίνονταν τῆς μικρῆς γυναίκας περιττὰ κ' ἀδιάφορα και μιὰ μέρα πὺ ἔφερε τὰ φυλλάδια τοῦ «Θρήσκου»

στό σπίτι για την διεκπεραίωση του φάναξ:

—Τί τὰ θέλεις τὰ φυλλάδια καὶ τὰ ξέσδα. Νὰ μὴν τὰ ξαναδῶ ἐδῶ μέσα θὰ τὰ κάψω. Πήγγαινε τα στο νικελωτήριο, στήν ἐκκλησία στο... Μ' αὐτὰ δὲν θὰ γίνεις ἄγιος. Αὐτὰ εἶναι γιὰ τοὺς πλούσιους κι ἐσύ εἶσαι τρελλός.

Ὁ Κωνσταντῖνος κοίταξε τὰ μάτια τῆς γυναίκας του. Βούρκος. Γεμάτα δάκρια πικρά. Τὸ πρόσωπο της μελάνιασε. Σήκωσε τὸ χέρι του καὶ τὴ χτύπησε.

Ἡ γυναίκα σωριάστηκε χάμου. Ὁ ἄντρας ἐκλείσσε τὴν πόρτα μὲ δύναμη καὶ βγήκε.

Ἦστερα ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε στο νικελωτήριο. Ἔφερε ράντσο τάχα νὰ ἠσυχάζει λίγο τὸ μεσημέρι, ἀλλὰ τὸ ὄρφανὸ κατάλαβε πὼς κοιμόταν καὶ τὴ νύχτα, ὅταν ἔνα πρωτὶ πού πήγε ν' ἀνοίξει τὸ μάγαζι τὸν ὄρῃκε μέσα ἀναμαλλιασμένο κι ἀγουροξυπνημένο.

—Ἐδῶ κοιμήθηκες ἀπόψε, κὺρ Κώστα;

—Ναὶ βαρέθηκα νὰ πάω σπίτι. Δώσμου τὸ κλειδί. Στὸ ἐξῆς θ' ἀνοίγω ἐγώ.

Ἡ κυρὰ Μερόπη ἐρχόταν πρὸς τὸ μεσημέρι νὰ πάρει λεφτά. Κοιτάζονταν μ' ἐχθρότητα οἱ δυὸ ἄνθρωποι. Σὰν νὰ μισοῦνταν. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἄλλαξε συνήθειες, ἦταν ὅμως ἀμίλητος. Δὲν ἔλεγε τὰ κατορθώματά του, τίς ἐπιτυχίες του. Σὰν νὰ μὴν τὸν ζέσταιναν πιά οὔτε τὰ συγχαρητήρια, οὔτε τὰ χειροκροτήματα. Βαρὺς στο γραφεῖο τοῦ παταριοῦ ὅλο τηλεφωνοῦσε. Ὁ κ. Μιλτιάδης παρακολουθοῦσε τὸν σιπηλὸ πόνου τοῦ ἀρχιεργάτη γιατί καταλάβαινε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ ἐσωτερικὸ σπαραγμὸ καὶ καταστάλαζε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἔγραφε καθημερινὰ τὴ μοίρα του κι ὄχι μόνον τὴ δική του μὰ καὶ τῶν πέντε τῆς οἰκογένειας του γιὰ νὰ μὴν ποῦμε πὼς ποῖδ πρὶν καὶ τῆς πρώτης του γυναίκας πού ποτὲ κανεὶς δὲν μίλησε γι' αὐτὴν καὶ κανεὶς δὲν ἔμαθε ποῖα ἀγωνία τὴν ἔστειλε τὸ θάνατο.

Ὁ Τραγάκης συμφιλίωθηκε μὲ τὴ γυναίκα του τὸ Πάσχα. Τότες ἀλέσε καὶ τὸν Μιλτιάδη καὶ τὸ ὄρφανὸ νὰ τσουγκρίσουν μαζί τὸ αἰγὸ καὶ νὰ πιοῦν δυὸ κρασιά. Τὸ ὄρφανὸ ἀρνῆθηκε.

Δέχτηκε μὲ χαρὰ τὴν πρόσκληση ὁ Μιλτιάδης, πήρε τὴ γυναίκα του νὰ πᾶνε στοῦ κὺρ Κωνσταντῖνου. Ὁραία ἡ μέρα. Ἡ ἄνοιξη μίλῳσε μὲ τίς μωρωδιές τῶν λουλουδιῶν. Σωστός ἀνθρώπος ἦ συνοικία πού ἔμεινε ὁ ἐργάτης - κατηχητής. Στάθηκαν καὶ κοίταξαν τὸ κατηχητικὸ. Μέσα σὲ ἀνθισμένο κῆπο, τεράστιο οἰκοδόμημα, ἐδρῦχωρο, ὅλο πολύχρωμη τζαμαρία, ἄγλιο καὶ βιβλιοθή-

κες.

Δὲν εἶπε τίποτα στὴ γυναίκα σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς δωρεᾶς. Τράβηξαν γιὰ τὸ σπίτι τοῦ ἀρχιεργάτη. Χαμηλοτάβανο, φτιαγμένο ἀπὸ πλῆθρες. Χάμου χῶμα καὶ ὑγρὲς κουρελοῦδες. Μελαγχόλησε.

Στὸ βάθος τεντωμένη κουρελοῦ χωρίζε στενὸ πού χωροῦσε διπλὸ κρεβάτι κι ἐκεῖ κοιμόταν τὸ ἀντρόγυνο. Ἰδρωτὰς περιέχουσε τὸν Μιλτιάδη καὶ τὴ γυναίκα του μὸλις δρασκελίσαν τὸ κατώφλι. Ἰγρασία καὶ μούχλα. Βγήκαν ἀμέσως. Ἔξω τριγύρω στο σπίτι οἰκόπεδο ἀρκετὸ καὶ πεταμένα τοῦδλα.

—Θὰ γίνεις ὄρατο σπίτι ἂν ρίξω τὸ δωμάτιο. Μοῦ χρειάζονται ἑκατὸ χιλιάδες καὶ δὲν ὑπάρχει δραχμὴ. Εἶναι βλέπεις καὶ τὸ κατηχητικὸ.

—Τί;

—Ἔχω ἀκόμη ὑποχρέωση γιὰ τὴν εὐπρέπεια του.

—Ἐδῶ, ἐδῶ ἔχεις ὑποχρέωση νὰ εὐπρεπίσεις. Στὰ παιδιὰ σου.

Τὸν μισοῦσε τὸν ἀρχιεργάτη. Τὸ κατάλαβε μέσα στὴ θολὴ στιγμὴ τῆς ἀμφιβολίας. Ὁ ἀρχιεργάτης ἀσφαλῶς ἦταν τρελλός ἢ ἡ ἀμαρτωλὴ του ζωὴ τὸν ἔσπρωχνε πρὸς τὸν θρησκευτικὸ μηδενισμό γιὰτὶ βέβαια δὲν πίστευε ὁ κ. Μιλτιάδης πὼς τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ζωογόνο καὶ τὸ ζωοποιὸ θὰ ἀποβλάκωνε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸν δυνατὸ ἄντρα πού δὲν φοβήθηκε τὸν θάνατο πολεμῶντας τὸν παντοδύναμο κατακτητὴ. Τὰ τρία κοριτσάκια του δὲν εἶχαν παπούτσια καὶ ἡ Μερόπη φοροῦσε μιὰ ρόμπα καθαρὴ βέβαια, ἀλλὰ τριμένη, γιὰ τὰ σκουπίδια. Φτώχεια στο σπίτι τοῦ Κωνσταντῖνου Τραγάκη. Τί σχέση ἂν δὲν ἀδίκησε κανέναν ἀπὸ τοὺς δυὸ νικελωτὲς συναδέλφους του. Τί νὰ τὸ κάνεις; Καλύτερα ν' ἀδικοῦσε αὐτούς, πού μποροῦσαν ν' ἀμνηστοῦν κι ὄχι τοὺς πέντε ἀδύνατους πού εἶχαν τὴν ἀνάγκη του.

«Πῶς αὐτὸς ὁ κακὸς ἄνθρωπος, ὁ Μαιταϊδόξος, προσπαθοῦσε μὲ τὰ κηρύγματα του νὰ γαληνέψει τίς ψυχὲς τῶν κατηχομένων, ὅταν τὸ πάθος τῶν δικῶν του ἔκαμνε τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, πού κανέναν λόγος δὲν ἀπάλυε τὸν πόνου καὶ δὲν στέγνωσε τὰ δάκρυα;».

Ὁ κ. Μιλτιάδης ἔφυγε στενοχωρημένος. Σὲ λίγες μέρες ἡ γυναίκα του ἀγόρασε μιὰ ρόμπα καὶ τρία ζευγάρια παπούτσια καὶ τὰ πήγε στὴ Μερόπη.

—Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ πῆτε σὲ κανέναν.

—Ὅλα τὰ δίνει γιὰ τὸ κατηχητικὸ.

—Είναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες του. Μὴν θυμῶνεις.

—Δὲν στενοχωριέμαι γιὰ μένα. Γιὰ τὰ παιδιὰ... Σὰς εὐχαριστῶ πολύ.

**

*Ήταν ὁ καιρὸς ποὺ τὸ σωματεῖο τῶν νικηλιωτῶν ἐτοιμάζονταν γιὰ ἀρχαιρεσίες. Τὰ ζητήματα τοῦ κλάδου σωρευτήκαν καὶ ζητοῦσαν λύσεις ριζικές. Μερικὲς τοπικὲς, ἐκφοδιστικὲς ἀπεργίες θὰ συγκρατοῦσαν τὸν κατήφορο, τὴ θέβαινη διάλυση. Οἱ μηχανῆς κατάνκυσαν τὰ ἐργοστάσια. Χτυπήθηκαν τὰ μεσαῖα μαγαζιά ποὺ διατηροῦσαν τὰ ἐργατικὰ χέρια καὶ ἐκλείσαν. Μικρομάγαζα ξεφύτρωναν στὶς αὐλὲς παλιῶν σπιτιῶν καὶ στὰ ἀπόμειρα δρομάκια μακρινῶν συνοικιῶν. Ἕνας ἄνθρωπος — ἀφεντικὸ καὶ ἐργάτης — μικρὸς τόνος καὶ ἠρώμα. Ἡ ἀνεργία τσάκισε τοὺς γέρους μαστόρους ποὺ δὲν προσαρμόσθηκαν στὶς νέες συνθήκες. Τὶς μηχανῆς τὶς ἀνάλαβαν νέοι, ξένοι στὸ ἐπάγγελμα, ἀνειδίκευτοι μὲ μικρὲς γνώσεις μηχανῆς, ἔτσι ἡ ποιότητα τῆς δουλειᾶς ἔπεσε χαμηλὰ ἀλλὰ ἡ πελατεία ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴ μεγάλη παραγωγή. Ἡ ἐπαρχία τραβοῦσε ποσότητες.

Τὴν ἀνεργία καὶ τὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη ποὺ υποδοῦλωνα τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἐκτόπιζε τὸν ἄνθρωπο τὴν ἀπόδιδαν ὄλοι στὴν παλιὰ διοίκηση, ποὺ μὲ τὴν «νωθρότητα τῆς» καὶ τὸν «φιλοκεφαλαίοκρατισμὸ τῆς» ἄφησε νὰ περάσουν οἱ μηχανῆς ἀπάνω ἀπὸ τὶς πλάτες τῶν ἐργαζομένων, ἀφοῦ δὲν τοὺς ξεσήκωσε σὲ ἀγῶν^α ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐνάντια στὶς μηχανῆς καὶ ἀποδιοργανώθηκε ἡ συνοχὴ τοῦ κλάδου. Μερικοὶ μάλιστα κατηγοροῦσαν τὸν πρόεδρο πὼς τὰ ξεπούλησε ὅλα γιὰ νὰ πάρει θέσεις στὸς ἀνώτερους συνδικαλιστικὸς ὀργανισμοὺς — ἐργατικὸ κέντρο καὶ γενικὴ συνουμοσπονδία. Ἡ ἀνεργία ποὺ ἔριξε τὸ μεροδοῦλι ἄφησε νὰ χαθοῦνε δικαιώματα ποὺ κέρδισαν μὲ θυσίες. Μπροστὰ στὸ χάος ἡ παλιὰ διοίκηση προκήρυξε ἀρχαιρεσίες καὶ κάλεσε κυρίως τοὺς νέους ν' ἀναλάβουν. Μαζεύτηκαν μερικοὶ νέοι, τόπισαν καὶ μεγάλη προκήρυξή μὲ τὸ πρόγραμμα τους καὶ ἔφαχναν νὰ βροῦνε πρόσωπο γιὰ πρόεδρο μὲ ἐπιφάνεια καὶ γνώριμες. Τότες θυμήθηκαν τὸν κ. Μιλτιάδη καὶ αὐτὸς ἠπόδειξε τὸν Κωνσταντῖνο Τραγάκη. Τὸν ἔπεισε ν' ἀναλάβει τὸ σωματεῖο. Ρήτορας, καλομίλητος, οὐσιαστικὸς, μὲ ἰδέες καὶ φαντασία, τουλάχιστο ἔτσι ἔδειξε ὁ λό-

γος του στὴ συνέλευση ποὺ τὸν ἀνάδειξε «παμφηφει» πρόεδρο. Οἱ ἐλπίδες ἀναφτερῶθηκαν. Πίστασαν πὼς ὁ νέος πρόεδρος, παλιὸς συνάδερφος ἤξερε τὰ ζητήματα καὶ θὰ κατεύθνε μὲ σύνεση τὴ μάζα στὴ λύση τους. Ήταν ἡ ἐκλογή του νίκη ἐνάντια τοὺς «ἐγκάθετους», τοὺς «πορωμένους» ποὺ τοὺς ἀνάθρεψαν καθεστῶτα «φαῦλα», «ἀντεργατικά». Μεγάλα λόγια ποὺ τὰ περιέφεραν ἀπὸ μαγαζὶ σὲ μαγαζὶ κυρίως οἱ νέοι. Ἀντίθετα οἱ ἀντίπαλοι, ποὺ χάσανε τὸ παιχνίδι γύριζαν καὶ αὐτοὶ στὸς τόπους τῆς δουλειᾶς, προβληματίζαν τοὺς ἐργαζομένους, ποὺ ἔβλεπαν νὰ περνᾶνε οἱ μέρες χωρὶς φῶς.

—Εἶναι ρήτορας, μάλιστα. Τὶ οὐσιαστικὸ εἶπε γιὰ τὰ ζητήματά μας; Τίποτα οὐσιαστικὸ γιὰ τὸ μεροδοῦλι, τὸ ἀσφαλιστικὸ. Τὸ ταμεῖο φθίνει. Οἱ μηχανῆς ἐκτοπιίζουν τὰ χέρια, τὸ ἐπάγγελμα γίνεται καθημερινὰ ποτὸ ἀνθυγιεινὸ μὲ τὸ σύννεφο τῆς σκόνης τοῦ νικηλιοῦ ποὺ σηκώνουν τὰ μηχανήματα.

Οἱ ἐργαζόμενοι μένανε σκεφτικοὶ ἀνάμεσα στὶς δυὸ παρατάξεις ποὺ ἡ μιὰ κατηγοροῦσε τὴν ἄλλη. Ὁ κλάδος ταξίδευε στὰ σιοστεινά. Ἐβγαίνε ἀπὸ τὸ χάος καὶ ἔμπαινε στὸ χάος.

—Ἄλλο κλάδοι καὶ πετυχαίνουν. Ἐμεῖς;

—Σ' ἐμᾶς μένουνε μόνο τὰ λόγια καὶ οἱ ὑποσχέσεις.

«Τὸ Νίκελ» ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐφημερίδα, ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὴν παρατήρηση τῆς παλαιᾶς διοίκησης γλύστρησε στὰ χέρια τοῦ ὑπεύθυνου ἄρχισε νὰ φυτοζωεῖ. Ὁ δημοσιογράφος ζήτησε ἀπὸ τὸ νέο προεδρεῖο νὰ ἀναλάβει ὑποχρεωτικὴ τὴν πώληση τοῦ φύλλου. Ἡ αἴτηση ἀπορρίφθηκε. Ὁ ὑπεύθυνος σκέφτηκε πὼς ὁ μόνος τρόπος γιὰ ν' ἀνέσει ἡ κυκλοφορία ἦταν ἡ σκανδαλοθηρία. Αὐτὴ θὰ τραβοῦσε τοὺς ἀπροσανατόλιστους καὶ τοὺς ἀμφιταλαντευόμενους. Ἔτσι ἄρχισε ἡ ἱστορία. «Ὁ ψευδορήτορας ποὺ ἀναρριχήθηκε ξαφνικά, δραπετεύοντας ἀπὸ τὴν ἀφάνεια...». Τὸ πρῶτο θῆμα ἔγινε. Ήταν ἀνάγκη νὰ διευρυνθεῖ ὁ κύκλος. Ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Προέδρου προσφερόταν γιὰ τέτοια. «Ἡ τοῦ δάθους ἢ τοῦ ὕφους. Ἄν πετύχουμε ἔχει καλῶς ἄλλοιῶς ξαναγευρίζουμε στὴν ἐπαρχία» σκέφτηκε ὁ ἐκδότης τοῦ «Νίκελ» καὶ ἔβαλε μπρὸς τὶς μεγάλες του ἰδέες. Βρῆκε τὸ γιό τοῦ Τραγάκη καὶ ἐκεῖνος τοῦ εἶπε: «Ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔσωσε τὴν οἰκογένεια του πὼς θὰ σώσει τὸ σύνολο; Καταγγέλοντας τὸν ἐργάτη — κατηχητὴ πὼς τὸν τίτλο του τὸν πήρε χωρὶς ἀξία... Μᾶς ἄφησε χωρὶς σπῆτι, θὰ σὰς

ἀφήσει χωρίς ὀργάνωση...» κι ἄλλα τέτοια πού τὰ δημοσίεφε με ἡχογράφα κεφαλαία στήν πρώτη σελίδα. Ἡ ἐφημερίδα ἐξαντλήθηκε καί τότε σέ ἄλλη ἐκδοση τύπωσε φωτογραφίες τοῦ ἐρείπλου πού μέσα σ' αὐτό ζοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ προέδρου, τὰ τρία ρακένδυτα κοριτσάκια καί τήν κυρία Μερὸπη με τήν ἐξήγηση: «Ἡ φτώχεια δὲν εἶναι ἁμάρτημα, ἡ σπατάλη τοῦ ἡμερομίσθιου γιά σκοποὺς ἐξωοικογενειακοὺς ἁμάρτημα θανάσιμο. Ὁ τρομερὸς καταχρητὴς, παλιὸς ἀντάρτης, τί φάχνει νὰ βρεῖ στήν ψυχὴ τοῦ ἄγνου νικελωτῆ γιά νὰ τὸ λερῶσει; Νὰ παραιτηθεῖ ἁμέσως. Ὁ Τραγάκης θύωσε πολὺ καί μῆνυσε τὸν δημοσιογράφο. Ὁ πόλεμος ἄρχισε, δταν ὁ Κωνσταντῖνος ἔβγαλε ἄλλη ἐφημερίδα τοῦ «Νικελωτῆ». Τὰ οικονομικά του βούλιαξαν δλότελα. Τὸ «Νικελ» δημοσίεφε τρίστηλο ἄρθρο με τίτλο: «Σωματεῖο καί ἐκκλησία». Ἀνάμεσα στις πύρινες ἐκφράσεις ἔγραφε: «Δὲν θίγουμε κανέναν δταν ὀμιλοῦμε τὴ γλώσσα τῆς ἀλήθειας. Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Τραγάκης πιθανῶς νὰ τὴν βρίσκει πικρὴ αὐτὸ ἔμω δὲν σημαίνει ὅτι δὲν μετέφερε τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ἐργατικὸν κέντρον. Ὁχι, πρὸς Θεοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς, τῆς ἐπικεικείας, τῆς φιλαλληλίας καί μετριοπαθείας ἀλλὰ τὸ ὀχλοκρατικόν, ἐκεῖνο, πού ὀλοι ὀμιλοῦν καί κανεῖς δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν γλώσσαν τοῦ ἄλλου. Ὁ κλάδος ἔχει δύο ζητήματα: Μηχαναὶ καί ἡμερομίσθιον. Τί φρονεῖ περὶ αὐτῶν ὁ αὐτοχειροτονηθεὶς παπᾶς δστις πλέει χωρὶς ἔρμα σὲ θάλασσα πού δὲν ὀδηγεῖ πουθενά; Ὁνειρεῦεται δίκες, δικαστήρια, καταδίκες καί ἄλλα ἐπειθὴ δὲν ξέρει, ὅτι οἱ δίκες καί τὰ δικαστήρια δὲν ὀδηγοῦν πάντα σὲ κάθαρση. Ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά του μιὰν ἀπόφαση πού θὰ τὴν κορέσει; Τοῦ ὑποσχόμεθα ὅτι ἡ μεταοδοξία του θὰ τὸν καταστρέφει ὅπως ἔγινε ἔως τώρα. Οἱ εὐθῶνες του γιά τὴν ἀποτυχίαν τῆς πορείας τῶν ζητημάτων μας καί πέρα ἀπὸ τὰ δικαστήρια παραμένουν ἀκέραιες. Ἀπέτυχε ὡς οἰκογενειάρχης ὡς ἐργατοπατέρας καί ἐργατοσωτήρας καί γι' αὐτὸ, ἴσως, ἔχασε τὴν αὐτοκυριαρχίαν του».

Ἡ παπᾶς καί ὁ παπᾶς, τοῦ ἔμεινε κι αὐτὸ τὸ παρατσούκλι στὸ τέλος.

—Τὰ θαλάσσωσε ὁ παπᾶς.

—Δὲν ἔχει τίποτα στὸ μυαλό του, κοτζᾶμ παπᾶς;

Τὸ σωματεῖο χωρίστηκε στὰ δύο· οἱ Τραγακικοὶ καί οἱ ἀντιτραγακικοὶ. Ἡ καταστροφὴ κορυφώθηκε δταν μαζί με τὸν «Νικελωτῆ» μοιρά-

στηκε καί ὁ «Θρήσκος». Τὰ πιὸ πολλὰ φύλλα τῶν δύο ἐφημερίδων βρέθηκαν στοὺς διαδρόμους καί στὰ πεζοδρόμια τοῦ κέντρου, σαλακωμένα καί ξεσκισμένα. Μετέωρη καί ἀμφίρροπη ἡ κατάσταση. Ὁλισθηρὸ τὸ ἔδαφος γιά τὸν ἐργάτη-κατηχητή. Καί οἱ πιὸ ἀδιάλαχοι τραγακικοὶ, ὅπως ὁ κ. Μιλτιάδης, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς ἐβδομάδες ἀναμονῆς ἔχασαν τὴν πίστη τους. Καμὰ ἀμβλυνση τῆς τραγικῆς ἐξαθλίωσης τοῦ κλάδου. Θαρρεῖς πὼς συνωμότησαν κι οἱ ἐργοδότες γιά νὰ τὸν ἐξωστρακίσουν. Οἱ ἀπολύσεις ἐργαζομένων ἦταν ἡ καθημερινὴ συζήτηση στὸ καφενεῖο πού σύχναζαν οἱ ἀνεργοί. «Τεχνητὴ ἢ ἀνεργία» εἶπε ὁ Τραγάκης. «Τεχνητὴ».

Τὸ Σάββατο «Τὸ Νικελ» κυκλοφόρησε ἐκτακτη ἐκδοση. Γνωστοποιοῦσε τὴν παύση τοῦ προεδρείου με χτυπητοὺς τίτλους. «Τραγάκης καί τραγακικοὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σωματεῖο». «Τὸ Δ. Σ. τοῦ σωματείου παρουσιάστηκε στὸν κ. Ὑπουργὸ ἐργασίας καί ἀντὶ νὰ τοῦ ἐκθέσει τὰ ζητήματα τοῦ κλάδου ζήτησε ἀπὸ τὸν κ. Ὑπουργὸ νὰ διατάξῃ τὴν παραχώρηση αἴθουσας στὸν ἀνωδροφο τοῦ ἐργατικοῦ κέντρου γιά νὰ κηρύττει ὁ Τραγάκης τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα. Ὁ κ. Ὑπουργὸς κατάλαβε πὼς εἶχε νὰ κάνει με ἀφελὴ καί ματαιόδοξο, ἐκάλεσε τὸν παλιὸ πρόεδρο καί τοῦ ἀνάθεσε νὰ διενεργῆσι ἀρχαιροσιές γιά τὴν ἀνάδειξη νέου διοικητικοῦ συμβουλίου, ἱκανοῦ νὰ κινήσει τὸν κλάδο καί νὰ προωθήσῃ τὰ ζητήματά του.

—Δὲν ἔχει δικαίωμα ὁ ὕπουργὸς νὰ παύσει διοικητικὸ συμβούλιο πού ἐκλέχτηκε νόμιμα, φώναξε ὁ κ. Μιλτιάδης, ἀλλὰ τὸ ὀφρανοῦ δὲν τοῦ ἔδωσε σημασία.

—Καλύτερα νὰ δεῖ τί θὰ κάνει με τὰ παιδιά του, εἶπε χωρὶς νὰ σηκῶσει τὸ βλέμμα του ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα.

Σιωπῆ. Ἀργὰ τὸ βράδυ καθὼς πήγαινε γιά τὸ σπίτι του ὁ Μιλτιάδης συναντήθηκε με τ' ἀφεντικό.

—Πᾶμε νὰ σὲ κεράσω ἕνα κρασί, Μιλτιάδη, εἶπε.

—Δὲν ἔχω ὀρεξὴ, μάστορη.

—Ὁχι πᾶμε. Ἐχω νὰ σοῦ πῶ νέα.

Μπήχαν σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ταβερνάκια τῆς ἀγορᾶς. Παράγγειλαν μπόρα καί σήκωσαν τὰ ποτήρια, δταν μπήκε τὸ «ὀφρανοῦ», νὰ πιεῖ μιὰ μπόρα, στενωχωρημένο καί βαρῦθυμο. ὅπως ἦταν ἀπὸ τὰ γεγονότα.

—Κάθισε, βρέ, είπε το αφεντικό. Τό παιδί υπάκουσε. Ἡ ἐφημερίδα «Τὸ Νίκελ» ἔβγαине ἀπὸ τὴν τσέπη τοῦ σακακιοῦ καὶ τὸ αφεντικό τὴν τράβηξε, τὴν ἀνοίξε καὶ διάβασε στὴ στήλη «Ἐθρᾶπελα». «Διάλογος μεταξὺ ὑπουργοῦ καὶ προέδρου» — Δηλαδή τί ζητᾶνε, κύριε πρόεδρε; — Αἴθουσαν διὰ νὰ κηρύττης ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. — Τί θὰ λέτε; Ὁ Θεὸς θ' ἀξήσει τὸ ἡμερομίσθιον, τὰς συντάξεις, θὰ ἐξαλείφει τὴν ἀνεργίαν; — Θὰ δπλίσει τοὺς ἐργαζομένους μὲ ὑπομονήν. — Σὰς θαυμάζω, Ἐπειτα ἔριξε ἓνα βλέμμα στὰ τριμένα του ροῦχα, στὰ στραβοπατημένα του παπούτσι, στὸ ἀρεμάνιο του ἀνάστημα καὶ εἶπε σκεπτικός: — Καὶ ποιὸς θὰ δεχτεῖ γὰ σὰς ἀκούσει; Ὁμολογῶ ὅτι ἐὰν ἤμουν μέλος τοῦ σωματοῦ σου δὲ θὰ ἐρχόμουν. Θὰ εἴ-
 ρετὲ ἀκροατὲς ἢ εἶναι ματαιόδοξη ἰδέα ἢ ἐπι-
 μονή σου νὰ δμιλεῖτε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ
 θὰ ἔχουν στὸ μυαλὸ τους τὴν καλυτέρεψη τῆς
 οἰκονομικῆς τους καταστάσεως καὶ ἄλλα περὶ αὐ-
 τὰν ἐσεῖς θὰ ἀνυψώνεται σκέψεις βλέμματα στὸν
 οὐρανὸ; Τέλος πάντων, θὰ φροντίσω γιὰ τὴν αἴ-
 θουσα, ἀλλὰ νομίζω... Ἐδῶ σταμάτησε ἡ συνομι-
 λία γιατί ὁ κ. ἰδιαίτερος εἰδοποίησε τὸν κ. Ὑ-
 πουργὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ πάει στὸ συνέδριον τῶν ἐρ-
 γατῶν δέρματος».

— Ἄδοξα ποὺ τελειώνουν σ' αὐτὸν τὸν κό-
 σμο, εἶπε τὸ αφεντικό.

Κάτι πῆγε νὰ πεῖ ὁ Μιλτιάδης, μὰ δὲν μί-
 λησε.

Τ' αφεντικό γελοῦσε θυανάτ.

* * *

Τὸ νικελωτήριο ἐρήμωσε θαρεῖς ὕστερα ἀπὸ
 τὸν ἀπρόσιτον θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Τραγά-
 κη. Μείνανε οἱ δυὸ καὶ ἀποδίνανε τὸν θάνατον σὲ
 μαρσαμὸ γερωνικό ποὺ τὸν ἔφεραν οἱ ἀλεπάλ-
 ληλες ἀποτυχίες. Ὁ ἐργοδότης ἦρθε τὴν τρίτην
 ἡμέρα, τὸ Σάββατον, πλήρωσε, ἔδωσε οδηγίες, τα-
 κτοποιησε τὶς ἐκκρεμότητες καὶ δταν ἀνέβηκε στὸ
 πατάρι καὶ εἶδε τὸ κρεβάτι τοῦ μακαρίτη εἶπε:

— Θεὸς σχωρέστον. Ἦουχάσαμε ἀπὸ τὸν πα-
 πὰ ποὺ σήκωσε ὑψηλὰ τὴ μύτη του. Νόμιζε πὺς
 θὰ φτιάξει τὸν κόσμον, δλακεῖς. Ἦταν πάντα
 τοῦ ἀλήτης γι' αὐτὸ ἔγινε καὶ ὁ γίος του ἀλήτης.
 Καὶ ἡ κόρη του...

— Τί; ἔκανε ὁ Μιλτιάδης.

— Τὴν ἐρήμανε στὰ «σπίτια...» τώρα μὲ τὸν
 θάνατό του. Βγήκε νὰ ζητήσῃ μερίδιον ἀπὸ τὴν

ἀνύπαρκτη περιουσία τοῦ πατέρα της.

Οἱ δυὸ ἐργάτες κοιτάχτηκαν. Ὁ ἐργοδότης
 στεκόταν στὴν ξύλινη σκάλα. Σκληρὴ ἢ ματιά
 του.

— Ὅχι, αφεντικό. Δὲν εἶναι ὅπως τὰ λές.
 Ὁ κὴρ Κώστας...

— Ἦταν δλάκας καὶ ματαιόδοξος, φώναξε
 σὰν νὰ ἤθελε νὰ τοὺς κόψει τὰς ἀγέρα. Μόνο τὸ
 μυαλὸ τὸ δικό σου ἦταν μεγάλος, Μιλτιάδη...
 Μόνο στὸ μυαλὸ τὸ δικό σου.

Βγήκε ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ χάθηκε στοὺς στε-
 νοὺς δρόμους κόντὰ στὴ γέφυρα.

Σιωπῆ. Στὸ μυαλὸ τῶν δυὸ συναδέρφων ζων-
 τάνευαν τὰ λόγια τοῦ παλαίμαχου συνάδερφου,
 ποὺ δὲν ἠπῆρχε πιά, ἢ μορφή του. Μπροστὰ
 τοὺς ἀνοίγονταν ἡ φωτισμένη ἐκκλησία. Δεσπο-
 τικὴ ἢ νεκρώσιμη ἀκολουθία, πολλοὶ οἱ ἐπίσημοι,
 μελωδικὲς οἱ φαλμωθίες. Τὰ παιδιά τοῦ κατηχη-
 τικοῦ ξεπροβόδισαν τὸν κατηχητὴ τους ὡς τὴν
 στερνὴν τοῦ κατοικία ὄλο συγχίνηση καὶ λυγμὸ.
 Τί κι ἂν δὲν ἔκλαψε ὁ Μιλτιάδης. Ἐκλαψε ὁ-
 μως τὸ ὄρφανό, λές κι ἔκλαιγε ἄνθρωπο δικό
 του.

— Κρίμα ποὺ δὲν κατάλαβα πόσο μεγάλος
 ἄνθρωπος πέρασε ἀπὸ δίπλα μας, μουρμούρισε ὁ
 κ. Μιλτιάδης καὶ τότες ξαναθυμήθηκε ἐκεῖνον
 τὸν ἄγνωστο «Ἄμα δὲν πιστεύεις στὸν ἀνθρω-
 πο...». Σεισμός γίνηκε στὸ στήθος του καὶ κατά-
 στρεψε τὴν καρδιά του.

Ἡ μηχανὴν σβούριζε καὶ τσίριζαν τὰ γρανά-
 ζια της. Ἡ σκόνη σηκώθηκε σύννεφο χρυσοῦ.
 Βγαίνανε ἀπὸ κάποιο ὄνειρον οἱ δυὸ ἄνθρωποι καὶ
 ξανάμπαιναν στὴ ζωὴ ποὺ ἔπαιρνε τὸ δρόμον της
 καὶ χωρὶς τὸν ἀρχιεργάτη.

Ὁ κ. Μιλτιάδης στάθηκε μπροστὰ στὸν πάγ-
 κο του «Τί ἔκαμες, τί ἔκαμες; Δὲν τὰ λυπήθη-
 κες τὰ κορίτσια σου ἄνθρωπε ἄθλιε καὶ ματαιο...». Δὲν
 τελείωσε. Δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ βεβαιώσει
 ὅσα ἔλεγαν οἱ ἄλλοι, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἤξεραν
 ποιὸς καημὸς κατάτρωγε τὴν καρδιά τοῦ φίλου
 του. Ἀπάνω στὸ τραπέζι ἀδιεκπεραίωτον τὸ τε-
 λευταῖο φύλλον τοῦ «Θρήσκου».

— Πόσα πράγματα μείνανε ἀτέλειωτα, πόσες
 ἐπιθυμίες καὶ ὄνειρα.

— Καὶ τώρα τὰ παιδιά του; ρώτησε τὸ ὄρ-
 φανὸν σταματώντάς τὴ μηχανήν.

Κι ἦταν σὰν νὰ ταξίδευε ὁ νοῦς του, γὰ ἐμ-
 παῖνε στὴν τραγικὴ καλύβα, ποὺ κατοικοῦσε μό-
 νημα ἢ δυστυχία...

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

A. ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Μεγάλα παράθυρα, ανοικτά στη μελεγχολία του Σεπτέμβρη, γνώριμη περιοχή,
 κάποτε το περαστικό σύννεφο στον ορίζοντα είναι μια αμετάθετη κουρτίνα μπροστά
 στο χρόνο.
 Το πέσιμο του φύλλου μες το σκοτάδι, αθόρυβο, είναι σα μια καινούργια πορεία
 που απρόσμενα ανοίγεται μες τη ζωή.
 Τα γράμματα στο χαρτί είναι ένας περαστικός έξω από τα παντζούρια της μοναξιάς,
 ή τελευταία τελεία είναι ένα χέρι συγκινημένο
 ακουμπισμένο στο γόνατο της πιθ' παρθένας συγκίνησης. Δεν τον περίμενε κανένας.
 Μπήκε χωρίς να κτυπήσει. Ώρα δωδεκάτη. Ή σιωπή κρατιόταν μετέωρη πάνω απ'
 το χάος
 κι ο Ίσκιος, απίθανα μεγάλος, έχάρασε σχήματα τρομακτικά κάτω απ' τα κόκκινα
 στόματα
 των φίλων της πρωτεύουσας. Ήμπορούσες να φαντασθής ένα πρόσωπο απελπισμένο
 μες το κελλί του, όνειροπόλο
 σχεδιασμένο σ' ένα κρεβάτι, κίτρινο απ' την αρρώστεια, έγκαταλειμένο μέσα σε
 σαράντα θαμνούς Κελσίου κι ακόμα μισό
 —άριστερά σου είναι ο διακόπτης— έναψε αυτό το άνυπαρξο φως, δέ μπορώ, σου
 λέω, δέ μπορώ να κρατήσω για πολύ τα μάτια μου ανοικτά μες το σκοτάδι.

B. ΑΣΗΚΩΤΗ ΜΝΗΜΗ

Λίγο πιθ' πέρα ένας μανιακός γρύλος σεληνιαζόταν στην τελευταία γέμωση της
 σελήνης. Όμως
 ένα λιγνό παλληκάρι θαδίζοντας οκτώ χιλιάδες εξακόσια σαράντα πέντε δήματα κάθε
 πενήντα δύο λεπτά
 έρχόταν σε ξαφνική συνάντηση. Τα χέρια του σου ήταν ένας ολόδροσος πλάτανος
 στη μέση αυτού του ανήφορου, μα δεν το ήξερε. Τι δυνατός ήλιος!
 Έδω πέρα κατεβαίνει ή μνήμη με γοργό ρυθμό, σε τυλίγει, στην αρχή κάνει πως
 δεν σε ξέρει κι όμως
 σκύβει πάνω από το ανοικτό τετράδιο των ημερών σου, ξαπλώνει στον ύπνο των πιθ'
 γλυκών σου όνειρων, σου στεγνώνει το μέτωπο του μόχθου: κοιμή - κοιμήσου.
 Αποτύχαμε στην αναζήτηση της οσιότητας—μια λειωφόρος που φέρνει στην ύστατη
 κατοικία του ανθρώπου, τα κυπαρίσια αλύγιστα μες τη γυμνότητα της αλήθειας.
 Στο νου μας έρχόταν μονάχα ο καιρός που ήταν δύσκολες οι μέρες, ατέλειωτες κι ή
 σιωπή λεπίδα. Τώρα και ύστερα και πάντα:
 Μια άμμουδιά κι ο ήλιος κάθετος και πάλιν ή άμμουδιά και ο ήλιος πάλιν κι έσύ
 μόνη. Δέ θά το μπορούσες.

Γ. ΛΗΘΗ

Αυτά που γύρευες να συκρατήσης χάνονταν κιάλας πίσω απ' το μοναχικό βράχο,
 δυσκολεύουσιν να τα κυνηγήσης, ή κοπιαστική δουλειά, οι ταλαιπωρίες, οι έγνοιες,
 δεν παραδεχόσουν

πῶς σοῦ ξέφευγαν. Κρατοῦσες ἀκόμη τὰ προσχήματα — ἦταν ἓνα ἤσυχο λιμάνι μὲ
 τὰ τὰ παιδιὰ τῶν ψαράδων νὰ ψάχνουν τις ἄδειες καθουρότρυπες
 τὸ φεγγάρι ἀψήλωνε — χανόταν πέρα στὸν ὄριζοντα καὶ τ' ἀκρογιαλὶ ἀποκοιμόταν
 κουρασμένο μέσα στὸ βόγγο τῶν κυμάτων. Μόλις ποὺ πρόφθανες
 μέσα στὴν κρυσταλλένια ἀσάφεια τῆς ἀπόγνωσης νὰ διακρίνης τὸ μονοπάτι τῶν
 καλαμιῶν ποὺ ὀδηγοῦσε
 στὸ ξένο χωριό. Πάνω ἀπ' τις ἀνθισμένες κορυφές συλλογίζεσουν κιόλας
 ἀρχαίους πίθους καὶ στέργες ἀκάλυπτες στὴ λάσπη καὶ στὴ βροχὴ μὲ τὰ στόματά
 τους ἀνοιχτά
 στὸ φεγγαρόφωτο καὶ στὴ λήθη.

Δ. ΜΙΑ ΠΙΚΡΑ

Πρόφθασες τὰ πρωινὰ τόσο γλυκὰ (πόσο γλυκὰ), τὰ πρόφθασες, κι ὕστερα στὰ
 φαγωμένα βότσα-βότσαλα τῆς ἀκτῆςδέθηκεν ὁ λαϊμός σου—κουράγιο, κρατήσου,
 φθάνω —
 ὅμως πῶς μ' αὐτὴ τὴν ἀμφίβολη κατάσταση καὶ τὴ θάλασσα νὰ τραδιέται στὸ φεγγάρι
 καὶ (πῶς μπορούσε, πῶς μπορούσε) στὴ σιωπῇ.
 Ἡ φωτογραφία τῆς τελευταίας χρονιᾶς στὸ παρθεναγωγεῖο, δόσε μου αὐτὸ τὸ χάρακα
 νὰ μετρήσω, πρόσεξε, μόνη σ' αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη περιοχὴ, ξεχασμένη—τὴ
 θυμοῦνται; δὲν τὴν θυμοῦνται;—
 ἐκεῖνες μιὰ-μιὰ συνεχίζουν τὴ ζωὴ μὲ τὰ χέρια τους
 μὲ τὸ σῶμα τους
 μὲ τὴ ψυχὴ τους

προσφέρουν κι ἀποδέχονται
 μονάχα αὐτὴ — ἄχ — αὐτὴ μονάχα ἐπέμενε νὰ μὴν ἀποδέχεται (ποῦ εἶσαι), ὅλες
 ἔφτιαχναν ἓνα σπῆτι δικό τους, αὐτὴ, ἄχ, αὐτὴ ὄχι.
 Κάθε μέρα ἔδραζε τ' ἀργυρόχρο γέλιο τῆς βόλτα στὸν κόσμο. Τὸ γέλιο τῆς. Ποιὸ
 γέλιο τῆς; Τὶς μυρωμένες μέρες τῆς ἀνοιξῆς ἦταν ὠραία μὲ τις ἐλεύθερες
 πεταλοῦδες τοῦ κήπου τῆς
 καὶ τὸ καλοκαίρι πάλι μὲ τὰ πλατεῖα τῆς φουστάνια, μὲ τὰ βουρτσιασμένα μαλλιά τῆς
 μιὰ μικρὴ - μικρὴ φωτιά, ἀκουγε κιόλας τὸ θῆμα του πίσω τῆς «ἀνέβαινε κι ἔρχομαι»
 καὶ αὐτὴ ἀνεβαίνοντας «γιατὶ μὲ σπρώχνετε, γιατί μὲ πιέζετε, γιατί»
 ὀλοένα ἐπορεύετο. Στὸν ὄριζοντα ἦταν σιωπῇ, πολλὴ σιωπῇ καὶ ἡ ἀπορία σηκώνοντας
 τὸ δεξί τῆς χέρι βιαστικὰ τὴν σκουνοῦσε—τούτη ἡ βιαστικὴ ὑπόδειξη
 ἀβάσταγη σὰν φάσκελο σὲ καθαρὸ μέτωπο. Στὸ μεταξὺ ἦταν καὶ ὁ χρόνος ποὺ ἔφευγε
 ἔφευγε
 ἦταν καὶ ἡ λύπη καὶ ἓνα ἀναφυλλητὸ γιὰ τὸ χρόνο, γιὰ τὰ χρόνια, γιὰ τὴν ἀπουσία
 σου. Γιατί, ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν ὕστερη ὥρα, μιὰ στιγμὴ νὰ τὸ μπορέσω (ἐσὺ πῶς
 μποροῦσες) ἔλειπες.

Ε. ΗΜΕΡΑ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΤΗΣ

Μὲ τί πληγές στὸ στῆθος, μὲ τί βουδὸ κλάμα, μὲ τί καημὸ δέθηκεν ἡ σιωπῇ σου
 μαζί τῆς. Μόνη, μόνη, πάντα τῆς μόνη.
 Ἐνα πρωινὸ ἀπ' τὴν ξώπορτα τοῦ κήπου γύρισε ξαφνικὰ τὴ σελίδρα σου ὁ ἀέρας,
 δόσμου αὐτὸ τὸ φάιλ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν φοιτητριῶν νὰ κρύψω τὴν ἔγνοια ποὺ
 κατεβαίνει στὸ πρόσωπο μου:
 «Ἐίδες τὴν τελευταία ἔκθεση», «δὲν ξέρω, μὰ ἤθελα τόσο νὰ γράψω» «τὸν συνάντησα
 χθὲς τὸ ἀπόγευμα» μή, καὶ τὰ μάτια τῆς ρωτοῦσαν:

Πῶς μοῦ τὸν ἀνάστησε ὁ χρόνος, μὲ τί μοῦ τὸν ἔντυσε τὸ φῶς καὶ το χαμόγελο τῆς
 νύκτας ποιούς δρόμους τοῦ ἀνοιξε, ποιούς; Στάσου. Τὶ ὁμορφιῆς τοῦ χάρισεν ἡ μέρα
 οἱ ἄνθρωποι ποῖο μεγάλο τοῦμαθαν τραγούδι κι ἡ ζωὴ μὲ ποῖο εὐτυχισμένο παραμῦθι
 μου τὸν νανουρίζει. Κύκλο—
 κύκλο κατεβαίνει ὁ ἥλιος στὸ στήθος του ἤσυχα βασιλεύοντας; Ποιὰ μοῦ τὸν πάτησε
 χέρια κρατήσαν τὰ χέρια του—δυὸ φάρια μεγάλα πού σέρνουν βαθειὰ τὴν καρδιά
 μου, τώρα τρέχουν μὲ τίς σχιστὲς οὐρές τους, ἔλα
 ἔνα παιδί ὄνειρεύεται, μὲ ἀδειάζει ἡ ἔγνοια, λείπεις, ἄλλο δὲ μπορῶ.

Στ. ΣΑΒΒΑΤΟ

Ἦταν ἡ μνήμη, ἦταν ἡ σιωπὴ, ἦταν ἡ ἔγνοια, ἦταν ἡ ἀγάπη πέρ' ἀπ' τὴν ἀγάπη
 καὶ τὸ χέρι τῆς πού χανόταν μέσα στὴ γαλαζωτὴ διαφάνεια τῆς πολιτείας τῶν
 ἀγγέλων:
 Προσπαθοῦσε νὰ μείνη τὴν ἴδια στιγμή πού ἔμενε, δὲν ἔφευγε κι αὐτὴ τῆς ἡ στάση
 εἶχε κιόλας μιὰν προσπάθεια φυγῆς ἔξω ἀπ' τὸ χρόνο μέσα στὸ ἄπειρο. Ἦχοι,
 γραμμὲς μὲ δάθος καὶ ὄγκο
 ἀσὴ-ἀσήκωτα. Ἴσως θὰ προτιμοῦσε ἀπλῶς τὴ φωνὴ του —ἔνα κάλεσμα στὸ πιὸ γλυκὸ
 πρωῖνὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Δεκαπενταῦγουστου
 —τὸ κίτρινο, τὸ ἄσπρο, τὸ φῶς—

φῶς
 φῶς μου. Τίποτε. Δὲ φαινόταν. Μονάχα ἐκεῖνο τὸ βασανισμένο κορίτσι ἀνέβαινε
 ἀκόμα τὴ ράχη τοῦ ἀπέναντι βουνοῦ
 στηριγμένο στὴν ἀπουσία σου. Θᾶδλεπες, ἔπρεπε νᾶδλεπες — τόσος δρόμος, ὄλος ὁ
 δρόμος ὡς τὴν κορφή καὶ τὰ λιγνὰ - λιγνὰ τῆς πόδια,
 εἶχε στρίψει τὴν πλαγιά κι ἀπροσανατόλιστη χανόταν μέσα στὸ δάσος τῶν καμένων
 πεύκων. Μάκραινε.
 Καὶ νύκτωνε. Ὁ χρόνος καὶ τὸ μονοπάτι βούλιαξαν μέσα στὴ στάκτη τῶν πευκό-
 φυλλων καὶ μόνο
 ὁ κύπος τῆς τρομαγμένης καρδιάς τῆς ἀκούταν μέσα στὸ φεγγαρόφωτο
 τίκ - τὰκ
 τίκ - τὰκ
 τίκ

δουλεύοντας τὴν πιὸ ἄγρια νύκτα μὲ χέρι γυμνὸ, μὲ ψυχὴ γυμνὴ, ταπεινὰ
 παραδομένη στ' ἀσυγκίνητα χέρια τῶν ἀνθρώπων.
 Τὸ σιστάδι κατέβαινε. Σερνόταν πάνω ἀπὸ τὰ καμένα κλώνια τῶν πεύκων, κανένας
 δὲν ἀρνιόταν τὴ θέση τοῦ ἄλλου—ἄχ, ἀπροσανατόλιστη, βουδὴ, βασανισμένη ὡς τὴν
 ὕστατη ρίζα
 πορεύεται ἀκόμα στὴ νύκτα μὲ τίς ἄκρες τῶν δακτύλων ἀκουμπισμένες στίς φωτιές
 τῶν ἄστρων.

Η ΒΑΛΙΤΣΑ

(Διήγημα)

Σταμάτησε λαχανιασμένος. Κόλλησε την πλάτη του στον τοίχο. Στο δεξί του χέρι, κράταγε μιὰ βαλίτσα. Ήτανε χειμώνας. Νύχτα. Σκοτάδι. Πολύ σκοτάδι. Φυσούσε. Έριχνε χιονόνερο. Έκανε παγωνιά. Ψόφο. Τὰ χέρια του και τὰ πόδια του, είχανε ξυλιάσει. Ήτανε πτώμα στην κούραση. Είχε βουτηχτεί δλόκληρος, στην λάσπη. Πεινούσε. Διψούσε. Είχε τὸ κακὸ του, τὸ χάλι. Τὸν κυνηγούσανε. Κανένας δὲν μπορούσε νὰ τοῦ βγάλῃ ἀπ' τὸ μυαλό, ὅτι τὸν κυνηγούσανε. Θέλανε νὰ τοῦ πάρουνε τὴν βαλίτσα του. Στάθηκε μὲ τὴν πλάτη, κολημένη στον τοίχο. Κοίταζε τὸ σκοτάδι φοβισμένος. Έσφιγγε τὴν βαλίτσα νῦρικὰ στὸ χέρι του. Έσπρωχνε τὸν τοίχο μὲ τὴν πλάτη του. Σὰν νάθελε νὰ τὸν γκρεμίσῃ. Νὰ ἀνοίξῃ κάποια τρύπα. Νὰ ἀνοίξῃ κάποιο ἀνοιγμα στὸ ντουβάρι και νὰ ξεφύγῃ. Ἄκουγε κάτι βήματα ποῦ πλησιάζανε. Ὑστερα εἶδε στὸ σκοτάδι, μιὰ σιλουέτα ποῦ πήγαινε καρφὶ ἀπάνω του. Τοῦ κόπηκε ἡ ἀναπνοή. Ἐαφνικὰ, τινάχτηκε. Έσφιξε τὴν βαλίτσα γερά στὸ χέρι του και πετάχτηκε στὸν δρόμο. Ἡ σκιά, τὸν εἶχε πλησιάσει. Δὲν μπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ τὸ τρακάρισμα. Χάσανε και οἱ δύο τὴν ἰσορροπία τους. Παραπατήσανε. Βγάλανε μιὰ τρομαγμένη φωνή. Μετὰ ἀρχίσανε νὰ τρέχουνε. Τρέχανε σὲ δύο διαφορετικὲς κατευθύνσεις. Αὐτὸς, ἔτρεχε σὰν παλαβός. Έτρεχε στὰ κουτούρου. Στὰ στραβά. Οὔτε ποῦ γύριζε νὰ δῆ, ἂν τὸν κυνηγάανε ἀκόμα. Πιὸ κάτω, σταμάτησε. Δὲν ἄντεχε. Εἶχε λαχανιάσει ἀπὸ τὸ τρέξιμο. Εἶχε ἰδρώσει. Στριμώχτηκε πάλι σὲ κάποιον τοίχο. Έσφιξε στὸ σκοτάδι. Δὲν εἶδε τίποτα. Τὸ σκοτάδι, τὸν τρώμαζε. Καὶ ἡ ἡσυχία τὸν τρώμαζε. Κάτι τοῦ ἔλεγε μέσα του, πὼς τὸν είχανε στριμώξῃ ἀσχημα. Πὼς εἶχε πέσει στὴν παχίδα τους. Τὸν είχανε παρασύρει στὸ σκοτάδι γιὰ νὰ μὴν μπορῆ νὰ τοὺς δῆ. Αὐτὸ ἦτανε. Γιὰ νὰ μὴν ξέρῃ, ποῦ νὰ φυλαχτῇ. Έπρεπε νὰ βρῆ ὅμως ἕναν τρόπο, νὰ ξεγλυστρίσῃ ἀπὸ τὸ μπλοκάρισμα ποῦ τοῦ είχανε κάνει. Τὸ σκοτάδι, τοῦ δημιουργούσε προβλήματα. Δὲν τὸ ἀποφάσιζε νὰ ξεκινήσῃ. Δὲν ἤξερε ποιὸν δρόμο νὰ πάρῃ. Ποιὰ κατευθύνση νὰ ἀκολουθήσῃ. Ὅλες οἱ κατευθύνσεις, ἦτανε βουτηγμένες στὸ σκοτάδι. Τὸ πρόσωπό του, εἶχε ἀγριέψει. Τὰ νεύρα του, ἦτανε τεντωμένα. Οἱ αἰσθή-

σεις του, σὲ συναγεμώ. Έπρεπε νὰ κατατοπιστῇ. Νὰ δῆ, ποῦ βρισκότανε. Νὰ δῆ, ποῦ ἀρχίζε και ποῦ τέλειωνε ὁ δρόμος. Νὰ ξεφύγῃ. Έκανε μιὰ προσπάθεια. Τίποτα. Σκοτάδι. Ἀναρωτήθηκε, πὼς διάλογο τὰ εἶχε καταφέρει και εἶχε ξεπέσει, σὲ κείνον τὸν δρόμο. Τί δρόμος ἦτανε και τοῦτος πάλι. Οὔτε ἕνα φῶς. Οὔτε μιὰ λάμπα. Τί νὰ είχανε γίνει τὰ φῶτα. Γιατί είχανε ἀφήσει αὐτὸν τὸν δρόμο χωρὶς φῶτα. Ἡ ἐρημιά, τὸν ἔκανε νὰ ἀνατριχιάξῃ. Ένοιωθε, σὰν ἔαφνικὰ ἐκείνη τὴν στιγμὴ, νὰ εἶχε ἐρημώσει ὅλη ἡ γῆ. Σὰν, δλόκληρη ἡ γῆ, νὰ ἦτανε αὐτὸς ὁ σκοτεινὸς δρόμος. Ἡ θέση του ἦτανε δύσκολη. Έγλυφε τὰ χεῖλια του. Σκούπισε τὸ πρόσωπό του. Τὸ ἤξερε. Ἡ ὑπόθεση ὅλη, ἦτανε ἡ βαλίτσα του. Αὐτὸς δὲν τοὺς ἔνοιαζε. Αὐτὸ ποῦ θέλανε ἀπ' αὐτόνε, ἦτανε ἡ βαλίτσα του. Συγκεντρώθηκε. Μισόκλεισε τὰ μάτια του και ἀφουγκράστηκε. Νόμισε, πὼς ἄκουσε κάτι. σὰν σιγανὲς ὀμιλίες. Βρισκότανε σὲ μειονεκτικὴ θέση. Αὐτοὶ ποῦ τὸν κυνηγούσανε, ἔβλεπε σὲ ποιο σημείο βρισκότανε. Τὸν είχανε ἐπισημάνει. Μπορεῖ κι' ὅλας νὰ τὸν βλέπανε. Αὐτὸς, δὲν ἤξερε. Δὲν ἤξερε ποῦ βρισκότουσαν. Δὲν μπορούσε νὰ τοὺς δῆ. Ποτὲ δὲν τοὺς εἶχε δεῖ. Πάντα τοὺς ἔνοιωθε. Τοὺς ἄκουγε. Τοὺς ὑποπευότανε. Αἰσθανότανε, κάθε στιγμὴ τὴν παρουσία τους. Θέλανε νὰ τοῦ βουτήξουνε τὴν βαλίτσα του. Αὐτὴ ἡ ἀβεβαιότητα, τοῦ στοιχίζε πολὺ. Ἡ ἀγωνία, τὸν τσάκιζε. Εἶχε χῆσει τὸν ὕπνο του. Τὴν ἡσυχία του. Τὸ ἤξερε, ἂν ἤθελε, μπορούσε νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν περιπέτεια. Ἄν τὸν ἔδινε τὴν βαλίτσα του, αὐτὴ ἡ ἱστορία, θὰ τέλειωνε. Θὰ γλύτωνε. Θὰ μπορούσε νὰ ζῆσῃ ἥσυχος. Νὰ ζῆσῃ σὰν ἄνθρωπος. Θὰ σταματούσανε νὰ τὸν κυνηγᾶνε. Γι' αὐτὸ, ἦτανε βέβαιος. Ἡ βαλίτσα του ὅμως; Ἡ βαλίτσα του; Ὅχι. Δὲν θὰ τοὺς ἄφηνε γιὰ τίποτα νὰ τοῦ πάρουνε τὴν βαλίτσα του. Τὸ εἶχε ὀρκιστεῖ. Ἄν τὴν ἔχανε, ἡ ζωὴ του δὲν θὰ εἶχε κανένα νόημα. Κανένα ἐνδιαφέρον. Οἱ σιγανὲς ὀμιλίες, συνεχιζόντουσαν. Ὑστερα, νόμισε, πὼς ἄκουσε και κάτι βήματα. Πολλὰ βήματα. Σκέφτηκε πὼς θὰ ἦτανε καμμιά συμμορία. Ἄρχισε νὰ φυλάγετε, ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές. Δὲν μπορούσε νὰ ξέρῃ ἀπὸ ποῦ θὰ τοῦ ὀρμήσουνε. Έσφιξε τὴν βαλίτσα του. Έπρεπε νὰ βρῆ ὅποιοδήποτε ἕναν τρό-

πο να τούς ξεφύγη. "Αν μπορούσε να προσανατολιστή; Νά ξέρη, ποιὰ κατεύθυνση θά ακολουθήσει. Τώρα; Τι νά ἔκανε τώρα. Κι' ὅμως, δὲν μπορεῖ νὰ στεκότανε σὲ κείνο τὸ σημεῖο, ἀκίνητος ὄλην τὴν νύχτα. Σκέφτηκε, πὼς αὐτὸ πού εἶχε τὴν μεγαλύτερη σημασία, ἦτανε νὰ μὴν χάσει τὴν ψυχραιμία του. Ξεκίνησε. "Αρχισε νὰ προχωρᾷ κολητὰ στὸν τοῖχο. Περιπάταγε, μὲ μικρὰ βηματάκια. Μπορεῖ, κάπου ἐκεῖ νὰ δρισκότανε κανένα στενάκι. Καμιά τρύπα. Νά χωθῆ. Νά κρυφθῆ. Τὰ φῶτα, σκέφτηκε πάλι. Τι νά εἶχε γίνει μὲ τὰ φῶτα. Νά εἶχε γίνει διακοπή στὸ ρεῖμα; Τὸ σκοτάδι, τὸν κλόνιζε. Σταμάτησε πάλι. Γύρισε τὸ κεφάλι του, δεξιὰ. Τὸ σκοτάδι. Τὸ χάος. Γύρισε, ἀριστερά. "Ἦτανε βέβαιος, πὼς καὶ ἀπὸ ἀριστερά, δὲν θά ἔβλεπε τίποτα καλύτερο. Κι' ὅμως. Εἶδε κάτι, πού δὲν τὸ εἶχε δεῖ προηγουμένως ἢ πού δὲν τὸ εἶχε προσέξει. Βέβαια καὶ τώρα πού τὸ ἔβλεπε, δὲν μπορούσε νὰ εἶναι σίγουρος ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ, μὰ ἐκεῖ στὸ βάθος, μακρὰ, πολὺ μακρὰ ὑπῆρχανε κάτι φῶτα. Πολλὰ φῶτα μάλιστα. Φτιάχανε κάτι γεωμετρικὲς γραμμές. Κάτι, σὰν πυραμίδες. Σὰν, γυρλάντες. Σὰν ἀψίδες. "Ανοιγόκλεισε τὰ μάτια του, γιὰ νὰ δεδαιωθῆ. "Ἔτσι ὅπως κοίταζε, παρατήρησε φηλὰ στὸν οὐρανὸ, κάτι πυροτεχνήματα. Ποιὸς ξέρει σκέφτηκε. Μπορεῖ νὰ γίνεται καμιά γιορτῆ. Κανένα πανηγύρι. Μπορεῖ ἐκεῖ, νὰ εἶναι τὸ τέρμα τοῦ δρόμου. "Αν γινότανε νὰ φτάσῃ ὡς ἐκεῖ. "Ἡ ἀπόσταση, ἦτανε μεγάλη. Τὰ φῶτα, τὰ ἔβλεπε μικρὰ. Τὰ ἔβλεπε καὶ δὲν τὰ ἔβλεπε δηλαδῆ. Τὰ πόδια του, ἄρχισανε νὰ τρέμουνε. "Ἐκεῖ. "Ἐπρεπε νὰ φτάσῃ, ὅποσδήποτε ἐκεῖ. Μόνο ἂν ἔφτανε στὰ φῶτα, στὴν γιορτῆ, στὸν κόσμον, θά μπορούσε νὰ ἐλπίζῃ. Θὰ τὸν ἀφήνανε ὅμως; "Αν μωρίζοντουσαν τὸ παιχνίδι του, ὅτι ἤθελε νὰ τοὺς παρασύρῃ στὰ φῶτα, μπορεῖ νὰ κάνανε ὅτι θέλανε νὰ κάνουνε, μὰ ὦρα γρηγορώτερα. Αὐτό, δὲν εἶχε σημασία. Τώρα, ἔβλεπε κάτι. Ὑπῆρχε κάτι. Πάνω πού σκεφτότανε, ἄκουσε πάλι τὶς ὀμιλίες τους. Τοὺς ἔνοιωθε νὰ τὸν ἔχουνε ζυγώσει ἀρκετὰ. "Ακουγε τὰ λόγια τους. Ξεκαθάριζε τὶς λέξεις τους. Συζητάγανε, μὲ ποιὸν τρόπο νὰ τοῦ πάρουνε τὴν βαλίτσα του. Τοῦ ἤρθε νὰ φωνάξῃ. Νά ζητήσῃ βοήθεια. Κρατήθηκε. Σκέφτηκε πὼς δὲν ἔπρεπε. Δὲν μπορούσε νὰ εἶναι βέβαιος. Τοὺς ἄκουγε. Τοὺς ἔνοιωθε. Κι' ἂν ὄλα αὐτὰ ἦτανε τῆς φαντασίας του; Πάντα πιστευε, πὼς τὸν κυνηγοῦσαν. Πάντα ἔνοιωθε κοντὰ του τὸν κίνδυνον. Τὸν θάνατον. Ποτὲ δὲν εἶχε μπορέσει νὰ δεδαιωθῆ. Νά δῆ, τὰ πρόσωπά τους.

"Ακολουθοῦσαν φαίνεται κάποιο σχέδιο. Κάποιο σύστημα. Αὐτὸ ἦτανε φανερό. Περιμένανε τὴν κατάλληλη στιγμή. Θὰ ξεφυτρώνανε μπροστὰ του, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περίμενε. Τὸ εἶχανε πάρει ἀπόφαση, νὰ τοῦ δουτήσουνε τὴν βαλίτσα του. Εἶχανε καταλάβει, πὼς ἢ βαλίτσα του ἔκρυβε κάτι πολύτιμον. Τὸν εἶχανε ψυχολογήσει. Μερικὲς φορές, εἶχε σκεφτεῖ νὰ τοὺς μιλήσῃ. Νά τοὺς φωνάξῃ στὸ σκοτάδι.

—"Ἔεεε, μ' ἀκούτε; "Αδίκια μὲ κυνηγάτε. Γιὰ σᾶς ἢ βαλίτσα μου, δὲν ἔχει καμιά ἀξία. Τὴν ἀξία, πὸς ἔχει γιὰ μένα.

Θὰ τὸν πιστεύανε ὅμως; Μᾶλλον, δὲν θά τὸν πιστεύανε. Γιὰ νὰ δεδαιωθοῦνε, θὰ τοῦ ζητάγανε νὰ τὴν ἀνοίξῃ. Κοίταξε γύρω του τὰ σπίτια. "Ὅλα, κλειστά. "Αμπαρωμένα. "Ὅλα δουτηγμένα στὸ σκοτάδι. "Ὁ κόσμος κοιμότανε. "Ὅλοι κοιμόντουσαν. Κανένας, δὲν μπορούσε νὰ ξέρῃ, αὐτὸ πού γινότανε ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια τους. "Ἐπρεπε πάσῃ θυσία, νὰ φτάσῃ ὡς ἐκεῖ. Ξεκίνησε. Εἶπε, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ σκέφτετε τὸν κίνδυνον. Μόνο τὰ φῶτα. Μόνο τὴν γιορτῆ. "Ὁ φόβος ὅμως; "Ὁ φόβος; "Αν ἔκανε κάτι ἄλλο. Νά, ἄς μέτραγε τὰ δῆματά του. "Ἐπρεπε νὰ βρῆ τὸν τρόπο, νὰ μπερδέφῃ τὶς σκέψεις του. Νά, τὶς μπουρδουκλώσῃ. Νά μὴν τὶς ἀφήσῃ νὰ ἀπασχολοῦνται μὲ τὸν κίνδυνον. "Ἔκανε ἕναν γρήγορον ὑπολογισμό. Πόσα δῆματα τὸν χωρίζανε ἀραγε ἀπὸ τὰ φῶτα. Εἶπε στὴν τύχῃ ἕναν ἀριθμὸν. "Ἰσως τὸν μετέτρεφε σὲ δῆματα. Χίλια, λοιπόν. Χίλια δῆματα. Γιὰ νὰ ἔκανε πῶς ὀρθοῦσε τὸ μέτρημα, θὰ ἀρχίζε νὰ μετράῃ ἀνάποδα. "Αντίστροφα. Θὰ ἔπιανε ἀπὸ τὸ χίλια καὶ μετὰ θὰ ἀρχίζε νὰ κατεβαίνῃ. "Ἐνιακόσια ἐνενήντα ἐνιά. "Ἐνιακόσια ἐνενήντα ὀχτώ. "Ὅταν θὰ ἔφτανε στὸ μηδέν, θὰ ἔπρεπε νὰ βγῆ στὰ φῶτα. Αὐτὸ ἦτανε ὠραῖον. Ξεχωριστὰ πού θὰ γλύτωνε ἀπὸ τὸν φόβον, τὸ κάθε δῆμα του, θὰ τὸν ἔφερνε κοντότερα, στὰ φῶτα. Θὰ γινότανε ὅμως, ἔτσι; Χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἄρχισε νὰ ἀμφισβῆλλῃ. Κι' ἂν ἔφτανε στὸ μηδέν καὶ δρισκότανε ἀκόμα στὸ σκοτάδι; Νά ἀρχίζε ἀπὸ πῶς πῶς; Νά, ἀπὸ τὸ δύο χιλιάδες ἄς ποῦμε. "Απὸ τὸ τρεῖς χιλιάδες. Καὶ πάλι, πὼς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι βέβαιος, πὼς εἶχε ὑπολογίσει σωστὰ. "Ἡ διαίσθησή του, τοῦ ἔλεγε πὼς τὰ φῶτα, ἔπρεπε νὰ εἶναι πολὺ μακρὰ. Πὼς μπορεῖ κι' ὄλας νὰ μὴν ὑπῆρχανε καν, αὐτὰ τὰ φῶτα. Καλύτερα νὰ κοίταζε τὰ φῶτα, χωρὶς νὰ μετράῃ. Τὰ δῆματα καὶ οἱ ὀμιλίες, τὸν εἶχανε κυκλώσει. "Ὅσο καὶ ἂν προσπαθοῦσε νὰ μὴν τὰ ἀκούῃ, νὰ μὴν τὰ σκέφτεται, τὸν ξεκουφαίνανε. "Ἡ

αγωνία, τὸν ἔκανε νὰ νομίζῃ πὼς δὲν προχώραγε καθόλου. Πὼς περπάταγε μὲ βήμα σημειωτόν. Ἡ μάλλον, πὼς ἔκανε βήματα πρὸς τὰ πίσω. Περπάτησε κάμποση ὥρα. Πιὸ κάτω, σταμάτησε. Μὰ τί διάλογο εἶπε. Τόσο μακριὰ εἶναι αὐτὰ τὰ φῶτα. Ὅσο προχώραγε, τόσο ἐκεῖνα ἀπομακρυνόντουσαν. Ἐκεῖνη τὴν στιγμή, ἔνοιωσε μέσα του, κάτι σὰν ἀγανάκτηση. Γιατί δὲν τελειώσατε ἐπὶ τέλους. Τί περιμένατε. Πότε εἶχανε σκοπὸ νὰ χυπτήσουνε. Ἐαφνικά, τοῦ ἦρθε νὰ σηκώσῃ τὰ χέρια ψηλά. Νὰ φωνάξῃ.

—Τέλος. Βαρᾶτε. Ρίχτε. Κάντε ὅτι θέλετε. Σκοτώστε με. Πάρτε μου τὴν βαλίτσα. Πάρτε μου τὴν ψυχή. Φτάνει. Δὲν μπορῶ. Δὲν ἀντέχω ἄλλο.

Κρατήθηκε. Θυμήθηκε, πὼς κι' ἄλλες φορές εἶχε σκεφτεῖ νὰ παραδοθῇ. Νὰ σηκώσῃ τὰ χέρια. Πάντα ἄλλαζε γνώμη. Τὴν τελευταία στιγμή. Τὸ τελευταῖο δευτερόλεπτο. Τὴν βαλίτσα του. Σκεφτότανε τὴν βαλίτσα του. Ἐπρεπε νὰ φτάσῃ στὰ φῶτα. Ὁ κόσμος νὰ χάλαγε, ἔπρεπε νὰ φτάσῃ στὰ φῶτα. Ἡ υπόθεσις ἦτανε, νὰ ὑπάρχουνε αὐτὰ τὰ φῶτα. Ναί, ἀλλὰ ἂν δὲν ὑπῆρχανε; Ὅχι. Ὅχι, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ πιστέψῃ. Νὰ τὸ κἀνὴ συνείδηση, ὅτι ὑπάρχουνε. Ἄν δὲν τὸ ἔκανε αὐτό, θὰ γονάτιζε. Ἐκανε μερικές σκέψεις, γιὰ νὰ διώξῃ κάθε ἀμφιβολία. Λοιπόν, στὰ φῶτα. Τί νὰ γινότανε στὰ φῶτα. Ὅποσδήποτε κάποιο πανηγύρι. Κάποια γιορτή. Ὅθι γινότανε τῆς κακομοίρας. Τῆς μουρλής. Φωνές, τραγούδια, κῆσμος. Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, νέοι, γέροι. Τὰ φῶτα. Θὰ εἶχε μαζευτεῖ ἕνα σωρὸ κόσμος. Κούνιες. Παιχνίδια. Λοταρίες. Σκοποβολή. Τὸ σῶσε δηλαδή. Τὸ σῶσε. Ἄρχισε νὰ τραγουδᾷ κάποιο σκοπὸ. Νόμιζε, πὼς τὸν ἀκουγε. Τὸν θυμότανε αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Τὸν εἶχε μάθει ὅταν ἦτανε πιτσιρικάς. Ἐνοιωσε κάτι, σὰν κλάμα. Ἄρχισε νὰ περπατᾷ γρήγορα. Σιγὰ σιγὰ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, ἄρχισε νὰ τρέχῃ. Ὁ δρόμος, ἦτανε γιομάτος λάσπες. Κάπου, κάπου, γλύστραγε. Πιὸ κάτω ἔχασε τὴν ἰσορροπία του, ἔπεσε. Βουτήχτηκε στὴς λάσπες. Τὰ χέρια του. Ἡ βαλίτσα του. Τὸ πρόσωπό του. Ἐνασχημάθηκε. Τὰ φῶτα. Ἐπρεπε νὰ φτάσῃ στὰ φῶτα. Καθάρισε τὰ μάτια του, νὰ δῇ. Νὰ προσανατολιστῇ. Νὰ πάρῃ θάρρος. Τὰ ἔβλεπε ὅλα γύρω του, θαμπά. Ἡ λάσπη. Ἐνακαθάρισε τὰ μάτια του. Ἐνακοίταξε. Σκοτάδι. Τὰ φῶτα εἶχανε ἐξαφανιστεῖ. Ἐνασκουπίησε τὰ μάτια του. Τὰ ἀνοιγόκλεισε. Εἶπε, δὲν μπορεῖ. Τώρα τὰ ἔβλεπε. Νὰ δούσανε; Καὶ οἱ φωνές; Τὸ τραγούδι. Τὰ πυροτεχνήμα-

τα; Ἐτσι ξαφνικά; Μήπως τέλειωσε τὸ πανηγύρι; Μήπως αὐτὰ τὰ φῶτα, αὐτὲς οἱ φωνές, αὐτὰ τὰ τραγούδια, ἦτανε ὅλα τῆς φαντασίας του; Νὰ εἶχε πάθει, αὐτὸ πού παθαίνουνε ὅσοι χάνονται στὴν ἔρημο; Πού ἢ δίψα τοὺς κάνει νὰ βλέπουνε διαρκῶς μπροστά τους, μιὰ ὄσση πού δὲν ὑπάρχει; Μῆδὲν λοιπόν; Μῆδὲν; Οὔτε φῶτα. Οὔτε τραγούδια. Κοίταξε πανικοβλημένος γύρω του. Ἐσφιξε τὴν βαλίτσα στὸ χέρι. Δὲν τοὺς ἄφηνε. Θὰ τοὺς ξέφευγε κι' αὐτὴν τὴν φορά. Πρὸς τὰ πού, νὰ πῆγαινε ὅμως; Ποιὰ κατεύθυνση νὰ ἔπαιρνε; Δὲν ἤξερε καλὰ καλὰ, πού εἶχε πρόσωπο. Δὲν ἤξερε πού ἦτανε ἡ Ἀνατολή. Πού ἢ Δύση. Πού ὁ Βορᾶς. Πού ὁ Νότος. Κοίταξε νευρισμένος τὰ σκοτεινὰ σπίτια. Μά, καλὰ εἶπε. Τί διάλογο, δὲν μένουνε ἄνθρωποι σ' αὐτὰ τὰ σπίτια; Μήπως βρισκότανε σὲ κανένα νεκροταφεῖο; Οἱ ὄμιλλες καὶ τὰ βήματα, τὸν ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ κοντά. Ἄπὸ πολὺ κοντά. Ἄν μποροῦσε νὰ δῇ τις φάτσες τους. Νὰ τις δῇ, γιὰ μιὰ στιγμή μόνο. Νὰ ξέρῃ ἂν πραγματικὰ ὑπάρχουνε. Νὰ βεβαιωθῇ. Νὰ ξυπνήσῃ τὸν κόσμο. Νὰ φωνάξῃ.

—Νᾶτοι. Νᾶτοι. Πιάστε τους. Αὐτοὶ εἶναι. Αὐτοὶ μὲ κυνηγᾶνε. Αὐτοὶ μοῦ ἔχουνε κάνει τὴν ζωὴ μου δύσκολη.

Ἐαφνικά ἔκεῖνη τὴν στιγμή, νόμισε πὼς τὸν ἄγγιξε κάτι. Πὼς κάποιος, τοῦ τράθηξε τὴν βαλίτσα του. Ἀνατρίχασε. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ ἔβγαλε τις φωνές.

—Βοήθεια... Βοήθεια...

Ἡ φωνὴ του, πολλαπλασιάστηκε. Μὲ τὴν δικιά του φωνή, ἦτανε σὰν νὰ ἀκουστήκανε κι' ἄλλες φωνές. Πολλές φωνές.

Σὲ λίγο, ἀκούστηκε ἕνας θόρυβος. Σὰν νὰ ἀνοίγε κάποιο παράθυρο. Μέσα ἀπὸ τὸ σκοτάδι, πετάχτηκε μιὰ φωνή.

—Τί τρέχει ρέ...

—Μὲ κυνηγᾶνε. Μὲ ἔχουνε περικυκλώσει. Θέλουνε νὰ μοῦ πάρουνε τὴν βαλίτσα μου.

Ξυπνήσανε κι' ἄλλοι ἀπ' τις φωνές. Ἀνοίξανε κι' ἄλλα παράθυρα. Ἀρχίσανε κι' ἄλλοι νὰ τὸν ρωτᾶνε. Γιατί θέλανε νὰ τοῦ πάρουνε τὴν βαλίτσα του. Ποιοὶ θέλανε νὰ τοῦ πάρουνε τὴν βαλίτσα του. Αὐτός, φώναζε πὼς δὲν ἤξερε. Μακάρι νὰ ἤξερε νὰ τοὺς πῇ. Ἐπρεπε νὰ τὸν βοηθήσουνε ὅμως. Ἐπρεπε, νὰ ἀνάψουνε τὰ φῶτα. Ἐκεῖνη τὴν στιγμή, ἔνοιωσε πάλι ἐκεῖνο τὸ ἀγγίσμα. Τὸ τράβηγμα τῆς βαλίτσας του. Ἐναφώναζε βοήθεια, πιὸ δυνατὰ. Ὑστερικά. Τὰ φῶτα, ἀρχίσανε νὰ ἀνάβουνε, ἕνα, ἕνα. Ὁ δρόμος φωτίστηκε. Μερικοί, πεταχτήκανε ἔξω μὲ τὰ σῶβρα-

κα. Μὲ τίς πυτζάμες. Τὸν εἶδανε ποῦ ἦτανε στριμωγμένος στὸν τοῖχο. Τὸν ρωτήσανε, ποῦ ἦτανε. Ποιοὶ ἦτανε. Αὐτὸς σήκωσε τὸ χέρι του. Τοὺς ἔδειξε ἀριστερά. Ὑστερα δεξιά. Τοὺς ἔδειχνε σ' ὄλες τίς κατευθύνσεις. Αὐτοί, τρέχανε. Ψάχνανε. Ψάξανε ὄλο τὸν δρόμο. Μέχρι ἐκεῖ ποῦ μπορούσανε νὰ δοῦνε δηλαδή. Μέχρι ἐκεῖ ποῦ εἶχε φῶτα. Στὸ τέλος, μπαφιάσανε. Σταματήσανε νὰ ψάχνουν. Πήγανε νὰ τὸν πλησιάσουνε. Νὰ τοῦ ποῦνε, πὼς ἦτανε ἰδέα του. Πὼς εἶχανε φάξει ὄλον τὸν δρόμο. Πὼς δὲν εἶχανε δεῖ κανέναν. Αὐτὸς, μόλις τοὺς εἶδε νὰ τὸν ζυγώνουνε, τοὺς φώναξε νὰ σταματήσουνε. Νὰ κάνουνε πίσω. Ἄν προχωράγανε, ἂν κάνανε ἕνα βήμα ἀκόμα, θὰ τὸ μεταναιώνανε. Θὰ τοὺς πέταγε τὴν βαλίτσα του. Ἡ βαλίτσα του, ἦτανε κίνδυνος θάνατος. Εἶχε μέσα, μιά βόμβα. Ἄν ἔσκαγε ἡ βόμβα, δὲν θὰ ἔμεινε τίποτα ὄρθιο. Θὰ γινότανε κακό. Οἱ ἄλλοι παγώσανε. Ὅπισθοχωρήσανε. Ὑστερα ἀρχίσανε νὰ τὸ συζητᾶνε. Κάποιος εἶπε, πὼς τοὺς ἔλεγε ψέματα. Πὼς δὲν μπορεί νὰ τὸν κωνηγάριε γιὰ τοῦ κλέφτουε μιά βόμβα. Μπορεῖ νὰ εἶχε χρυσάφι. Τίποτα διαμάντια. Μπορεῖ νὰ εἶχε κανένα ἑκατομῦριο σὲ χαρτονομίσματα. Κάποιος εἶπε, ἔρε καὶ νὰ εἶχε αὐτὸς, τὴν βαλίτσα. Τί ἄλλο ἤθελε. Μιά βαλίτσα μὲ χρυσάφι. Τώρα, δὲν εἶχε τίποτα. Ἐνας ἄλλος, πάλι εἶπε, πὼς καλὰ νὰ εἶχε ἡ βαλίτσα χρυσάφι, ἂν εἶχε ὅμως καμιὰ βόμβα; Ἄν ἂς ποῦμε, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦτανε μουρλός. Τί γινότανε τότε; Ποιὸς μπορεί νὰ εἶχε ἐμπιστοσύνη; αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο. Τὸ εἶχε σὲ τίποτα νὰ τοὺς τινάζη ὄλους στὸν ἀέρα; Τὸ καλύτερο πρῶ εἶχανε νὰ κάνουνε, ἦτανε νὰ τηλεφωνήσουνε στὸ ἑκατό. Συμφωνήσανε καὶ οἱ ἄλλοι. Κάποιος, ἔτρεξε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ ἑκατό. Οἱ ἄλλοι, προσπαθήσανε νὰ τὸν καλμάρουνε. Κάποιος ἔβαλε τίς φούχτες στὸ στόμα καὶ φώναξε.

—Ἔεε μ' ἀκοῦς; Μᾶς ἀκοῦς; Εἴμαστε φίλοι σου. Ἄπὸ μᾶς, δὲν ἔχεις νὰ φοβάσαι τίποτα.

Αὐτὸς στεκότανε στριμωγμένος στὸν τοῖχο.

—Ὅχι. Τοὺς φώναξε. Ὅχι. Δὲν σᾶς πιστεύω. Θέλετε νὰ μοῦ πάρετε τὴν βαλίτσα μου.

Οἱ ἄλλοι, ἀρχίσανε πάλι νὰ τὸ συζητᾶνε. Λοιπόν, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, δὲν μπορεί νὰ ἦτανε στὰ σωστά του. Θὰ ἦτανε κανένας παρανοϊκός. Ποιὸς ξέρεῖ τί εἶχε στὸ μυαλό του. Τί εἶχε στὴν βαλίτσα του. Νόμιζε, πὼς ὄλος ὁ κόσμος, ἤθελε νὰ τοῦ πάρῃ τὴν βαλίτσα του. Ἐνας εἶπε, πὼς μὲ τὸ δίκιο του. Κι' αὐτὸς ἂν εἶχε μιά τέτοια βαλίτσα, θὰ φοβότανε. Αὐτὸς, στεκότανε ἀκίνη-

τος. Στριμωγμένος στὸν τοῖχο. Τοὺς ἔβλεπε ποῦ συζητάγανε. Ἐσφιξε τὴν βαλίτσα στὸ χέρι του. Ἐσφιξε τὰ δόντι του. Ἐτοιμάστηκε νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια. Ἐκείνη τὴν στιγμή ἄκουσε τίς σειρήνες. Κοίταξε γύρω του πανικοβλημένος. Σὲ λίγο, φανήκανε τὰ περιπολικά τῆς ἀστυνομίας. Σταθήκανε μακριά. Τὰ πληρώματα πεταχτήκανε ἔξω. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ρώτησε τὸν κόσμο, τί συνέβαινε. Τί ἔτρεχε. Τοῦ ἐξηγήσανε. Ἐνας τρελλός. Ἐνας παρανοϊκός. Κράταγε μιά βαλίτσα. Ἐλεγε πὼς ἡ βαλίτσα του εἶχε μέσα μιά βόμβα. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, τοὺς εἶπε νὰ φύγουνε. Νὰ ἀπομακρυνθοῦμε. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἦτανε δημόσιος κίνδυνος. Ὁ κόσμος ἀπομακρυνθήκε. Πήγανε καὶ παρακολουθᾶγανε ἀπ' τὰ παράθυρα τὴν κατάσταση. Τρέμνουν ὄλοι. Μιά βόμβα. Ἄν ἔσκαγε ἡ βόμβα; Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, κατὰστρωσε τὸ σχέδιο. Εἶπε στοὺς ὀδηγοὺς τῶν περιπολικῶν, νὰ βάλουνε τὰ αὐτοκίνητα σὲ τέσσερις διαφορετικὲς θέσεις. Νὰ τὸν βάλουνε στὴν μέση. Μετά, νὰ ἀνάψουνε τοὺς προβολεῖς καὶ νὰ τοὺς καρφώσουνε ἀπάνω του. Φώναξε δύο σκοπευτές, νὰ σταθοῦνε πλάι του. Νὰ σημαδεύουνε τὸν δρόμο μὲ τὰ αὐτόματα. Σὲ λίγο τὰ περιπολικά, ἀνάψανε τοὺς προβολεῖς τους, ἀπὸ τέσσερις διαφορετικὲς πλευρὲς καὶ τοὺς καρφώσανε ἀπάνω του. Αὐτὸς ἔκρυψε τὰ μάτια του. Οἱ προβολεῖς, τὸν στραβώνανε. Ὁ χῶρος ἐκεῖνος, γιόμισε ἀπὸ κόσμο. Ἀπὸ κίνηση. Ἦρθανε δημοσιογράφοι. Φωτορεπόρτερς. Τὸ ἔξωτερικὸ συνεργεῖο τῆς τηλεόρασης. Ἀρχίσανε ὄλοι, νὰ ρωτᾶνε. Νὰ φωνάζουνε. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, εἶπε στοὺς ἄντρες του, νὰ κάνουνε ζῶνη ἀσφαλείας. Νὰ μὴν ἀφήνανε κανέναν νὰ πλησιάσῃ κοντά. Κινδύνευε ἡ ζωὴ τους. Εἶχανε νὰ κάνουνε μ' ἕναν δολοφόνου. Μ' ἕναν βομβιστῆ. Ὑστερα πῆρε ἕναν ἠλεκτρικὸν τηλεβόα. Τοῦ φώναξε νὰ μὴν φοβᾶται. Αὐτὸ ποῦ ἤθελε ἀπ' αὐτόνε, δὲν ἦτανε αὐτὸς. Τὴν βαλίτσα του ἤθελε. Νὰ προχωράγε σ' αὐτόν, χωρὶς τὴν βαλίτσα του καὶ δὲν εἶχε νὰ πάθῃ τίποτα. Αὐτὸς φώναξε, πὼς γιὰ κανέναν λόγο δὲν θὰ ἀφήνε τὴν βαλίτσα του. Ὑστερα, τὴν σήκωσε ψηλά. Εἶπε πάλι, πὼς ἡ βαλίτσα του, εἶχε μέσα μιά βόμβα. Μιά μεγάλη βόμβα. Ἄν ζυγώνανε νὰ τοῦ τὴν πάρουνε, θὰ τοὺς ἀνατίναζε ὄλους στὸν ἀέρα. Εἶπε στοὺς σκοπευτές, νὰ προσέχουνε. Νὰ τὸν σημαδεύουνε. Ἄν ἔκανε καμιὰ βποπτη κίνηση, νὰ τοῦ τὴν ἀνάβανε στὸ σταυρό. Αὐτὸς δὲν ἔβλεπε τίποτα. Τὰ φῶτα. Τὸν εἶχανε στραβώσει τὰ φῶτα. Σκέφτηκε πὼς εἶχε φτάσει ἡ μεγάλη στιγμή. Πὼς εἶχε φτάσει τὸ τέλος. Αὐτὴν τὴν φορὰ, τὸν εἶ-

χανε στριμώξει για τὰ καλά. Κοίταξε τὴν βαλίτσα του. Τὴν ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά του. Δὲν ἔπρεπε νὰ πῆση στὰ χέρια τους. Δὲν ἔπρεπε νὰ μάθουνε ποτὲ τί εἶχε ἢ βαλίτσα του. Γιὰ τὴν στιγμή, τὸ μόνο ποὺ μπορούσε νὰ κάνει, ἦταν νὰ τῆς βάλῃ φωτιά καὶ νὰ τὴν κάψῃ. Μετὰ, ὡς γινότανε ὅτι ἤθελε. Ἄρκει, ποὺ δὲν θὰ τοῦ τὴν παίρνανε. Ποὺ δὲν θὰ μαθαίνανε, ποτὲ, τί εἶχε μέσα. Ἐβγάλε ἀπὸ τὴν τσέπη του τὰ σπέρτα. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν περιπολικῶν, κάτι κατάλαβε. Τοῦ φώναξε, νὰ μὴν κάνει καμιὰ κίνηση. Τὸν σημαδεύανε. Θὰ τοῦ ρίχνανε. Αὐτός, δὲν ἄκουγε τίποτα. Ἄναψε ἓνα σπέρτο. Οἱ προβολεῖς, δείχνανε βλες τὶς κινήσεις του. Ὅσοι παρακολοῦθάνε τὴν ὑπόθεση, κόκαλώσανε ἀπὸ τὸν φόβο. Πέσανε ὄλοι στὴν γῆς. Ἄλλοι, τρέχανε νὰ κρυφθοῦνε. Τὰ παράθυρα κλείσανε. Ἀκουστήκανε στριγγιλιές. Κλάμματα. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, δὲν μπορούσε νὰ περιμένῃ ἄλλο. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος, ἦτανε ἀποφασισμένος νὰ τινάξῃ ὄλον τὸν κόσμο στὸν ἀέρα. Φαίνεται πὼς ἡ βαλίτσα του, ἦτανε γιομάτη δυναμίτη. Σήκωσε τὸ χέρι του. Ὑστερα τὸ κατέβασε μὲ δύναμη. Φώναξε πῦρ. Οἱ σκοπευτές, ρίξανε δύο ριπέδες. Αὐτὸς τινάχτηκε. Ἡ βαλίτσα, ἔφυγε ἀπὸ τὰ χέρια του. Μετὰ, κλονίστηκε. Ἐάπλωσε μὲ τὰ χέρια ἄδεια, ἀνοιχτὰ στὴν γῆς. Ἀπὸ τὸ κούτελο καὶ τὰ χεῖλια του, ἔτρεχε ποτάμι τὸ αἷμα. Ὁ κόσμος, ἀνάσανε. Ὅσοι εἶχανε ξαπλώσει στὴν γῆς, σηκώθηκαν. Ὅσοι εἶχανε ἀπομακρυνθεῖ, γυρίσανε. Τὰ παράθυρα, ἀνοίξαν. Ἐγινε γιὰ λίγο μιὰ παράξενη ἡσυχία. Ὑστερα, οἱ δημοσιογράφοι, κάνανε νὰ δρμήσουνε. Νὰ τρέξουνε στὴν βαλίτσα. Στὸν σκοτωμένο. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, τοὺς σταμάτησε. Εἶπε στοὺς ἄντρες του, νὰ μὴν ἀφήνανε νὰ περάσῃ κανένας. Γύρισε σὲ δυὸ εἰδικούς γιὰ τὶς δόμβες, ποὺ βρισκόντουσαν κοντὰ του. Τοὺς εἶπε, νὰ πᾶνε νὰ ἐξουδετερώσουνε τὴν δόμβα. Ἐπρεπε νὰ προσέχουνε. Κανένας δὲν μπορούσε νὰ ξέρῃ, τί εἶδους δόμβα εἶχε ἡ βαλίτσα. Αὐτοί, κουνήσανε τὰ κεφάλια τους. Ἐεκινήσανε. Πλησιάσανε τὴν βαλίτσα. Γονατίσανε. Ἄρχισαν μὲ ἀργές καὶ προσεχτικὲς κινήσεις, νὰ τὴν κοσπατεύουνε. Κρατοῦσανε τὴν ἀναπνοή τους. Ὁ κόσμος, παρακολοῦθοῦσε μὲ ἀγωνία, ἀπὸ μακριά. Οἱ δημοσιογράφοι, δὲν κρατιόντουσαν μὲ τίποτα. Οἱ εἰδικοί, συνεχίζανε τὸ ἔργο τους. Σὲ λίγο, ἀρχίσανε νὰ σηκώνουνε τὸ καπάκι. Ἡ καρδιά τους, χοροπήδαγε. Ὅλων ἡ καρδιά χοροπήδαγε. Ὅταν ἀνοίξανε τὸ καπάκι καὶ εἶδανε μέσα, σταθήκανε γιὰ μιὰ στιγμή αστασιζόμενοι. Σὰν νὰ μὴν πιστεύανε στὰ μά-

τια τους. Ἄνασάνανε μὲ ἀνακούφιση. Βγάλανε τὰ μαντήλια. Σκουπίσανε τὸν ἰδρώτα τους. Ὑστερα, κάνανε σινιάλο στὸν ἐπὶ κεφαλῆς, νὰ πλησιάσῃ. Αὐτὸς ἔτρεξε. Στάθηκε πάνω ἀπὸ τὴν βαλίτσα. Κοίταξε μέσα. Στὴν ἀρχή, δὲν κατάλαβε. Ἐομίξε τὰ φρόδια του. Κοίταξε τὸν σκοτωμένο. Κοίταξε τοὺς εἰδικούς. Κούνησε τὸ κεφάλι του. Ἀάγκωσε τὰ χεῖλια του. Γύρισε στοὺς ἀστυνομικούς, ποὺ κάνανε ζώνη ἀσφαλείας. Τοὺς φώναξε, νὰ ἀφήσουνε τοὺς δημοσιογράφους νὰ πλησιάσουνε. Τρέξανε ὄλοι. Τσαλαπατηθήκανε. Στριμωχτήκανε, γύρω ἀπὸ τὴν βαλίτσα. Ἄρχισαν νὰ τραβᾶνε φωτογραφίες, πρὶν δοῦνε καλά, τί εἶχε μέσα. Ὑστερα εἶδανε. Ἡ βαλίτσα, δὲν εἶχε τίποτα μέσα. Ἦτανε, μιὰ συνηθισμένη βαλίτσα. Μιὰ βαλίτσα, βουτηγμένη στὶς λάσπες. Ἄρχισαν νὰ γελᾶνε. Τραβᾶγανε φωτογραφίες, γράφανε καὶ γελάσανε. Κάποιος εἶπε μάλιστα, πὼς δὲν τὸ φανταζότανε ποτὲ, πὼς θὰ γινότανε τὴση φασαρία γιὰ μιὰ ἀδεια βαλίτσα. Ὁ κόσμος ἀπὸ μακριά, παρακολοῦθοῦσε μὲ περιέργεια. Ρωτάγανε τί εἶχε ἐπὶ τέλους μέσα ἡ βαλίτσα. Ἀπὸ στόμα, σὲ στόμα μαθῆθηκε πὼς ἡ βαλίτσα δὲν εἶχε τίποτα μέσα. Ἄρχισε καὶ ὁ κόσμος νὰ γελάῃ. Κοροιδεύανε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ποὺ εἶχανε φοβηθεῖ τόσο. Ποὺ εἶχανε ξαπλώσει στὴν γῆς. Ποὺ τὸ εἶχανε βάλει στὰ πόδια. Ποὺ κλείσανε τὰ παράθυρα. Ποὺ στριγγιλιάζανε. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, πῆρε τὴν ἀδεια βαλίτσα. Μπήκε σ' ἓνα περιπολικὸ καὶ ἔφυγε. Δύο νοσοκόμοι, μαζέψανε αὐτόνε, ποὺ ἦτανε ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Οἱ φωτορεπόρτερς, τραβήξανε ἀκόμα μερικὲς φωτογραφίες. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ συνεργεῖο τῆς τηλεόρασης. Σὲ λίγο, εἶχανε φύγει ὄλοι. Δὲν εἶχε μείνει τίποτα στὸν τόπο ποὺ εἶχε γίνει ἡ φασαρία. Ὁ κόσμος, ξανακλείστηκε στὰ σπίτια του. Πέσανε νὰ κοιμηθοῦμε. Τὰ φῶτα, στὰ σπίτια, ἀρχίσανε νὰ σβύνουνε ἓνα, ἓνα. Μετὰ ἀπὸ λίγο, εἶχανε σβῦσει ὄλα τὰ φῶτα. Ὁ δρόμος, ξαναβουτήχτηκε στὸ σκοτάδι. Ἐμεινε πάλι ἔρημος. Ἐγινε ἡσυχία. Μιὰ πολὺ περιέργη ἡσυχία. Μετὰ ἀπὸ λίγη ὥρα, ἀκουστήκανε κάτι βήματα. Μιὰ σιλουέτα, βάδιζε βιαστικά, φοβισμένα στὸ σκοτάδι. Κάπου κάπου, σταμάταγε. Κοίταξε τρομαγμένα γύρω, προσπαθοῦσε νὰ προσανατολιστῇ. Στὸ βάθος, μακριά, πολὺ μακριά, ἴσως στὸ τέλος τοῦ σκοτεινοῦ δρόμου, ἦταν, σὰν νὰ ὑπῆρχανε κάτι φῶτα. Κάτι φῶτα, ποὺ φτιάνανε διάφορους γεωμετρικοὺς σχηματισμούς. Κάπου κάπου μάλιστα νόμιζες, πὼς φηλά, πολὺ φηλά στὸν οὐρανὸ, σιάγανε καὶ κάτι πυροτεχνήματα. ΔΗΜΗΤΡΗΣ Χ. ΚΡΑΝΗΣ

ΩΔΗ ΘΥΣΙΑΣ

(Στους Μιχαήλ Καραολή και Ἀντρέα Δημητρίου)

Σ τ ρ ο φ ῆ Α

Ἐσὲ καλῶ, Πολύμνια, τοῦ ὕμνου πρωτομάνα,
 δαφνόστεφη τοῦ Παρνασσοῦ ἀρχοντοθυγατέρα,
 εἴρεια νᾶρθης στὸ δωμό· νέα θὰ ψάλλω μέρα.
 Καὶ μὴν κρατῆς ἀρκαδική φλογέρα πού ἀπ' τὸν Πάνα
 καλόηχη τῆ λάλησες, αὐλό, οὐδὲ καὶ λύρα·
 ἀπόψε, ἀπὸ τῆ μεγαλόφτερη ὀδηγημένη κλήρα
 τοῦ Τραγουδιοῦ, ν' ἀπλώσης τὰ φτερά σ' ὕμνητικὸν αἰθέρα,
 ἐκεῖ πού ἀγέραςτοι ρυθμοὶ ἀνακρατοῦν τῆ Μοῖρα.
 Ὑψώνω ἀντρείας ἥρωες κι ἐλευτεριάς παιάνα!

Ἀ ν τ ι σ τ ρ ο φ ῆ Α

Ἄφου ἡ θυσία, θυγατέρα τῆς Ἰδέας,
 τῆς Λευτεριάς ἢ ἀδερφή καὶ τῆς Ἀντρείας,
 νικήτρα τοῦ θανάτου, τῆς Ἀθανασίας
 μάνα, ἡ ἐρωμένη τῶν Ἡρώων, ὕμνους
 μὲ πρόσταξε νὰ κράξω στοὺς αἰῶνες,
 ὕψωνω ὡς φλάμπουρο τὸ λόγο στοὺς ἀνθρώπους
 τοὺς νιοὺς βλαστοὺς τῆς Κύπριας γῆς νὰ τραγουδήσω·
 γιατί καὶ ἡ Καρδιά ἐλεύτερη δὲν εἶναι
 νὰ τ' ἀρνηθῆ, ὄντας ἀγέρας πνέει ἐντὸς της τῶν ἠρώων.

Ἐ π ω δ ὶ ς Α

Ματωμένα κλωνάρια στὴν κόμη
 τὰ τραγοῦδια νὰ πλέξουμε· ὡς
 ἀπὸ αἱμάτινο μέσα διαβαίνοντας φῶς
 στὰ μεσουράνα λάμπει ὁ ἥλιος ψηλά,
 ὅμοια κ' ἡ Δόξα ἀπλώνει φτερά!

Σ τ ρ ο φ ῆ Β

Μακαρισμένοι κι' οἱ θνητοὶ πού σύντριψαν τὴ θύρα
 τοῦ θανάτου, κρατώντας τὸ αἱμάτινο πελέκι
 τῆς θυσίας καὶ πάλεψαν ἀδάκρυτοι τῆ Μοῖρα!
 Δὲ λόγιασαν τὸν Πόνου πού ὀρθὸς ἀγρυπνοστέκει
 στὸ διάβα τῶν ἀνέμοιαστων κι' ἀσύγκριτων ἀγώνων.
 Μὰ πλέον φωτερὰ, ζηλόφτονα, τοῦ πνεύματος τὰ κάλλη
 ἐκείνων πού δὲ γεύτηκαν τίς χάρες τῆς Ζωῆς
 μὰ ὀρθοί, στὰ πρῶτα φέγγη ἀναστημένοι τῆς αὐγῆς,
 τὸ μεσουράνημα λαχτάρησαν στοῦ Χάρου τὴν ἀγκάλη!

Ἀ ν σ τ ι σ τ ρ ο φ ῆ Β

Τέτοιους νὰ ὕμνῶ ἀντρείους μοῦταξεν ἡ Μοῖρα.
 Ἐκεῖνοι τὰ κλωνιά ἀγάπησαν τῆς Λευτεριάς

ἀπ' τῆς Στιγμῆς περισσότερο τ' ἀνθοτραγούδια·
 πλέον ὠραῖος ὁ θάνατος ἐφάνη ἀπ' τῆ Ζωῆ.
 Ἄφοῦ ἡ Σωφροσύνη τῶν Ἡρώων δὲν εἶναι μάνα
 κι' οὐδὲ ἡ Γαλήνη, μὰ κάποιου θεοῦ ὁ ἀγέρας,
 μὲ πέρφρανη ματιά, τοὺς ἀνασταίνει, φλογόζωστους,
 ἀπ' τῆς χαμόσυρτης ζωῆς τὰ βουρκωμένα βύθη
 σὲ οὐρανοὺς καὶ λάμπουν στοὺς αἰῶνες!

Ἐ π ω δ ὶ σ Β

Τῶν Ἡρώων ἡ λάμψη φωτίζει
 τῆ χαμόσυρτη ἰδῶθε Ζωή·
 τῶν ἀνέλπειδων πόθος ἀνθίζει,
 ὁ αἰμάτινος ὕμνος ἀγγίζει
 τὴν ἀμάραντη γῆ σας, Θεοί!

Σ τ ρ ο φ ῆ Γ

Κι' ὡς νὰ φτερῶναν σὲ γιορτῆ, σὲ πανηγύρι πέρα,
 τὸ θάνατο μετάλλαξαν πρὸς τὴν Ἀθανασία·
 κι' ἀντὶς λυγμούς, ὕμνους διαλάλησες, Ἀγέρα,
 κι' ἔρωτευμένα στόματα στερνὸ τραγούδι πλέξας,
 αἰμάτινο κι' ἀσύντριφτο, γιὰ σέ, Ἐλευτερία!
 Γιατί ἀπ' τὰ βαθιά τους θέριεψαν τὰ στήθη
 προγόνων αἰματόδρεχτες ἡρώων στρατιῆς
 κι' ὡς ἀρχαγγέλοι πρόβαιναν ἀνάμεσα στὰ πλήθη
 καὶ φῶς ἐγέννη τὸ κορμί, φτέρουγες οἱ ψυχές!

Ἀ ν τ ι σ τ ρ ο φ ῆ Γ

Γιατί σὲ τοῦτο μόνον ὑπερέχουν τοὺς Θεοὺς
 οἱ ἄμοιροι θνητοί· ἀφοῦ νὰ θυσιάζονται μποροῦν
 κι' οἱ μέγιστοι τοῦ κόσμου ἔρωτες τὰ σπλάχνα
 ὡς καταιγίδα νὰ ταράζουν· μ' ἀλαφρὰ περνώντας
 τ' ἀνήλιαγα τοῦ θάνατου λημέρια, ὀδηγημένοι
 ἀπ' τὴν Ἐλευτερία, ρήγισσα τῆ Δόξα ν' ἀντικρύζουν.
 Κι' ἐσεῖς μακαρισμένοι εἴστε, τῆς Κύπρου ὦ εὐλαστάρια,
 τί, τῆ στιγμῆ συντρίβοντας, τοῦ ἀθάνατου ἀνοίξατε
 τίς πύλες κι' ὀλόρθοι στίς ψυχές λάμπετε τῶν Ἑλλήνων!

Ἐ π ω δ ὶ σ Γ

Οἱ φωνές μας ὑφώνουνν πλατιά
 τοὺς ρυθμούς μιᾶς ἀμάραντης τώρα χαρᾶς.
 Σὲ τραγούδι γερτὸς τῶν ἀγώνων
 φωτολάμπει παιάνας αἰώνων,
 προσταγὴ φτερουγᾶ Λευτεριάς!

Σ τ ρ ο φ ῆ Δ

Εὐτυχησμένοι πού τοῦ ἀθάνατου ἐδιάδηκαν τὴ θύρα
 Χάρου κρατώντας φλάμπουρο κι' Ἐλευτερίας προσταγῆ·
 εὐτυχησμένοι στοὺς θνητοὺς ἀνάμεσα πού ἡ Μοῖρα

τοὺς ἔταξεν ἰσόθεοι νὰ λάμπουν στὴν κορφή
 ἔργων ἀσύντριφτων ποὺ θρέφει τα αἰμάτων κλήρα!
 Τὴν αἰωνία ἐπόθησες νεότη, Καραολῆ,
 κι' ἀνάστησε τὴ λιόντισσα ψυχὴ σου θεία ἢ πύρα
 ἀγώνων οὐρανόπεμπων, ὦ Δημητρίου· ἰαχὴ
 ἀσίγαστων θριάμβων στέφει σὰς κι' ἀντρείας λύρα.

Ἀντιστροφή Δ

Τέτοια μονοπάτια ἐρωτεύεται τῶν ἄξιων ἢ νίκη·
 καὶ μόνον ἢ θυσία, τῶν ἀθανάτων μητέρα,
 μπορεῖ, στὸ θεῖον τῆς ὁδύνης γάλα, ἤρωες νὰ θρέψῃ
 κι' ὡς τρόπαιο νὰ ὑψώγῃ τοὺς σ' ἀστέρειτους αἰῶνες.
 Μὰ ἐμεῖς λατρευτικά σὲ τέτοια ὀμπρός νὰ θγοῦμε ἔργα
 καὶ τοὺς ἀντρείους ὄχι πλέον ἀδερφοὺς ἀλλὰ πατέρες
 καὶ τῆς Ἑστίας ἤρωες νὰ ὑμνήσουμε· γιατί ἂν ἦρθε
 κι' ἢ προσταγὴ τῆς Λευτεριάς ἐντὸς τοὺς χρέος καὶ τραγοῦδι,
 ὁ ἔπαινος τοὺς πρέπει, δίκαιος στέφανος, καὶ ἢ λατρεία.

Ἐπωδὸς Δ

Σὲ ἀμάραντο βλέπω νὰ λάμπουν αἰθέρα
 τῶν Κυπρίων ἡρώων ὀλόρθες ψυχές
 ποὺ τῶν ἄξιων ἔργων πορφύρα τίς σκέπει·
 κι' οἱ Αἰῶνες, κρατώντας τοῦ Ὑμνου φλογέρα,
 στοὺς βωμοὺς τοὺς χαράζουν φωτεινὲς ἰαχές.

Στροφή Ε

Καὶ πρὶν τοὺς ἂν τὸ θάνατον ἀγάπησαν γενναῖοι,
 ὁ Γιάλλουρος ὡς νιόγαμπρος κι' ὁ Μοῦσκος προσφερτός,
 ὁ ἐδικὸς τοὺς θάνατος πλήθιο σκορπάει φῶς·
 γιατί, γνωρίζοντας τὴ μοῖρα τοὺς, ὠραῖοι
 τὸ Χάρον ἀντροπάλεψαν στῆς Μοίρας τὴν κορφή.
 Τοῦ Ἰωαννέκιου, Δημητρίου, φθόνεψες τὴν κλήρα
 κι' ἐντὸς σου ὁ Κυπριανὸς ἔλαμψεν, ὦ Καραολῆ,
 πανάχραντος· κι' οἱ δάρβαροι, ἀνίδεοι, τὴ θύρα
 τοῦ ἀθάνατου σὰς ἀνοιξαν ὀνείρου, φωτεινὴ!

Ἀντιστροφή Ε

Μιὰ ἔμως εἶναι, στοὺς αἰῶνες, ἢ μοῖρα τῶν βαρβάρων·
 ἀφανισμός! κι' ἢ νυχτοπάτητη Ντροπὴ τοὺς στεφανώνει.
 Ἄφου ἢ Δίκη με ἀνήλεο μάτι τέτοια βλέπει ἔργα·
 κι' ἢ Καταφρόνια ἀκλουθεῖ, πικρὴ, τὰ βήματά τους.
 Κι' ὅτι ἀγέραστον ἢ δόλια τώρα δείχνει δυνάμη τους
 ἢ Ἀρετὴ τῆς Μνήμης, τῶν ἀθανάτων μητέρα,
 ὡς πάχην σθεῖ κι' ὡς νέφος δειλινὸ τοὺς ἀφανίζει..
 Ὅμως γιὰ Σᾶς μετάλλαξεν, ὡς ἢ δροσιὰ σὲ σταλαχτίτες,
 στὸ δλέμμα τῶν αἰῶνων καὶ ἢ Σιγμὴ σὲ Ἀθανασία!

Ἐ π ω δ ὶ ς Ε

Νὰ χαράζη, θωροῦμε, πρὸς νέαν Ἡμέρα
πορφυρή, στὸ δικό σας τὸ αἷμα, Αὐγή·
καὶ ταραῖζον βαθιὰ λαχῆς τὸν ἀγέρα
τοῦ μελλούμενου, λεύτερου κόσμου, κραυγή·
νὰ χαράζη, θωροῦμε, πρὸς νέαν Ἡμέρα!

(Μάιος 1956)

Δ.Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΡΟΪΣΜΑ

Συλλογίζομαι

στὸ ἀναπαμένο μέτωπο τῆς αὐγῆς.
Θροῖζει τὸ σεπτὸ μέτωπο τοῦ ἡλίου·
συγκατανεύει ἢ ἀλτροῦϊστικῇ θεωρίᾳ
τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγας τῆς Ἀνοιξῆς.
Ἐφλουδίζουν οἱ θύμησες
τὰ λεπτά τους κοτσάνια.
Συμβαδίζει τὸ λεπτὸ μεσοφῶρι τοῦ κορμιοῦ της
μὲ τὴν ἐπωδὸ τῆς πεμπτουσίας...

ΧΡΙΣΤΟΥΔΑ ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Η «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ»
ΤΟΥ Ε.Π.Ο.Κ.

Ἐχομε ἓνα νεοελληνικό πολιτισμό. Δημιουργήθηκε αὐτός με τὸ αἷμα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, με τοὺς φωτισμένους προδρόμους, πού πνευματικὰ προπαρασκεύασαν τὴν ἐθνεγερσία μας, καὶ με τοὺς συνεχιστὲς τους, πού καταναλώθηκαν γιὰ νὰ ἐδραιώσουν τὶς νέες κατακτήσεις καὶ νὰ τὶς προσαρμόσουν πρὸς τὶς νέες ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς, ἀπελευθερώνοντάς τες ἀπὸ μιὰν ἄρρωστη κι' ἔξω ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐπιστροφῆ πρὸς τὶς παλιές μας μορφές πολιτισμοῦ, πού ἀσφαλῶς τὶς σεβόμαστε καὶ περηφανευόμαστε γι' αὐτές. Ποιὸς ὅμως σήμερα γνωρίζει αὐτὲς τὶς νεοελληνικὲς μας ρίζες; Τὰ λίγα ἀποσπάσματα, πού περιέχονται στὰ νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα, μόλις ἀγγίζου μερικὲς πλευρές, χωρὶς, προπαντός, νὰ δημιουργοῦν τὴ διάθεση γιὰ πιὸ στενὴ γνωριμία πού θάπρεπε. Ἐξᾶλλου ἡ γνωριμία αὐτῆ, λίγη-πολλή, χάνεται μέσα στὸν ὄγκο ἄλλων μαθημάτων ἄσχετων καὶ συχνὰ σὲ ὥρες στὶς ὁποῖες τὸ μυαλό κουράστηκε ἀπὸ διαγωνίσματα ἢ ἀπὸ τὴν ἐκμάθηση ξένων γλωσσῶν κλπ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ ἐνήλικες δὲν ἔχουν καιρὸ ν' ἀσχοληθοῦν με τὰ ὀγκώδη ἅπαντα πού κυκλοφοροῦν οἱ διάφοροι ἐκδοτικοὶ ὄργανισμοὶ — ἀφήνω καὶ τὴν ὕψηλὴ τιμὴ τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν. Ἐξᾶλλου, ἡ ἐπιλογὴ πάντοτε εἶναι ἀναγκαία ἀπὸ κάποιο ἐιδικόν, ὅταν βέβαια τὸ δοθῆ σαφῶς ὁ στόχος.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς — κυρίως τὴν πλατύτερη γνωριμία με τὶς νεοελληνικὲς πνευματικὲς μας ρίζες — ἔγιναν πολλὲς συζητήσεις σὲ διάφορα ἐπίπεδα καὶ σὲ διάφορες ὁμάδες. Ἀπ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάλογο γιὰ τοὺς σκοποὺς, τὸν τρόπο τῆς παρουσίας, τοὺς ἀνθολόγους, τὸν οἰκονομικὸ παράγοντα γιὰ νὰ νῆαι προσιτὴ ἢ προσφορὰ στὸ πλατὺ κοινὸ (ἰδίως στοὺς νέους) διαμορφώθηκε ἡ ἰδέα τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης», πού ἀνέλαβε ὁ «Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὁμιλος Κύπρου» νὰ πραγματοποιήσῃ. Στὸ διάλογο αὐτὸν ἡ προσωπικότητα τοῦ πρέσβη τῆς Ἑλλάδος κ. Βδοστάθιου Λαγάκου εἶχε ἀποφασιστικὸ μέρος. Καὶ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξη ἡ ἐπίσημη παρουσία ὡστε νὰ παραμεριστοῦν κι' οἱ διάφορες «μικροφιλοτιμίες» καὶ «μικροφιλοδοξίες», πού συχνὰ καταστρέφουν μιὰν ὀγιῆ κίνηση, μετατρέποντάς τὴν σὲ «ἰδιοκτησίες» καὶ «μονοπωλῆσεις πνευματικῶν κι' ἐθνικῶν προσφορῶν» ὡς νὰ ἦταν ἡ ὑπόλοιπὴ Κύπρος τῶν χιλιάδων κατοίκων στοιχεῖο μικρῆς σημασίας.

Θὰ ἦταν βέβαια ἀσυμβίβαστο γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὶς ἐθνικὲς μας ἀνάγκες ὁ περιορισμὸς μιᾶς

τέτοιας σημαντικῆς κίνησης σ' ἓνα μόνο σῶμα, κι' ἄς ἔχει τοῦτο κάποια παράδοση. Τὸ ἀγάλισμα τῆς ἰδέας θὰ πρέπει νὰ γίνῃ κι' ἀπὸ ἄλλους ὄργανισμούς. Με τὸν τρόπον αὐτὸν αὐξάνεται, σὲ ἀριθμὸ καὶ ποιότητα (γιατὶ ὄχι;) τὸ παρὸν πολλῶν εἰδικῶν καὶ δημιουργεῖται με τὴν ἀμιλλα περισσότερη κίνηση καὶ προβολή. Εἶναι μεγάλη ἀνάγκη ἡ συνεχὴς ἐπαφή μας με τὶς ρίζες τῆς φυλῆς καὶ ταυτοχρόνως με τὶς νέες τῆς ἀνατάσεις, προπαντὸς σήμερα, πού τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας κι' ἡ κατάργηση τῶν συνόρων με αὐτὰ καὶ με τὸ βιβλίον βοήθου τῆ διείσδυση σ' ἑμᾶς συχνὰ ἀπαράδεκτον πρὸς τὸν πνευματικὸ μας βίον καταστάσεων. Ἡ βαθεῖα γνωριμία με τὸν στέρο πνευματικὸ μας ἐαυτὸ θάναυ ἢ μεγαλύτερη θωράκισή μας ἀπὸ τὶς ξένες εἰσβολές.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ἰωάννας Τσάτσου: Ὁ ἀδερφός μου
Γιῶργος Σεφέρης «Ἐστία» Ἀθήνα, 1973

Στὴν ἱστορία τῶν ἀτόμων ὑπάρχουν μερικοὶ ἀντικειμενικοὶ — τυπικοὶ χαρακτηρισμοὶ καὶ οἱ σταθμοὶ — ὁρόσημα. Π.χ. τόπος τῆς γέννησης, οἱ σπουδές, ἡ καταγωγή, οἱ ἐκδόσεις (στὴν περίπτωση τῶν συγγραφέων), τὰ βραβεῖα, οἱ θέσεις κλπ. Ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἓνα τμήμα, ἀπαραίτητο βέβαια, γιὰ μιὰ ἐξωτερικὴ καὶ μερικῶς ἐσωτερικὴ περιγραφή. Ἀσφαλῶς τὸ ἔργο (στὴν περίπτωση τοῦ συγγραφέα, μολογὰ τὰ διώματά του, τὴν πορεία του καὶ τὶς ἐπιδιώξεις του μέσα στὸ βασανισμὸ καὶ τὴν προσπάθειά του. Χρειαζέται ὅμως ἐξωσκηνιμένη ὁφρηση γιὰ νὰ σὲ οδηγήσῃ στὸ βάθος ὄλων αὐτῶν τῶν συχνὰ συγκαλυμμένων ὁμολογιῶν καὶ νὰ μπορέσῃ σὲ συνέχεια νὰ συνθέσῃ μιὰ προσωπικογραφία. Τὰ ἡμερολόγια καὶ οἱ αὐτοβιογραφίαι τοῦ συγγραφέα μπορεῖ νὰ σὲ συνδράμουν σὲ πολλὰ σημεῖα, ἀλλὰ μπορεῖ (κι' αὐτὸ γίνεται συχνὰ) νὰ σὲ παραπλανήσουν ἀπὸ ἀθέλητῆ ἢ καὶ θεληματικὴ παραποίηση αἰσθημάτων καὶ γεγονότων ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα με τὴν ἀποσιώπηση ἢ τὴν μεγέθυνση. Χρειαζέται ἡ ἀντικειμενικότητα στὴν κρίση προσωπικῶν συναισθημάτων καὶ συμβάντων, πού σχεδὸν εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρξη στὸν συγγραφέα ἂν αὐτὸς βρίσκεται πάνω στὴν ἔξαψη καὶ τὴν παραξάλῃ τους ἢ ἂν γίνῃ ἐκτίμησή τους σὲ μελλοντικὸν ἀπομακρυσμένο χρόνον, στὸν ὁποῖον θάχουν πιὰ ξεθωριάσει καὶ μόνο ὁ πυρήνας τους θάχει ἀπομείνει (ἂν ἔμεινε κι' αὐτὸς βασικὰ ἀναλλοίωτος). Ἀλλὰ ἡ λεπτομέρεια, ἐκείνη πού σφραγίζει συχνὰ τὸ κοινὸ γεγονὸς ἢ αἰσθημα καὶ

τοῦ δίνει τὸ προσωπικὸ μας χρῶμα γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸ ὅμοιο τοῦ διπλανοῦ μας, χάνεται.

Στὴν περίπτωση τῶν αὐτοβιογραφικῶν τῆς Ἰωάννας Τσάτσου «Ὁ ἀδερφός μου Γιώργος Σεφέρης», ἕνα εἶδος ἀπομνημονευμάτων - τετραδίων, ὅπου ρίχνονται σκέψεις, ἀναφέρονται γεγονότα καὶ παραθέτονται τεκμηριωμένες ἀποδείξεις (οἱ ἰδιαιτέρως προπαντὸς ἐπιστολές) ἐνα στοιχεῖο ἐπιλογῆς παρεμβάλλεται, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ διαφωτιστῇ μιὰ προσωπικότητα ἀπὸ ἕνα πολὺ προσκεῖμενο πρόσωπο, ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο ζῶσε, αἰσθανόταν κι' ἀντιδρούσε στὴν ἴδια κλίμακα καὶ θερμοκρασία. Μὲ τὶς ἐξομολογήσεις τῆς Τσάτσου, ποὺ πρέπει νὰ δηλωθῇ πῶς ἔχουν ἡθος», τὸ πρόσωπο τοῦ Σεφέρη φωτίζεται μὲ τὶς ἄφοβες ἀποκαλύψεις καὶ οἰκογενειακῶν μυστικῶν. Οἱ παρεμβολές καὶ διακοπές στὰ κεφάλαια τῶν ἐξομολογήσεων, ὅπου καὶ μερικὲς κρίσεις ἢ προσάθετες σύνδεσης μὲ κατοπινα γεγονότα, δὲν ἐξασθενίζουν τὴ διήγηση ἀντίθετα τὴν πλουτίζουν καὶ συμβάλλουν στὴ δημιουργία ἐρωτημάτων.

Προσωπικὰ πιστεῖω πῶς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο βιβλίο ποὺ γράφτηκε γιὰ τὸν Σεφέρη, τὸ βιβλίο τῆς ἀδερφῆς του Ἰωάννας Τσάτσου δίνει κλειδιά γιὰ ἐρμηνεῖες, ποὺ ἴσως ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς θ' ἀπόφευγε νὰ δώσῃ ἀπὸ μετριοφροσύνη ἢ ἀπὸ διπλωματικὴ ἀνάγκη καὶ συνήθεια.

Καὶ γιὰ νὰ δεῖξω τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ποὺ προσφέρει τόσο μὲ τὴ δημοσίευση νευραλγικῶν ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ ποιητῆ στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1941, ὅσο καὶ μὲ τὶς ἐξιστορήσεις κι' ἐπιστημονοῦσες τῆς Ἰωάννας, ἐπιχειρῶ τὴ λύση προσωπικῶν μου ἐρωτημάτων μὲ δόση ἀδελῆς ἢ ἀνευρίσκω σ' αὐτὲς τὴν δεβαίωση καὶ τεκμηρίωση κάποιων ἀπόψεων μου, ποὺ εἶχα ἐκθέσει σαφῶς ἢ πλαγίως κι' ἐρωτηματικῶς σὲ μελετήματα καὶ σημειώματά μου πάνω στὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Σεφέρη.

Γιὰ τὸ ποίημα «Λεπτομέρειες στὴν Κύπρο» στὸ μελετήμα μου (διάλεξη) «Ὁ Σεφέρης καὶ ἡ Κύπρος» (Δελτίον Ἐπιστημονικοῦ καὶ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Ἀμμοχώστου, Ἔτος 1972, Ἀμμόχωστος 1973) συνδέω τὸ μαγγανοπήγαδο καὶ τὴ «φωνὴ τῆς πατρίδας» μὲ μνήμες τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν Ἰωνία. Ἐξάλλου «Στὸ χειρόγραφο Σεπτ. '41» ὁ Σεφέρης «πατρίδα» ἀποκαλεῖ τὸ οἰκογενειακὸ του σπίτι στὴν ἐξοχή. Ἡ Ἰωάννα Τσάτσου γράφει στὴ σελίδα 62: «Θυμότανε τὸ Σεπτέμβρη στὴ Σιάλα ποὺ σῶριαζε τὰ κίτρινα φύλλα γύρω στὸ μαγγανοπήγαδο». (*Ἴσως νὰ βρίσκεται σὲ γράμμα τοῦ ποιητῆ τῆ 1919, δὲν ξέρω). Στὴ σελίδα 28 γράφει: «...ὁ Γιώργος εἶχε ἐπινοήσει νὰ γυρίζει ἀθόρυβα τὸ μαγγανοπήγαδο. Κάποιο ἀπὸ τὰ παιδιὰ κρατοῦσε τὸ γλωσσίδι γιὰ νὰ μὴν ἀκούγεται τὸ τὰκ-τὰκ, καὶ τὰ ἄλλα ἀντικαθιστοῦσαν τὸ ἄλογο...». Στὴ σελίδα 314 γράφει: «... καὶ πάλι ξαναγύριζε στὴ Σιάλα, στὸ περιβόλι τῆς γιανιάς μὲ τὸ συντριβάνι, μὲ τὸ μαγγανοπήγαδο...». (*Ἴσως νὰ βρίσκεται σὲ γράμμα τοῦ ποιητῆ τὸ 1933). Αὐτὰ κι' ἄλλες ἐξηγοῦν τό:

Ὅμως τὸ ξύλινο μαγγανοπήγαδο, τὸ λέν'
λακάτιν,

Εἶδες πῶς δόγγηξε. Κι' ἐκείνη τὴν
κραυγὴ
βγαλμένη ἀπ' τὰ παλιὰ νεῦρα τοῦ ξύλου
γιατὶ τὴν εἶπες φωνὴ πατρίδας;

Στὸ ἴδιο μελετήμα μου (διάλεξη) γιὰ τὸν Σεφέρη χαρακτηρίζω τὰ ποιήματα «Ὁ δαίμων τῆς πορνείας», «Τρεῖς ποῦλες» καὶ «Γάτες τοῦ Ἄη Νικόλα» σὰ μπαλλάντες σὲ καινούργιο ἦχο μὲ θέματα ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ Κύπρο. Ἡ Ἰωάννα Τσάτσου δημοσιεύει γράμματα τοῦ Σεφέρη ποὺ λένε τὰ ἐξῆς: σελ. 151 «...γιὰ τὶς μπαλλάντες θὰ ἤθελα νὰ μελετήσω τὴ μεσαιωνικὴ μας δημοτικὴ γλῶσσα...». (γράμμα 20.2.1922). Σελ. 158: «... ἔπειτα μερικὲς μπαλλάντες ὅπως τὶς θέλω καὶ κάτι ἀκόμα ποὺ δὲν μπορῶ νὰ σοῦ περιγράψω...» (γράμμα 22.4.1922). Σελ. 162 «... μιὰ μπαλλάντα γιὰ τὴν Kirsten (γράμμα 3.6.1922). Αὐτὰ μιλοῦν γιὰ τὸ πόσο ἀπασχολοῦσε τὸ Σεφέρη ἀπὸ τὴ πρώτη του νιότη τὸ εἶδος μπαλλάντα (ὡς διηγηματικὴ ποίηση) κι' ἀναζητοῦσε εἶδος γραφῆς ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν μεσαιωνικῶν μας κειμένων.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸ πολιτικὸ θέμα τῆς Κύπρου ὑπάρχουν στοιχεῖα στὴν ἰδιαιτέρη μὲ τὴν ἀδερφή του Ἰωάννα ἀλληλογραφία, ποὺ σὲ πείθουν πῶς ὁ Σεφέρης παρακολοῦθοῦσε καθελὶ τὸ κυπριακό, ὄχι μόνον ἀπὸ διπλωματικὴ ὑποχρέωση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον (ἰδίως μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ξεριζωμένου), ποὺ ἔχει ἰσχυρὰ ἀξία καὶ βοηθεῖ καὶ τὴ διαίσθηση — ἀν μπορῶ νὰ πῶ...).

Εἶμαι βέβαιος πῶς τὸ βιβλίο τῆς Ἰωάννας Τσάτσου θὰ βοηθήσῃ τοὺς εἰδικούς μελετητὲς γιὰ ἕνα καινούργιο ἀντίκρουσμα μερικῶν πλευρῶν τοῦ Σεφερικοῦ ἔργου ἢ γιὰ ἐπιβεβαιώσεις τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων τους, ὅπως ἀκριβῶς βλέπω νὰ γίνετε σ' ἐμὰς ἐδῶ στὴν Κύπρο στὴν περίπτωσι τῶν κυπριακῶν ποιημάτων τοῦ ποιητῆ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΒΥΡΩΝΙΚΟΓ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Ἄγαπητὴ Κ. Χρυσάνθη,

Στὸ τελευταῖο τεῦχος τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» διάβασα τὸ ποίημα τοῦ Λόρδου Βύρωνα "So we'll no more a-roving" κατὰ μετάφραση δικῆ σου. Ἐπειδὴ ἔτυχε πρὶν χρόνια νὰ διαβάσω αὐτὸ τὸ ποίημα στὸ πρωτότυπο καὶ νὰ κάμω μιὰ προσπάθεια νὰ τὸ μεταφράσω, δταν διάβασα τὴ μετάφρασή σου τὴ σύγκρινα μὲ τὸ πρωτότυπο καὶ βρήκα πῶς παρ' ὅλη τὴν προσπάθειά σου, μερικὰ κομμάτια εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα ἀπὸ τὸ πρωτότυπο.

Συγκεκριμένα ὁ στίχος "For the sword out-

wears its sheath" δὲν σημαίνει καθόλου «Γιατί γυμνὸ τὸ ξίφος εἶναι πάλι». Τὸ ρήμα **outwears** σημαίνει διαρκεῖ περισσότερο, φθείρει κι' ὁ Byron παίζει μὲ τὸ ρήμα **wears out** στὸν πιὸ κάτω στίχο πού σημαίνει κι' αὐτὸ φθείρει, καταλύει (λειώνει) ὅπως λέγαν οἱ Ἕλληνες *My shoes have worn out*. Δὲν ἔχει λοιπὸν καμιά σχέση μὲ τὸ wear—φορῶ, wear out—βγάλω. Στὴν τελευταία στροφὴ ὅπως σεῖς ἀποδίδετε τὸ στίχο εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετος μὲ τὸ στίχο τοῦ Byron: *And the day returns too soon*. Δηλαδή ὁ ποιητὴς θέλει νὰ πεῖ ὅτι ἄνκι ἡ νύχτα ἔχει πλαστεῖ γιὰ ἔρωτα ἢ μέρα ἔρχεται τόσο γρήγορα πού δὲν προφθάνομε ν' ἀπολαύσομε τὸν ἔρωτα. Πῶς ἐσεῖς τὸ μεταφράσατε «καὶ γρήγορα τὴ νύχτα καρτερᾶμε;» Παρακάτω σοῦ γράφω τὴ δική μου ἀπόδοση πού νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ στὸ πρωτότυπο.

Κι' ἔτα σεργιάνι δὲ θὰ πᾶμε
τέτοια ὥρα στὴ νυχτιὰ
ἔστω κι' ἂν ἀκόμη ἀγαπᾶμε
κι' ἂν τὸ φεγγάρι λάμπει ἀπὸ ψηλά.

Τι τὸ σπαθὶ πέρα ἀπ' τὴ θήκη μένει
καὶ τὸ στήθος φθείρει ἢ ψυχῇ,
πρέπει ἢ καρδιά νὰ πάθει ν' ἀνασαινεῖ
κι' ἢ ἀγάπη νὰ ξεκουραστεῖ.

Ἄν κι' ἔγινε ἡ βραδιά γιὰ ν' ἀγαπᾶμε
κι' ἢ μέρα τόσο γρήγορα γυρνᾷ
καὶ πάλι γιὰ σεργιάνι δὲ θὰ πᾶμε
τούτῃ τὴ φεγγαροβραδιά.

Μπορεῖτε νὰ προσέξετε τίς ὁμοιοκαταληξίες πᾶμε, ἀγαπᾶμε, ἀγαπᾶμε, πᾶμε, πού στὸ πρωτότυπο εἶναι *roving-loving, loving-roving*. Κάποια ἀδυναμία ἔχουν οἱ ὁμοιοκαταληξίες στὴν μὴ συλλαβή. Πάντως τὸ νόημα δὲν εἶναι σὲ καμιά περίπτωση ἀντίθετο μὲ τὸ πρωτότυπο.

Λεμεσός, 8.4.74

Μ' ἐκτίμησῃ,
ΠΕΤΡΟΣ ΣΟΦΑΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Προσωπικά δὲ βλέπω καμμιά διαφορά στις ἐννοιες τῶν δυὸ στίχων γιὰ τοὺς ὁποίους διαφωνεῖ ὁ κ. Σόφας. Πιὸ κοντινοὶ στὴν κατὰ λέξη μετάφραση εἶναι οἱ δικοὶ του. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἀποψη (καὶ ὄχι ποιητικὴ... ἄδεια) δὲ νομίζω νὰ ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ πρωτότυπου οἱ δικοὶ μου: «Τὸ σπαθὶ πέρα ἀπ' τὴ θήκη μένει» νομίζω πῶς δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ «γυμνὸ τὸ ξίφος εἶναι...» (παρόλο πού ἀδυνατίζει τὸ δικό μου μὲ τὸ «πάλι»). Ἐπίσης «κι' ἢ ἡμέρα τόσο γρήγορα γυρνᾷ», πού σημαίνει τὸ λιγόχρονο, νομίζω πῶς περιέχεται στὴν ἔννοια τοῦ στίχου «γρήγορα τὴ μέρα καρτερᾶμε». Ὅπως ἀκριβῶς καὶ γιὰ λόγους «βιολογικούς» ἢ «ἐλληνικούς» ἐκφράσεως δὲ θὰ μπορούσα νὰ χρησιμοποίησω τὸ ἢ

καρδιά ἀνασαινεῖ, γιατί δὲν ἀνασαινεῖ, ἀλλὰ πάλι, ἢ χτυπᾷ ἢ νιώθει ἢ δουλεύει κλπ., κι' ἄς τὸ λέει ὁ Βύρωνας

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Μιχ. Πασιαρδῆ: Τὸ νερόν τοῦ δρόπη, ΘΟΚ, σκηνοθεσία Βλαδ. Καυκαριδῆ, σκηναϊκά - κουστούμια Ἄνδρεα Λαδόμματος, μουσικὴ ἐπιμέλεια Κ. Κωστῆα.

Ἀκριβῶς τὸ ἔργο τοῦ Μιχ. Πασιαρδῆ «Τὸ νερόν τοῦ δρόπη» ἦταν σὰ μέτρα μας κυριολεκτικά. Τὸ ἔργο αὐτὸ πού παρουσίασε ὁ ΘΟΚ (καὶ συμφωνοῦμε μὲ τὴν πολιτικὴν αὐτή, δηλ. τὸ ἀνέβασμα κυπριακῶν ἔργων) εἶναι μιὰ πρὸς τὸ καλὸ ἐξέλιξη τῆς ἠθογραφικῆς σκηνῆς τοῦ ραδιοφώνου, πού προχώρησε στὴ μικρὴ ὀθόνη τῆς τηλεόρασης γιὰ νὰ φτάση στὸ σανίδι, ὅπου ἡ φυσικὴ θέση τοῦ θεατρικοῦ ἔργου. Δὲν εἶναι σὲ βάρος τοῦ ἔργου ὁ χαρακτηρισμὸς ἠθογραφία, ἀρκεῖ τὸ ἔργο νάχη θεατρικότητα καὶ νὰ μπορεῖ νὰ συγκινήση ἕνα εὐρὸ κοινὸ μὲ διάφορες ἀπόψεις καὶ προτιμήσεις, νὰ δίνει μ' ἄλλα λόγια εὐκαιρία ἐπικοινωνίας. Καὶ «Τὸ νερόν τοῦ δρόπη» ἔχει ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ μιλήση σ' εὐρὸ καὶ ποικίλο κοινὸ, ἀπὸ τὸ ἀπλοϊκὸ, πού παθαίνεται μὲ τὸ κυπριακὸ σκέτος, ὡς τὸ ἀπαιτητικὸ καὶ εἰδικὰ θεατρόφιλο. Διατηρεῖ βέβαια τὸ ἔργο στοιχεῖα, δομὴ καὶ ἐμφῆ πού ἀπαιτεῖ τὴ τηλεοφία, κάτι πού χρειάζεται στὴ δραματοποίηση ἐνὸς διηγήματος, μὲ τὴν αἰσθησιμὴ συχνὰ κάτι τοῦ ἐπεισοδιακοῦ. Ὡστόσο ἔχει δραματικὴ πνοὴ μὲ τίς ἀπαραίτητες συγκρούσεις, μιὰ ποικιλία διαθέσεων, πού σοῦ κρατεῖ τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ σαφῆ διαγραφὴ χαρακτήρων. Ἐκεῖνο πού βλέπω περιττὸ, πολὺ φανερό ἐμφῆ καὶ ἀδικαιολόγητο ἐκ τῶν πραγμάτων, εἶναι ὁ ἀναγνώστης καὶ ὁ τραγουδιστής. Τὴ δικαιολογία τῆς παρουσίας τους (πού κι' ἂν ἔλειπαν δὲ θὰ ζήμιωνε ἢ σκηνή) τὴ βλέπω μόνο σὲ δυὸ περιπτώσεις: α) στὸ θάνατο τοῦ Λοξάντρη, ὅπου τὸ μοιρολόϊ τονίζει κι' ἐπισημαίνει τὸ γεγονός τῆς θυσίας, ἔστω καὶ τυχαίας, τοῦ ἀθώου γιὰ νὰ σταθῆ ἕνα ἔργο ἢ μιὰ πράξη ἀξία. Καὶ β) στὸ κλείσιμο τοῦ ἔργου μὲ τὸν πανηγυρισμὸ καὶ τὴ δοξολογία. Στις ἄλλες περιπτώσεις διηγόνταν γεγονότα καὶ ἰδέες σαφεῖς πού εἶδαμε στὴ σκηνή ἢ θὰ ἐπακολουθοῦσαν, συχνὰ ἦταν εἶδος περιλήψης τῶν προηγουμένων.

Ἡ ἐρμηνεία τῶν ἠθοποιῶν ἦταν ὅτι τὸ φυσικὸ θὰ μπορούσε νὰ υπάρξῃ. Δόσανε βλοῖο τὸν κυριώτη ἑαυτὸ τους, χωρὶς προσπάθεια, σὰ μέτρα μας (κι' ἄς μὴ θεωρηθῆ ὑποτίμησι τοῦτο). Ὁ Βλαδίμηρος Καυκαριδῆς πραγματικὰ δημιούργησε σὰν σκηνοθέτης. Δὲν υπερτόνισε τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο, ἀπόφυγε τοὺς μελοδραματισμοὺς κι' ἔδωσε τὸν κωμικὸ τόνο μερικῶν σημείων (π.χ. τοῦ καφετζῆ καὶ τοῦ δασκάλου) χωρὶς υπερβολές, πού γρήγορα ἀπυθνοῦν μετὰ τὴν πρώτην ἐντύπωση. Ὡστόσο θάταν δικαίον, ἐν ἴσοις, νὰ ἐπισημανθῆ τὸ παξίμο τοῦ Κώστα Δημητρίου (ὡς

καφετζή): δημιούργησε κωμικό τύπο με τὰ πιό λιτά μέσα.

Στὰ σκηνικά ἔχω μιάν παρατήρηση: τὰ δυὸ πεῦκα μετὰ τὰ ξερόχορτα (τὰ τελευταῖα αὐτὰ συμβολικά δείχνανε τὴν ξεραίλα τοῦ Κάτω Χωριοῦ) δὲν ἔναρμονίζονταν μετὰ τὸ σύνολο καὶ ὡς σχῆμα καὶ ὡς χρῶμα (τὸ πράσινο τοῦ σκηνικοῦ ἦταν πολὺ θαυότερο καὶ σὲ σχέση μετὰ τὰ ἄλλα χρῶματα π.χ. τὸ κόκκινο τῆς ἐκκλησιᾶς ἢ τὸ καφέ τοῦ φτωχόσπιτου τῆς μαμμῆς. Ὅταν στέκονταν ὁ ἀναγνώστης κ' ὁ τραγουδιστὴς μπροστὰ στὰ πεῦκα κέρδιζε ὀπτικῶς ἢ εἰκόνα, ἀλλὰ ἐνοχλοῦσαν αὐτὰ ὀπτικῶς στὶς ἄλλες εἰκόνες. Θὰ μπορούσε νὰ δοθῆ μιὰ ἄλλη λύση γιὰ τὸ φόντο αὐτῶν. Τὰ ὑπόλαπα σκηνικά τοῦ Ἀνδρέα Λαδόμματος, ὅπως πολὺ καλὰ τὰ τοποθέτησε στὴν περιστρωφικὴ σκηνή, μολογοῦσαν πολλὰ, συχνὰ μετὰ τὸ πιὸ ἀπλὸ μέσον. Π.χ. τὰ ἀραιὰ σανίδια τοῦ ταβανιοῦ στὸ φτωχόσπιτο τῆς μαμμῆς μετὰ τὰ δυὸ τρία σκόρδα καὶ τὴν ἔλλειψη διακοσμητικῶν πιαιτικῶν ἔδειχναν τὴν οἰκονομικὴ θέση τῆς γρηᾶς, ἀντίθετα μετὰ ἀρχοντικὸ τοῦ Δημητρουῦ, ὅπου, πολὺ ὀρθὰ ἀπὸ σκηνογραφικὴ ἀποψη, δὲν βάραινε νεοπλατωνικὸς φόρτος.

Γιὰ τὴ μουσικὴ ἔχω νὰ παρατηρήσω τὴ δίχως λόγο χρησιμοποίησι τοῦ ἀκορντεόν: ὁ ἦχος τοῦ ἀλλοιώνει τὸν χαρακτῆρα τῆς λαϊκῆς μας ἢ λαϊκοφανοῦς μουσικῆς.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἐστία» (15 Μαρτίου) ὁ Γιάννης Χατζίνης κρίνει τὸν Πεζὸ Λόγο III» («Ἱστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρικη») τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη καὶ τὸ «Θέματα καὶ Ἀπόψεις» III τοῦ Ἀνδρέα Χριστοφίδη — Στὸ περιοδικὸ «Διαλέξεις» (ἀρ. 5) δημοσιεύεται ἡ διάλεξις τοῦ Δημ. Γιάγκου «Τὸ πνευματικὸ μῆνυμα τῆς Κύπρου» — Στὸ βιβλίον τοῦ Ἀνιχνεύσεις» ὁ Ι. Μ. Χατζηφώτης, γράφει γιὰ τὶς 4 νομβέλλες τοῦ Κ. Χρυσάνθη — Στὰ «Ἐκδοτικὰ Νέα» (ἀρ. 9) ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Κρανιδιώτη «Ὁ ἐθνικὸς χαρακτῆρ τῆς κυπριακῆς λογοτεχνίας» ἕνα κεφάλαιο γιὰ τὴν ἀρχαία κυπριακὴ λογοτεχνία — Στὴν «Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία τῆς Νέας Ποιήσεως» τῶν ἐκδόσεων «Ἀγκυρα» ἀνθολογοῦνται ποιήματα τῶν Γλ. Ἀλυθέρση, Ν. Κρανιδιώτη, Κ. Μόντη, Π. Κριναίου, Γ. Παπαδόπουλου, Ἀ. Παστελλά, Θ. Πιερίδη, Κυρ. Χαραλαμπίδη, Ἀντρ. Χριστοφίδη, Κ. Χρυσάνθη, Κότσαπα καὶ Δ. Ποταμίτη. Στὰ «Κριτικὰ Φύλλα» (ἀρ. 14) ὁ Ἀντ. Κατσουρὸς κρίνει τὸ βιβλίον τοῦ Κυρ. Χατζηγιάννου «Ἡ ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς ἐλληνικὰς πηγὰς».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 94 — Φύσις καὶ Ζωὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 13 — Quality (Ἀθήνα) ἀρ. 23 — Δελτίον Ἐθνικοῦ Ὁργανι-

σμοῦ Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας (Ἀθήνα) ἀρ. 44 — Μαθητικὴ Χαρὰ (Ἀθήνα) 1, 2, 3, 4, 5 — Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη (Ἀθήνα) ἀρ. 13 — Δωδεκάτη Ὁρα (Ἀθήνα) ἀρ. 6 (Γ' περ.) — Κυπριακὸς Λόγος (Λευκωσία) ἀρ. 31 — Συνεργαπιστῆς (Λευκωσία) ἀρ. 141 — Δελτίον Παιδαγωγικῆς Ἐνημερώσεως (Λευκωσία) ἀρ. 16 — Διαλέξεις (Ἀθήνα) ἀρ. 5 — Λαογραφικὴ Κύπρος (Λευκωσία) ἀρ. 10 — Νέα Σκέψις (Ἀθήνα) ἀρ. 132 — Κρυστάλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 145 — Ἡ Πρωτότυπη (Ἀθήνα) Ἰαν.-Φεβρ.-Μάρτιος 1974 — Ὁ κόσμος τοῦ Βιβλίου (Ἀθήνα) ἀρ. 28 — Στερεὰ Ἑλλάς (Ἀθήνα) ἀρ. 57 καὶ 58 — Ἡ Νέα Ἰδέη (Ἀθήνα) ἀρ. 303 — Βιβλιογραφικὴ Ἐπιθεώρησις (Ἀθήνα) ἀρ. 1 — Σύγχρονη Τεχνολογία (Ἀθήνα) ἀρ. 15 — Νέα Σύνορα (Ἀθήνα) ἀρ. 28 — Αἰολικὰ Γράμματα (Π. Φάληρο) ἀρ. 19 — Ἰλιὸς (Ἀθήνα) ἀρ. 103 — Εὐθύνη (Ἀθήνα) ἀρ. 27 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 95 — Ἀναπνευστικὸν Βῆμα (Λευκωσία) ἀρ. 17 — Ὁ Ἐθνοφρουρὸς (Λευκωσία) ἀρ. 68 — Περιοδικὸ Ἑλληνίδων Βορείου Ἑλλάδος (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 122 — Ἐκδοτικὰ Νέα (Ἀθήνα) ἀρ. 9 — Κριτικὰ Φύλλα (Ἀθήνα) ἀρ. 13 καὶ 14.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Σοφία Ἀντζακὰ: Ἡ «ἄλλη ζωὴ» στὴν ποίησι τοῦ Γιώργου Σεφέρη, Ἀθήνα, 1974.

Σοφίας Ἀντζακὰ: Ἡ πνευματικὴ καὶ ποιητικὴ πορεία τῆς Μελισσάνθης, Ἀθήνα, 1974.

Σοφίας Ἀντζακὰ: Ὁ πρωτογενὴς κόσμος στὴν ποίησι τοῦ Γ.Θ. Βαφόπουλου, Ἀθήνα, 1973.

Π.Α. Στᾶσινοπούλου: Φῶς μέγα καὶ σκιὰ θανάτου, Ἀθήνα, 1973.

Γιάννης Γ. Σφακιανᾶκης: Θέατρο ἐν Θεάτρῳ, «Βάκνα», 1974.

Κώστα Ἐπιτάλιωτη: 910 μέρες, Ἀθήνα, 1974.

Μάρως Στᾶσινοπούλου: Κόσμος '71, Ἀθήνα, 1974.

Ρήνας Κατσελλῆ: Στὰ Βουνὰ τῆς Τραμουντάνας, β' τόμ., Κερύνεια, 1974.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Ἀνιχνεύσεις, «Ἀλκαῖος», Ἀθήνα, 1974.

Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: Τὰ τύμπανα τῆς βροχῆς, «Δωδεκάτη Ὁρα», Ἀθήνα, 1973.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: Τὸ θαῦμα τῶν περιστεριῶν, «Ἑλληνικὸ Βιβλίον», Ἀθήνα, 1974.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Τὸ πολεμικὸ ἡμερολόγιον τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Ἰ. Φουστῆρη-Φαρμάκη, Ἀθήνα 1972 (ἀν.).

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Ὁ Καβάφης καὶ τὸ Βυζάντιο, Ἀθήνα, 1973, (ἀν.).

Ἐκδόσεις Ἀγκύρας: Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία τῆς Νέας Ποιήσεως, Ἀθήνα, 1974.

Ἀ ν δ ρ. Τ σ ο ύ ρ α: Ἡ ψυχολογία στὴν ἀρχαιοελληνικὴ Τέχνη, «Ἴωλκός», Ἀθήνα, 1974.

Γ ε ω ρ γ ί α ς Ἀ ν α σ τ α σ ι ᾶ δ η: Ντοῦα Ζουάνα, «τὸ Ἑλληνικὸ Βιβλίον», Ἀθήνα, 1974.

Ἀ. Δ υ κ α ῦ γ η: Καιρῶν καὶ ἡρώων μνήμη, Λευκωσία, 1974.

Κ. Χ ρ υ σ ᾶ ν θ η: Δραματικὸς Λόγος, Λευκωσία, 1974.

ΤΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΒΟΛΗΝ ΤΩΝ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Ἐξεδόθη τὸ 23ον τεῦχος
τοῦ "QUALITY" τοῦ Ε.Ο.Ε.Χ.

Ἵποδειγματικὸν εἰς καλλιτεχνικὴν ἐμφάνειαν, μὲ πλουσίαν καὶ πολύχρωμον εἰκονογράφειαν καὶ πολυτελῶς ἐκτυπωμένον ἐπὶ ἀρίστου χάρτου, ἐκυκλοφόρησε τὸ 23ον τεῦχος τοῦ ξενογλώσσου (ἀγγλιστί, γαλλιστί καὶ γερμανιστί) περιοδικοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ Ὄργανισμοῦ Ἑλληνικῆς Χει-

ροτεχνίας "QUALITY - Ποιότης", προβάλλον εἰς τὰς σελίδας τοῦ τὴν σύγχρονον πρόοδον τῆς ἑλληνικῆς χειροτεχνίας καὶ λαϊκῆς τέχνης, μὲ κατατοπιστικὸν σχετικῶς ἄρθρον τῆς κ. Ἐλευθ. Παπαδάκη.

Τὸ ἐν λόγῳ περιοδικὸν ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Ὄργανισμοῦ Χειροτεχνίας πρὸς διαφημιστικὴν προβολὴν διεθνῶς τῶν σημαντικῶν εἰς ποιότητα καὶ αἰσθητικὴν μορφήν ἐπιτευγμάτων τῆς χειροτεχνίας καὶ καλλιτεχνικοῦ χαρακτῆρος βιοτεχνίας τῆς χώρας μας, τεύχη δὲ τούτου διανέμονται εἰς τὰς ἀνὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἑλληνικῆς πρεσβείας, τὰ προξενεῖα, τὰ γραφεῖα τοῦ Ε.Ο.Τ., εἰς ξένους ἐμπορικὸς οἴκους καὶ μεγάλα καταστήματα, ὡς καὶ εἰς εἰσαγωγεῖς τοιούτων προϊόντων εἰς διαφόρους χώρας, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς προσωπικότητας καὶ παράγοντας τῆς οικονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἐν γένει πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ζωῆς, διεθνῶς, πρὸς ἔλυσιν τοῦ ἐνδιαφέροντός των διὰ τὰ ἑλληνικὰ χειροτεχνικά προϊόντα καὶ ἐμπορικὴν προώθησιν τούτων εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Τὸ "QUALITY" πωλεῖται εἰς τὰ κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Ε.Ο.Ε.Χ. (Μητροπόλεως 9).

Η ΚΥΠΡΟΣ

σᾶς προσκαλεῖ κοντὰ τῆς

Στὸ Νησί τῆς Ἀφροδίτης συγκέντρωσαν οἱ αἰῶνες τῆς Ἱστορίας μία ἀπαραμίλλη ὁμορφιά.

Ἐδῶ συναντήθηκαν καὶ συναντῶνται οἱ πολιτισμοί, ἡ Τέχνη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐδῶ τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα μετεμόρφωσε κι' ἀφομοίωσε κάθε ξένη ἐπίδραση καὶ δημιούργησε τὸ Ἑλληνο-Κυπριακὸ θαῦμα μὲ ζωντάνια, πρωτοτυπία, χάρη καὶ φαντασία.

Γνωρίσατε τὴν ΚΥΠΡΟ καὶ ζήσατε ἓνα μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐμπειρίας στὰ μαγεμένα τοπία, στὶς ἀκρογιαλιές καὶ στὰ βουνά, στὰ ἀπειράριθμα ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα, στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά τῆς ΚΥΠΡΟΥ.

Στὸ Νησί μας θὰ περάσετε τὶς πιὸ εὐχάριστες διακοπές σας, ἀνάμεσα στὸν πιὸ φιλόξενο λαό.

Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας ἀποτείνεσθε στὸ ταξιδιωτικὸ σας γραφεῖο

ἢ
στὸν ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
Ταχ. Κιβ. 4535, Τηλ. 43374 ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ: ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Λεωφόρος Δ. Σεθέρη 15Α, Λευκωσία

ΜΕΓΑΡΟΝ ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗΣ

Ταχ. Κιβ. 1352 — Τηλεγρ. "PANCYPRIAN"

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ:

ΛΕΜΕΣΟΣ	: 'Ακίνητα Σπ. Παυλίδη (1ος όροφος) 'Οδός 'Αγίου 'Ανδρέου,	Τηλ. 4000
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	: Γωνία Σταδίου & 'Ελευθερίας,	Τηλ. 63292
ΛΑΡΝΑΞ	: Ζήνωνος Κιτιέως 111,	Τηλ. 3148

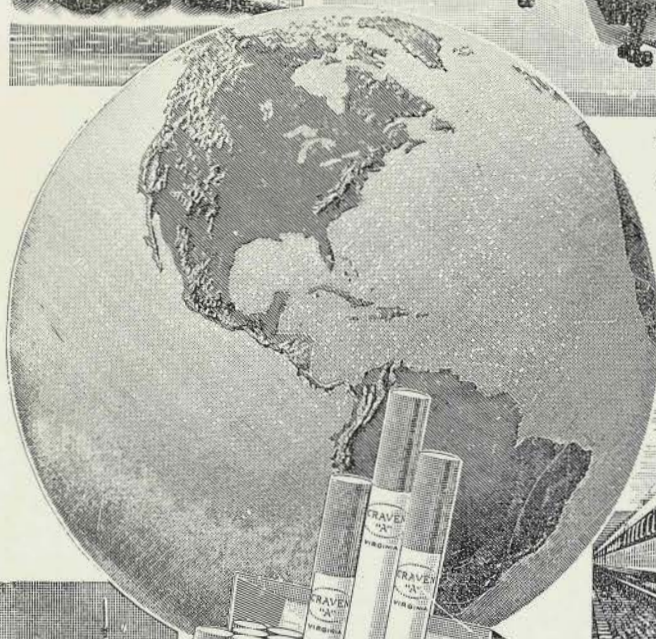
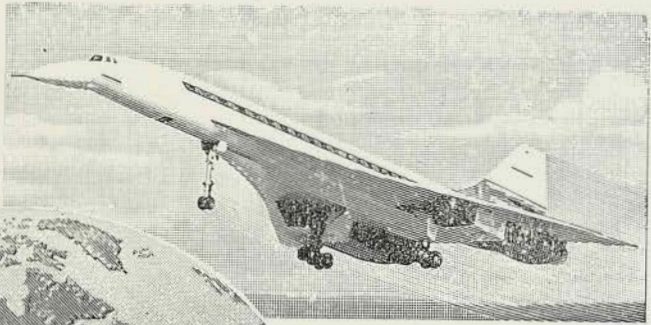
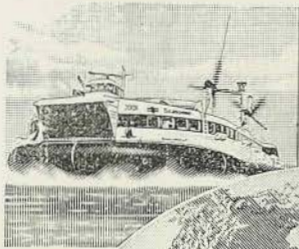
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ:

ΜΟΡΦΟΥ	: 'Αγίου Γεωργίου 2.	Τηλ. 42003
ΠΑΦΟΣ	: Λεωφόρος Μακαρίου Γ' 127Α,	Τηλ. 2580

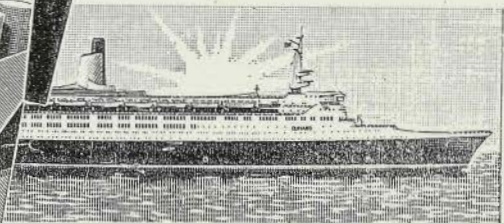
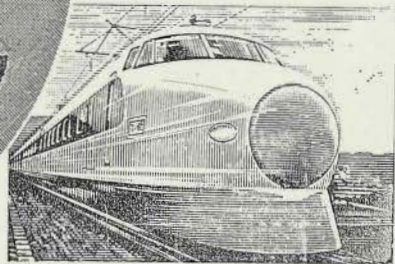
ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ:—

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ
- ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ
- ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΝ κ.λ.π.

ΕΛΛΑ PLAN — ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

Σ' όλον
τὸν
κόσμον
τά... CRAVEN "A"

Craven "A"
-τόσο σύγχρονο ὅσον καὶ ἡ αὔριον,
τελεία ἀναλογία φίλτρου καὶ καπνοῦ γιὰ ἓνα
κάπνισμα πιὸ ἀπαλό, πιὸ καθαρό

CRAVEN "A"

μπυρα
ΚΕΟ
βραβευθαισα με
χρυσουν μεταλλιον
εις την διεθνη
εκθεσησιν Λειψιας
1974

